

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Vankilat ja rikostorjunta

Paasonen, Katja

2011 Laurea Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

Vankilat ja rikostorjunta

Paasonen Katja
Rikosseuraamusala
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2011

Paasonen Katja

Vankilat ja rikostorjunta

Vuosi	2011	Sivumäärä	99
-------	------	-----------	----

Rikostorjunnan yhteiskunnallinen vastuu on rikosseuraamusalalle jaettu kriminaalipolitiikan keinoin. Suomen kriminaalipoliittinen päätöksenteko vaikuttaa kaikkiin yhteiskunnallisiin toimijoihin ja velvoittaa heitä puuttumaan rikosten suunnitteluun ja tekoon ennalta ehkäisevästi. Rikosseuraamusalalla on käyty keskustelua vankien rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttavista kongnitiivis-behavioraalisista ohjelmista, koulutuksesta sekä kuntouttavasta työtoiminnasta, joiden tavoitteena on integroida vankeja yhteiskuntaan. Rikostorjuntatyö on tässä kuntouttamiseen tähtäävissä suunnitelmien ja muutosten keskustelussa jäänyt taka-alalle. Kuitenkin rikostorjuntaa on kehitetty erilaisilla rikostorjuntaohjelmilla, niin kansainvälisesti kuin kansallisestikin, joiden vaatimukset toimien osalta yltyvät joka tapauksessa aina vankiloihin asti.

Lukuisten organisaatiouudistusten vuoksi vartijoiden on ollut vaikea pysyä mukana muutoksissa ja muutosten vaikutukset näkyvät vartijoiden turhautumisena valvontatyötä kohtaan. Muutokset vaikuttavat huonosti toteutettuna heikentävästi työhyvinvointiin ja siten suoraan työn suorittamiseen ja tuloksellisuuteen. Valvontahenkilökunnan motivaatiota on laskenut myös mahdollisuus vaikuttaa yhä vähemmän oman työnsä sisältöön ja lisäksi työn motivaatiota ylläpitävä tarkastus- ja turvallisuuskoulutus on toistaiseksi lopetettu valtion tiukan säästöohjelman vuoksi.

Rikosseuraamusalan organisaation ja henkilöstön muutokset eivät ole ainoa asia, joka on muuttunut laitostasolla. Myös vankipopulaatio on muuttunut jatkuvasti rikollisuuden siirtyessä yhä kansainvälisempään ja ammattimaisempaan suuntaan. Rikollisjärjestöt värväävät uusia jäseniä vankiloissa, aiheuttavat vankiyhteisössä pelkoa ja eriarvoisuutta sekä solmivat uusia rikollisia yhteyksiä toimintansa laajentamiseksi sekä parantamiseksi. Rikokset ovat muuttuneet luonteeltaan entistä häikäilemättömämmiksi ja kovemmiksi. Huumeet ovat lisänneet tuloaan vankiloihin rikollisaineiden muutoksen johdosta, jolloin myös huumevelat ja niihin liittyvä väkivalta tulevat lisääntymään vankiyhteisössä sekä vankilan kurinpitovälikappaleina.

Asiantuntijahaastattelussa vastaajat kertovat kokemuksistaan tämän päivän rikostorjuntatyöstä rikosseuraamusalalla. He ovat pitkään työskennelleitä erityisosaajia, joiden henkilökohtainen kokemus ja mielenkiinto rikostorjuntaan ovat hyvin laaja-alaisia. Asiantuntijahaastattelusta tuli ajankohtaista tietoa vankiloiden rikostorjunnasta sekä kehittämisohjelmia rikostorjuntatoimien parantamiseksi. Asiantuntijat toivat esiin järjestäytyneen rikollisuuden ja kansainvälistymisen suuren huolenaiheen, joka vankiyhteisössä korostuu entistä voimakkaammin vankien keskinäisessä hierarkiassa ja painostuksessa rikosten tekemiseen. Huonot huumeidenkäyttäjät ovat vankihierarkiassa kaikkein heikoimmassa asemassa seksuaalirikollisten jälkeen, joka altistaa heidät painostuksen alaisena tekemään vankeusaikana rikoksia. Tiedustelutiedon käyttö vankiloiden rikostorjunnassa auttaa toimien oikeinkohdentamista ja se on lisääntynyt PTR -keskuksen toiminnan tehostamisen myötä. Tiedustelutiedon merkitys on vankiloissa korostunut rikollisuuden muuttuneen luonteen vuoksi. Kansainvälisistä rikollisryhmittymistä saadaan tietoa paremmin kuin ennen, joka taas mahdollistaa sen tunnistamisen ja torjunnan laitoksissa.

Asiasanat: rikostorjunta, kriminaalipolitiikka, rikosseuraamuslaitos, valvonta, järjestäytynyt rikollisuus

Paasonen Katja

Prisons and crime prevention

Year	2011	Pages	99
------	------	-------	----

The responsibility for crime prevention in society has been given to Crime Sanctions section by criminal policy. The Finnish criminal political decision-making has an effect on all who work in the social sector and obliges them to interfere in the planning and making of crimes beforehand. The Criminal Sanctions sector has taken under discussion the following matters: a cognitive-behaviouristic program which affects the prisoners' criminal behaviour, education as well as rehabilitative working. The aim is to adapt the prisoners to society. Crime prevention has been left in background in these discussions about rehabilitation and changes. Crime prevention has been nationally and internationally developed and these crime prevention programs affect also the prisons.

Because of the numerous reforms in organisation the supervision personnel finds it hard to keep up with changes and feels frustrated. The changes diminish well-being at work and thereby have an effect on work performance and productiveness. The motivation of supervision personnel has fallen because of the lack of possibility to affect their own work. Because of the state's hard savings program the inspection and safety training maintaining the supervisors' work motivation has been suspended for now. At institutional level there have been also other changes. The population in prison changes too because the criminality is more international and more professional. The criminal organisations hire new members in prison, they cause fear and inequality in the inmate community and they make new criminal connections to expand and improve their functioning. The crimes are more ruthless and hard. Drugs are more common in prisons because of the type of criminals. This will increase the amount of debts caused by drugs and related violence among the inmates as well as disciplinary penalties.

In these interviews the respondents tell about their experiences of today's crime prevention in Criminal Sanctions. They are professionals, who have a wide personal experience and interest in Criminal Sanctions. I received current information of prisons' crime prevention and improvement ideas. The professionals brought out their concern for organised crime and international connections. This appears strongly in the inmate's hierarchy and brings pressure to commit crimes. The prisoners who use drugs are just above the sexual criminals in prison hierarchy and this puts pressure on them to commit crimes during their imprisonment. The use of inquiry intelligence in prisons' crime prevention helps to allocate actions and it has been increased after the more effective function of PTR-centre. The significance of information is higher in prison because the nature of criminality has changed. We get more information about international crime organisations than before. This makes the identification and prevention possible in the institutions.

Key words: crime prevention, criminal politics, Criminal Sanctions, supervision, organised crime

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Rikosseuraamuslaitos	10
3	Rikosseuraamusjärjestelmä ja rikosprosessi	11
3.1	Rikosseuraamuslaitoksen tehtävät, tavoitteet ja arvot	13
3.2	Rangaistusten täytäntöönpanon periaatteet	14
3.3	Hallintolain ja toimivaltuuksien käytön yleisistä periaatteista	15
3.4	Toimivaltuuksien käytöstä valtion hallinnossa	16
3.5	Vangin kohtelu	18
3.5.1	Perus- ja ihmisoikeudet vankeinhoidossa	20
3.5.2	Eettisyys ja vangin oikeudet	21
3.6	Vaitiolovelvollisuus ja hyväksikäyttökielto	23
4	Kriminaalipolitiikka ja kriminologia	25
4.1	Kontrollipolitiikan kehittyminen sekä kehittymisen taustaa viime vuosina....	26
4.2	Rikostentorjuntavelvoite vankiloissa	28
4.3	Vankeusrangaistuksen ja rikostentorjunnan taustaa.....	29
4.3.1	Ennaltaehkäisy	29
4.3.2	Vapausrangaistuksen vaikutuksen funktio	29
4.3.3	Oikeudenmukaisuus ja laillisuus	31
4.4	Kontrolliteoria ja vankien alakulttuuri	31
4.5	Vankihierarkia ja pelkääjävangit	33
4.6	Syrjäytymisen ja normien yhteys vankien asenteisiin	35
4.6.1	Ehdollistuminen vankilarikollisuuden taustalla	36
4.6.2	Rikollisryhmittymät ja vangin asema vankiyhteisössä	36
4.7	Arkirutiiniteoria	39
5	Rikostorjunta	39
5.1	Rikostentorjunnan kehittyminen	40
5.2	Rikostentorjunnan kustannukset ja tavoitteet	41
5.3	Kansalliset rikostentorjuntaohjelmat	42
5.3.1	Turvallisuustalkoot -kansallinen rikostentorjuntaohjelma 1999	42
5.3.2	Arjen turvaa -sisäisen turvallisuuden toimintaohjelma 2004.....	42
5.3.3	Sisäinen turvallisuus -ohjelma 2008-2011	43
5.4	Rikostentorjuntaohjelmien vaikutukset vankiloihin.....	44
5.5	Vankeuslain rikostentorjunnan velvoitteet	44
5.5.1	Vartijan ammattitaito ja koulutus	46
5.5.2	Tilannetorjunta vankiloissa	47
5.5.3	Teoriaperusteinen arviointi ja tuloksellisuus valvontatyössä.....	48
6	Vankilarikollisuus	52
6.1	Tilastoja vankiloista	54

6.2	Huumausainerikollisuus ja päihdestrategia vankiloissa.....	55
6.2.1	Kirjelain muutos vuonna 2006.....	56
6.2.2	Väkivalta ja perintä.....	56
6.2.3	Väkivallan riski valvontatyössä.....	57
6.3	Järjestäytynyt rikollisuus	59
6.3.1	Järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä rikoslaissa	59
6.3.2	Vankilat järjestäytyneen rikollisuuden värväämispaikkoja?	60
6.3.3	Vankilan rakenteiden yhteys rikollisuuteen	61
6.3.4	Vankiloiden rakenteiden muuttumisen riskit	62
7	Tutkimushaastattelu	63
7.1	Tutkimusongelma	63
8	Tutkimuksen toteuttaminen	63
8.1	Haastateltavat	64
8.2	Haastattelut ja niiden kulku	65
9	Aineisto ja menetelmät	66
9.1	Teemahaastattelu.....	66
9.2	Aineiston analyysi	66
9.3	Eettisyys ja luotettavuus.....	66
10	Tutkimustulokset	68
10.1	Vankilarikollisuuden tilanne tällä hetkellä	68
10.2	Vankilarikollisuuden kehittyminen sekä rikosseuraamusalan rakenteiden muutosten vaikutukset rikostorjuntaan	68
10.3	Globalisaation vaikutukset vankilarikollisuuteen.....	69
10.4	Vankiloiden rikostorjunnan koulutus ja kehittäminen	71
10.5	Vankilarikollisuuden ja rikostorjunnan haasteet ja riskitekijät.....	73
10.6	Hyvät käytännöt	76
10.7	PTR -keskus ja viranomaisyhteistyö rikostorjunnassa	77
10.8	Johtaminen ja laitosten väliset erot.....	77
11	Päätelmät	79
11.1	Henkilöstöön kohdistuvat vaatimukset, koulutus ja ammattitaito	85
12	Lopuksi	87
	LÄHTEET	89
	LIITTEET	92

1 Johdanto

Rikosseuraamuslaitos on käynyt läpi suuria laki- ja organisaatiomuutoksia viimeisten kymmenen vuoden aikana. Rikosseuraamuslaitoksen muutokset ovat keskittyneet taloudellisuuden ja vankien kuntouttamisen ympärille ja vankeusrangaistusten tehtävänä on pyrkiä ensisijaisesti saamaan muutosta aikaan vankien rikollisessa käyttäytymisessä. Itse työskennelleenä valvonta- ja turvallisuustehtävissä, kiinnitin huomiota valvontatyön motivaation heikentymiseen muutosten aikana. Valvontatyön heikentyminen näkyi yleisenä turhautumisena työn tavoitteiden sekä merkityksen epäselvyyksien vuoksi, mutta myös heikosta mahdollisuudesta vaikuttaa oman työn sisältöön. Valvontahenkilökunnan taholta kuului viestiä heidän väsymisestään jatkuviin muutoksiin, joiden seurauksena vartijat kokevat heidän ammattitaidon tulleen osin sivuutetuksi osaavina turvallisuustyöntekijöinä, muun muassa uuden henkilöstön kouluttautuesssa alalle, kuka milläkin korkeakoulutaustalla, mahdollistaa nykyisin valvontatyön ammattipätevyyden ilman rikosseuraamusalan tai valvontatyön opintoja. Enää ei ratkaise osaaminen ja kokemus työssä etenemisessä vaan tilalle on tullut enenevässä määrin erilaisilla korkeakoulutaustoilla henkilöitä esimiestehtäviin ja vankiloiden päättäviin elimiin. Kuitenkin samanaikaisesti mietitään mahdollisuuksia puuttua jatkuvasti kasvavaan kansainvälistyvään ja ammattimaisempaan rikollisuuteen.

Rikollisuuden järjestäytymisen johdosta myös rikosten laatu on muuttumassa häikäilemättömämmäksi ja vaikutuksiltaan tuhoisammaksi. Suomessa eivät niinkään terrorismirikokset ole uhka, kuin miksi ne ovat muodostuneet esimerkiksi Yhdysvalloissa, mutta talouteen ja kansalliseen turvallisuuden tunteeseen se on suuri uhka. Yhteiskunnassa tapahtuvaa jatkuvaa eriarvoistumista näkyy myös vankiloissa, jonka seurauksena huono-osaisten ja syrjäytyneimpien vankien määrä on kasvussa. Erilaiset järjestäytyneet rikollisryhmittymät eivät ole uhka ainoastaan yhteiskunnalle vaan myös vankiloiden henkilökunnalle ja muille vangeille. Järjestäytyneiden rikollisryhmien lojaalisuus toisiaan kohtaan ja käskyvaltasuhteet ryhmän sisällä heikentävät muiden vankien asemaa vankiyhteisössä. Rikosten teko on vankilassa ja vankilasta käsin muuttunut, vankilan ulkopuolisen rikollisuuden mukaisesti, kovemmaksi kuin aiemmin. Rikollisuutta ohjataan usein järjestäytyneiden rikollisryhmien toimesta ja erilaisia rikollisia suhteita hyväksi käyttäen. Vankiloissa on huomattu myös laajaa rekrytointia rikollisjärjestöjen taholta sekä rikollisten verkostojen luomista niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin. Vankiloiden rikostorjunnan vaatimukset ovat muutoksista huolimatta pysyneet samankaltaisina ja edellyttävät vankiloilta puuttumista rikoksia ennalta ehkäisemällä sekä rikosten tekoa estämällä.

Rikostorjuntaosaaminen on keskeinen osa vartijan työtä ja sen tulee kulkea käsi kädessä muun työn vaatimusten kanssa. Rikostentorjunta kuuluu yhtäläisesti rikosseuraamusalalle kuin muualle yhteiskuntaankin. Rikostorjuntatyötä voidaan tehdä tuloksellisesti parhaiten vankilas

sa, jossa suljetut olosuhteet mahdollistavat tehokkaan valvonnan. Vankiloilla on lisäksi tiedossa jokaisen vangin rikostausta sekä heidän mahdolliset taipumuksensa syyllistyä tiettyihin rikoksiin. Myös tieto vangin kuulumisesta esimerkiksi johonkin rikollisjärjestöön on tärkeää. Tietojen pohjalta rikosten torjuntaa voidaan kohdistaa enemmän sellaisiin vankeihin, joiden taustat ja taipumukset antavat siihen aiheita. Rikostorjuntatyössä olisi ensisijaista huomioida kaikki mahdolliset vaikutteet vankien rikoksiin syyllistymisessä. Aina ei ole yksinkertaista sanoa, vangin jäätyään kiinni itse teosta, hänen olleen absoluuttisesti yksin syyllinen rikokseen vaan taustalla vaikuttaa usein voimakkaasti vankiyhteisöstä tuleva painostus ja vankiyhteisön yhteiset tavoitteet. Yksittäiset vangit eivät juuri voi vastustaa vankiyhteisöä joutumatta itse vaaraan ja siksi vangit toimivat usein vankiyhteisön tahdon mukaisesti. Toinen vaihtoehto vangilla on välttää vankiyhteisön paine ja siirtyä omasta pyynnöstään eristykseen, joka tarkoittaa sitä, että loppuvankeus suoritetaan yksin tai muiden pelkääjävankien kanssa suljetuissa olosuhteissa.

Vankiyhteisössä toimiminen voi, paineesta huolimatta, olla yksittäiselle vangille myös palkitsevaa, jolloin kyseisen vangin asema yhteisössä nousee tai hän saa erilaisia hyödykkeitä vastineeksi teoistaan. Hyvin tyypillinen rikos vankilassa on huumeiden kuljettaminen kehon sisäisesti lomalta tai valvomattomasta tapaamisesta osastolle. Rikokset tehdään nykyisin entistä suunnitelmallisemmin ja nopeamassa tahdissa, jotta vältetään tiedustelutiedon kulkeutuminen riittävän ajoissa oikeaan kohteeseen ja sitä myöten kiinni jäämistä. Rikosseuraamusalalla on kehitetty PTR-toimintaa silmälläpitäen viranomaisyhteistyötä rikosten estämiseksi ajoissa. Rikostorjuntatoimien kehittyminen ei laitostasolla ole edennyt siinä tahdissa, kuin rikollisuus. Rikosten torjunnan tehostamiseksi tarvitaan lisää koulutusta, tiedotusta sekä kannustimia työn johtamisella ja palkkioilla. Rikosseuraamusala on ainoa turvallisuuden ala, jolla ei ole omaa koulutusjärjestelmää perustutkinnon lisäksi. Jatkokoulutus paikat ovat julkisia erotuen näin esimerkiksi poliisin, tullin tai rajavartiolaitoksen opinnoista. Julkisuus estää käsittelemästä arkaluonteisia turvallisuuteen liittyviä tietoja opinnoissa, jotka taas osaamisen kannalta ovat tärkeitä vankiloissa, tämä näkyy esimerkiksi hyvin rikosseuraamusalan sosionomikoulutuksen opinnäytetöiden aiheista. Opinnäytetöiden aiheena ei voi julkisuussyistä valita tiettyjä turvallisuuden kehittämiseen tähtääviä toimia.

Rikostorjunnasta on tullut alalla kilpaileva käsite vankien *kuntoutuksen* kanssa, eikä aina mielletä molempien tukevan toisiaan tai liittyvän yhteisten tavoitteiden kautta toisiinsa. Rikostorjunnan asiantuntijahaastattelut antavat suuntaa tämän hetkiselle rikostorjuntatyölle. Asiantuntijat kertovat omasta näkökulmastaan rikostorjunnan kehittymisestä sekä muutoksista viimeisten vuosien aikana. Heidän näkemyksen mukaan kansainvälistyminen ja ammattimaistuminen rikollisuudessa tulevat esiin työssä jokapäiväisenä ilmiönä. Rikollisuuden kehityksen suunta on vaikuttanut heidän kertomansa mukaan myös rikostorjunnan vaatimusten kasvuun rikosseuraamustyössä. Asiantuntijat kokevat viranomaisyhteistyön merkityksen koros-

tuneen viime vuosina, koska yhteistyö mahdollistaa tehokkaamman puuttumisen rikosten suunnitteluun ja estämiseen.

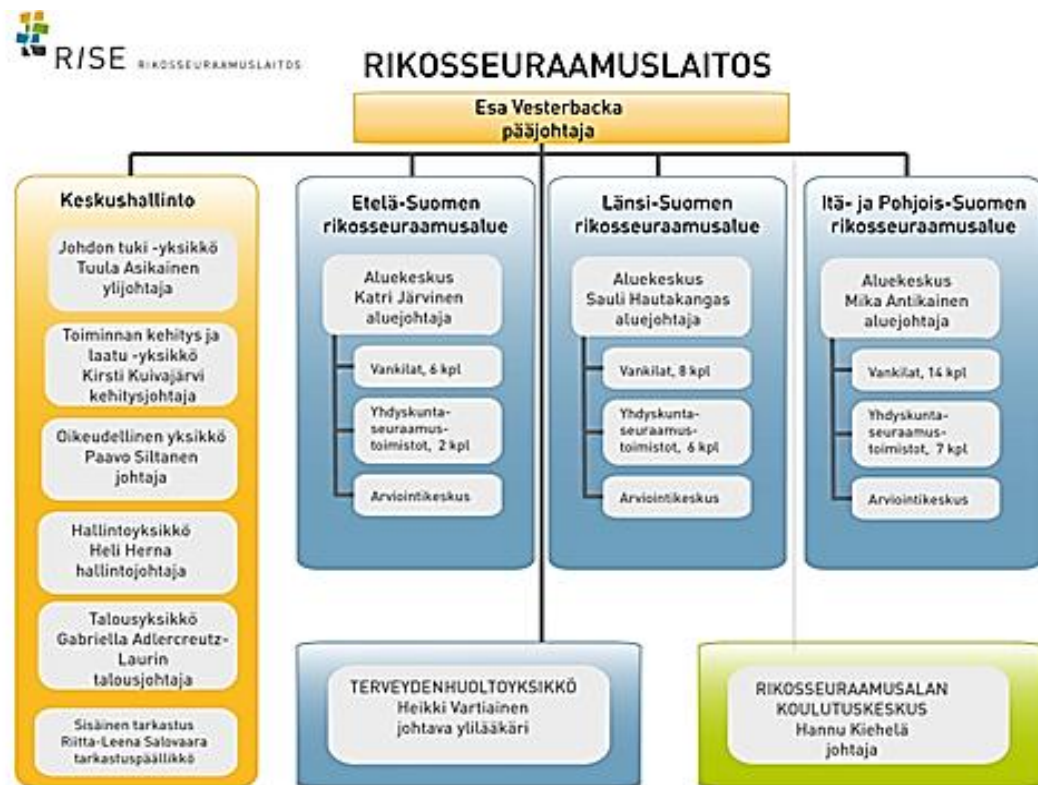
Valvontatyö sisältää erilaisia lainsäädännöllisiä velvoitteita, joiden mukaan valvontatyötä on tehtävä. Laissa on säädetty vankilaviranomaisten toimien lainmukaisesta suorittamisesta sekä vankien kohtelusta. Hallintolaki määrää lisäksi vankien sekä heidän asioiden hoitamiseen liittyvistä laillisuusvelvoitteista, kuten oikeudenmukaisuudesta ja luottamuksellisuudesta. Vankien tulee voida vankilassa luottaa kontrolliviranomaisten toiminnan laillisuuteen sekä esimerkiksi vaitiolovelvollisuuteen suojatakseen yksityisyytensä vankilassa tai vankilasta vapauduttuaan. Valvontatyöllä puututaan vankien henkilökohtaiseen vapauteen ja itsemääräämisoikeuteen, jota ei vankilan ulkopuolella vapaudessa voida rajoittaa. Rajoittamistoimien perusteet tulevat vankeuslaista, tutkintavankeuslaista sekä pakkokeinolaista. Valvontatoimet koskevat usein näitä ”harmaita vyöhykkeitä” perus- ja ihmisoikeuksien sekä rikostorjunnan välimaastossa, joka käytännössä tarkoittaa esimerkiksi vangin yhteydenpidon rajoittamista esitutkinnallisista syistä tai rikoksen teon estämistä tarkastustoiminnan keinoin. Valvonnan tehtävissä toimiminen on ennen kaikkea asianmukaista ja laadukasta työskentelyä lainsäädännön tuntemuksella sekä perus- ja ihmisoikeusmyönteisiä tulkintoja tilanteissa hyväksikäyttäen.

Rangaistusajan rikollisuudella on nykyisin entistä enemmän vaikutuksia myös Suomen rajojen ulkopuolelle, joten siksi rikostorjunta ei vankiloissa ole merkityksetöntä ja toimien oikein kohdentaminen on tärkeää. Rangaistusaika merkitsee paljon myös vangille itselleen ja esitän erityisen rikostorjunnallisen näkökulman rangaistusajan vaikutuksesta vangin käyttäytymiseen ja mahdolliseen rikokseen syylistymistä laitoksessa. Vankien käyttäytymiseen vaikuttavat lisäksi useat muut eri tekijät kuin rikosseuraamusalan julkisissa keskusteluissa annetaan ymmärtää. Vangit eivät siten voi keskittyä vankilassa vain omaan kuntoutumiseensa tai kansalaisasemansa parantamiseen, vaan selviämiseen vankeusaikana liittyy usein lisäksi myös päihiteitä, mielenterveysongelmia, painostusta ja väkivaltaa sekä näiden vuoksi tehtyjä rikoksia.

Opinnäytetyö koostuu kahdesta eri osasta, joista toinen kuvaa kirjallisuuteen pohjautuen lainsäädännöllisiä sekä muita vankilarikollisuuteen vaikuttavia näkökulmia rikostorjuntatyön taustoista ja tarkoituksesta. Opinnäytetyössä on tavoitteena kuvata rikosseuraamusjärjestelmän merkitystä yhtenä kansallisena rikostorjunnan osana, jonka vuoksi ensimmäinen osa sisältää katsauksen kriminaalipolitiikkaan, rikosseuraamusalan historiaan, kriminologiaan ja muuhun vankilarikollisuuteen liittyvään kirjallisuuteen. Toinen osa on kirjallisuutta tukeva haastattelututkimus, jossa asiantuntijat kertovat tämän päivän rikostorjunnan tilanteesta ja haasteista vankiloissa. Ensimmäisessä osassa avaan lukijalle rikostorjuntaan liittyviä käsitteitä ja kuvaan rikostorjuntatoimien taustoja rikosseuraamustyön perustehtävään kuntouttamiseen ja valvontaan, jotka tukevat yhtäläisesti vangin yhteiskuntaan integroitumista.

2 Rikosseuraamuslaitos

Rikosseuraamusalan ammattikorkeakoulututkintoa suorittaessani rikosseuraamusalalla on käyty läpi useita eri vaiheita organisaation uudistamiseksi. Vuonna 2006 uudistui vankeuslaki ja tutkintavankeuslaki. Kirjeiden tarkastamisen osalta jouduttiin lakia kuitenkin nopeasti muuttamaan, sillä lain johdosta huumausaineiden kulkeutuminen postin mukana vankilaan lisääntyi huomattavasti. Vankiloiden hallintoa hajautettiin aluevankilauudistuksen seurauksena viiteen eri vankeinhoitoalueeseen, joissa kaikissa oli tutkintavankilat / -osastot, sijoittajayksiköt sekä varsinaiset sijoituslaitokset (suljetut laitokset ja avolaitokset sekä työsiirtolat).

Kuva 1: Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiokaavio

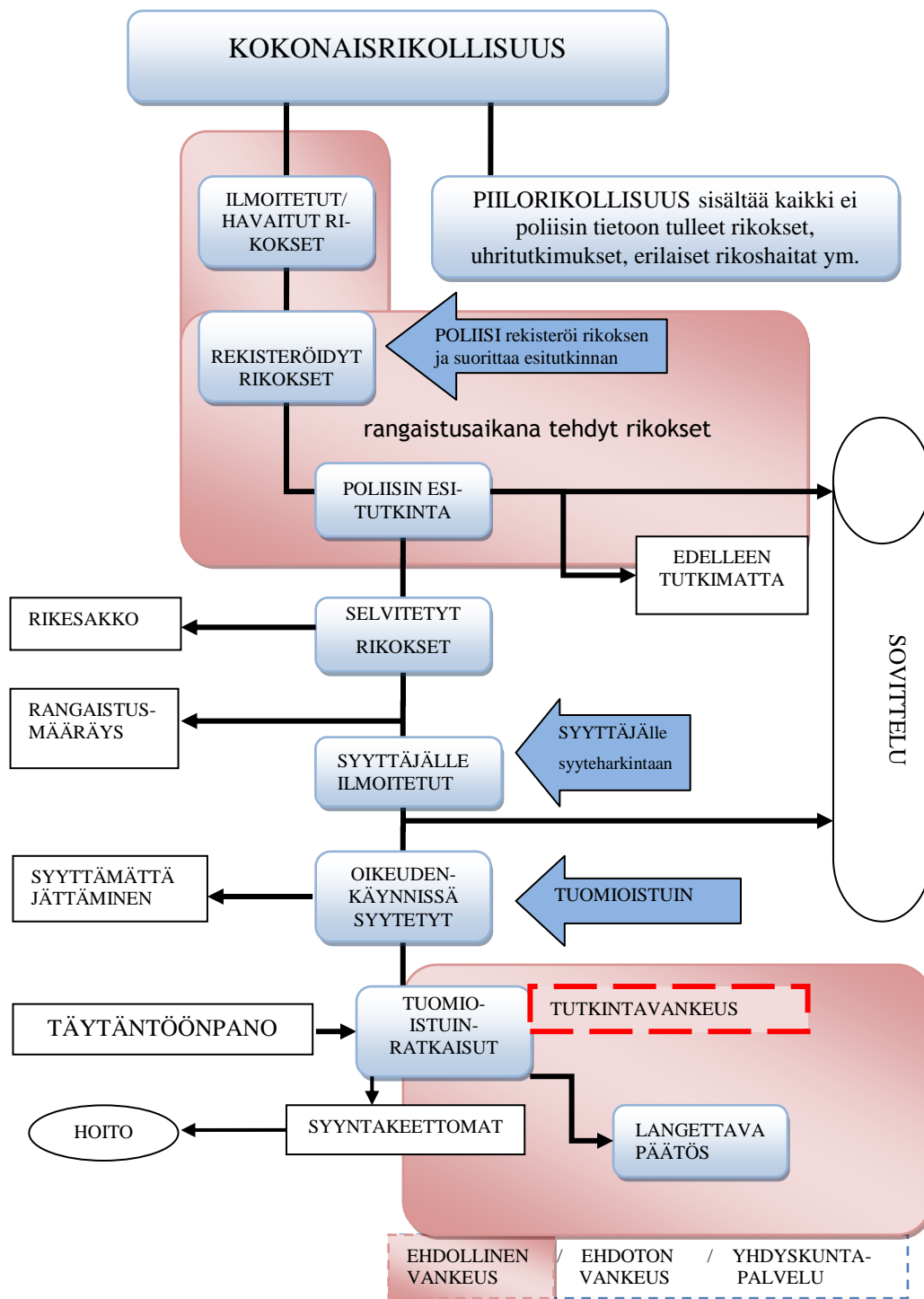
Nyt ollaan kuitenkin tultu siihen, että rikosseuraamusvirasto, vankeinhoitolaitos ja kriminaali-huoltolaitos on yhdistetty yhdeksi rikosseuraamuslaitokseksi sekä keskushallintoyksiköksi. Rikosseuraamuslaitos on jaettu edelleen kolmeen eri rikosseuraamusalueeseen entisen viiden alueen sijaan (kuva 1). Alueilla on omat arviointiyksiköt (ent. sijoittajayksiköt) Helsingissä, Turussa ja Kuopiossa, joiden toimintaa on laajennettu yhdyskuntaseuraamustoimistojen (ent. kriminaalihuoltolaitoksen) kanssa tehtävään yhteistyöhön. Rikosseuraamuslaitos muodostuu nyt kaikkiaan seuraavista yksiköistä: keskushallintoyksikkö (ent. rikosseuraamusvirasto), kolmesta täytäntöönpanoalueesta (Etelä-Suomen, Länsi-Suomen ja Pohjois-Suomen täytäntöönpanoalueet. Liite 1) sekä terveydenhuoltoyksiköstä. Näiden lisäksi toimii rikosseuraamusalan

koulutuskeskus, joka vastaa alalle tulevien peruskoulutuksesta sekä rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön täydennyskoulutuksesta. Nämä kaikki yksiköt toimivat oikeusministeriön alaisuudessa. (Rikosseuraamuslaitos. 2011.)

3 Rikosseuraamusjärjestelmä ja rikosprosessi

Suomalaisen rikosseuraamusjärjestelmän lähtökohtana on ns. rikosprosessioikeudellinen legaliteettiperiaate, jonka mukaan viranomaisten on puututtava kaikkiin ilmi tulleisiin rikoksiin ja niistä on määrättävä laissa säädetty seuraamukset. Suomen rikosseuraamusjärjestelmä koostuu seuraavista viranomaisista: esitutkintaviranomaiset, syyttäjät, tuomioistuimet ja täytäntöönpanoviranomaiset. (Hakonen & Kiehelä. 1993: 77, 82.) Rikosprosessi (kuva 2) lähtee käyntiin tapahtuneesta rikoksesta (kokonaisrikollisuus) ja etenee mahdollisesti syyteharkinnan kautta tuomioistuin käsittelyyn ja lainvoimaiseen tuomioon. Suurin osa rikoksista jää kuitenkin piiloon (piilorikollisuus), jolloin rikollisuus ei tule koskaan poliisin tai muun viranomaisen tietoon. Piilorikollisuuden määrää ja laatua voidaan osittain selvittää esimerkiksi erilaisin uhritutkimuksin tai rikoshaittojen perusteella (ks. esim. Kerttula, T. 2008., Laine, M. 2008). Ainoastaan havaitut ja ilmoitetut rikokset menevät poliisin tietoon (rekisteröidyt rikokset), josta esitutkinnan kautta selvitettyihin tai selvittämättömiin rikoksiin.

Rikosprosessiin joutuu osallistumaan rikoksen tekijät, mutta lisäksi muun muassa rikosten uhrin, poliisi (kenttätyö, tutkijat ym.), oikeuslaitos (käräjäoikeudet, hovioikeudet, tuomarit, syyttäjät ja haastemiehet, joissain tapauksissa korkein oikeus) avustajat ja todistajat sekä täytäntöönpano (rikosseuraamuslaitos). Rikosprosessissa saattaa mennä jopa vuosia ennen kuin lopullinen päätös tai tuomio voidaan antaa rikosasiassa. Vankilassa rikosprosessi ei toteudu ainoastaan tuomion täytäntöönpanon jälkeen vaan voi alkaa myös havaitusta rikoksesta vankilan sisällä. Rikosseuraamusviranomaisen velvollisuus rikoksen tapahduttua on toimia normaalin rikosprosessin mukaisesti. Rikoksesta tehdään ilmoitus poliisille, joka hoitaa esitutkinnan usein yhteistyössä vankeinhoitoviranomaisen kanssa. Poikkeuksen muodostavat ne rikkomukset, jotka vankila voi hoitaa kurinpitörangaistusmenettelyllä ja näitä ovat muun muassa järjestyksrikkomukset. Rikokset, joista ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa, kuuluvat järjestyksrikkomuksiin. Rikokset, joista vankilan johtaja on tehnyt ilmoituksen poliisille, ei saa määrätä kurinpitörangaistusta. (VL 15 luku 3 §, TVL 10 luku 3 §.) Vankiloiden henkilöstön tulee tietää valvontaa ja tarkastustoimia tehdessään seuraamukset kustakin esiin tulevasta asiasta. Huumausaineiden, aseiden tai muiden vastaavien rikolliseen käyttöön tarkoitettujen esineiden löytyminen edellyttää viranomaiselta oikeaa toimintaa, jotta rikoksen esitutkinta sekä rikoksesta ilmoittaminen vankilan johtajalle tai poliisille tapahtuu asianmukaisesti.

Kuva 2: Rikosprosessi

(= vankilarikollisuutta koskevat rikosprosessin alueet)

Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa koskevat rikosprosessin osa-alueet: vankilassa ilmi tulleet rikokset, rikosten kirjaaminen, tutkinta ja seuraamukset. Lisäksi tutkintavankeusaikana valvonnan tehtävänä on esitutkinnan turvaaminen.

3.1 Rikosseuraamuslaitoksen tehtävät, tavoitteet ja arvot

Rikosseuraamuslaitoksen tehtävä ei ole muuttunut suurten organisaatiomuutosten myötä. Toiminnassaan Rikosseuraamuslaitos sitoutuu suomalaisessa yhteiskunnassa tärkeinä pidettäviin arvoihin, kuten ihmisarvon kunnioittamiseen ja oikeudenmukaisuuteen. Rikosseuraamustyötä ohjaa käsitys yksilön mahdollisuudesta muuttua ja kasvaa. Näihin arvoihin sitoutuminen merkitsee valvontatyössä rajoittamisen rinnalla mm:

- perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaamista
- tuomittujen kohtelemista inhimillisesti, asiallisesti ja keskenään tasavertaisesti
- kaiken toiminnan lainmukaisuutta sekä oikeuden ja kohtuuden noudattamista
- täytäntöönpanon toteuttamista siten, että se tukee tuomitun yksilöllistä kasvua ja kehitystä sekä hänen pyrkimystään rikoksettomaan elämään (Rikosseuraamusvirasto. 2008.)

Rikosseuraamuslaitoksen (ent. vankeinhoitolaitos ja kriminaalihuoltolaitos) periaateohjelma¹ sekä lähiajan toimintalinjat sisältävät ne keskeiset periaatteet ja toimintalinjat, jotka ohjaavat rikosseuraamusalan työtä. Se on koottu rikosseuraamusalaa koskevan lainsäädännön, kansainvälisesti hyväksytyjen Suomea velvoittavien sopimusten ja suositusten lisäksi työn tavoitteista ja työssä noudatettavista arvoista sekä periaatteista tavoitteiden saavuttamiseksi. Tärkein voimavara periaateohjelman toteuttamiseksi on sitoutunut ja työnsä osaava henkilökunta. Tavoitteiden kulmakiveksi muodostuu huolehtiminen osaltaan yhteiskunnan turvallisuuden ylläpitämisestä laillisella seuraamusten täytäntöönpanojärjestelmällä, jolla pyritään vaikuttamaan uusintarikollisuuden vähentämiseen ja rikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskehityksen katkaisemiseen. Toteuttamisen tasolla kyse on muun muassa yhteiskunnan, tuomitun ja henkilökunnan turvallisuudesta huolehtiminen valvonnan, neuvonnan, ohjauksen sekä tarkastustoiminnan keinoin. (Rikosseuraamuslaitos. 2011.)

Vankeinhoitolaitos ja kriminaalihuoltolaitos (nyk. Rikosseuraamuslaitos) pyrkivät yhteisiin tavoitteisiin tukemalla ja motivoimalla tuomittua rikoksettomaan elämään, valvomalla tuomittulle asetettujen rajojen noudattamista ja vaikuttamalla muuhun yhteiskuntaan siten, että tavoitteiden mukainen toiminta on mahdollista. Henkilöstön ammatillisten valmiuksien ja työolosuhteiden kehittäminen, taitojen laaja-alainen käyttäminen ja osallistuminen työn kehittämiseen tukevat tavoitteiden saavuttamista. (Rikosseuraamuslaitos. 2011.)

¹ Periaateohjelma on tehty kattamaan myös tutkintavankien ja ulkomaalaislain nojalla säilöön otettuja sekä henkilö-
tutkittavia ja muita Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaita (Rikosseuraamuslaitoksen periaateohjelma 2010).

3.2 Rangaistusten täytäntöönpanon periaatteet

Periaatteet kertovat rangaistusten täytäntöönpanon toteuttamisen tavoitteista eli järjestelmän ja henkilöstön toiminnasta, jotta päästään haluttuun lopputulokseen. Suomen valtion ihanteeseen kuuluu ajatus viranomaisten ja byrokratian toiminnan oikeudenmukaisuuden, puolueettomuuden, tasa-arvoisuuden sekä viime aikoina esiin nousseen tuloksellisuuden toteutumisesta. Rikosseuraamusalalla tuomitun kohtelemisen tulee tapahtua samojen periaatteiden mukaisesti, kuitenkin hänen yksilöllisyytensä huomioon ottaen. Periaatteet ovat sidoksissa myöhemmin tässä työssä esitettyihin kriminaalipolitiikan tavoitteisiin sekä byrokratian ja virkamieshallinnon lähtökohtiin, joissa tiukka hierarkkisuus toimivallassa ja normisidonnaisuus itse toiminnassa määräävät pitkälle työn toteutuksen käytännössä. (Salminen, M. 2005: 42.) Rangaistusten täytäntöönpanossa noudatetaan suljetusta laitoksista huolimatta normaalisuuden periaatetta². Seuraavassa Rikosseuraamuslaitoksen periaatteet, joiden mukaan valvonta työtä on tehtävä.

Tuloksellisuus edellyttää toiminnan vastuullisuutta yhteiskunnassa sekä toiminnan jatkuvaa arviointia tavoitteiden saavuttamiseksi tulosten, tehokkuuden, vaikuttavuuden, ja taloudellisuuden osalta. Arvioinnin tehtävänä on ohjata toimintatapoja sekä erilaisten keinojen käyttöä.

Yksilöllisyys ja yksilön vastuullisuus. Täytäntöönpanossa otetaan huomioon tuomitun tilanne ja yksilölliset tarpeet. Täytäntöönpanoon sisältyvien toimenpiteiden on vahvistettava yksilön kykyä ottaa vastuu omasta elämästään ja vastata tekojensa seurauksista.

Ammatillisuus. Rikosseuraamusalalla tehtävä työ on vaativaa ihmisten kanssa tehtävää työtä, joka edellyttää ammatillista työtettä. Ammatillisuuteen kuuluu muun muassa työn jatkuva arviointi ja kehittäminen, yhteistyökyky sekä kyky kehittää omia vuorovaikutustaitoja ja käyttää työssä niin tukea kuin kontrolliakin. Ammatillisuutta on myös taito asettaa työn tavoitteet etusijalle silloinkin, kun ne tuntuvat olevan ristiriidassa henkilökohtaisten tunteiden kanssa.

Yhteistyö. Henkilökunta toimii hyvässä vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä keskenään, muiden viranomaisten, tuomittujen ja heidän omaistensa sekä vapaaehtoisjärjestöjen, seurakuntien ja muiden sidosryhmien kanssa.

²Vankeuslakiin sisältyvä normaalisuusperiaate edellyttää, että vankilan olot on järjestettävä niin pitkälle kuin mahdollista vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja (VankL 1 luku 3 § 2 mom.). Normaalisuusperiaatteen toteutumista voi tarkastella myös perusoikeuksien toteutumisen kannalta. Ongelmia normaalisuusperiaatteen noudattamisessa ovat aiheuttaneet vankien välinen väkivalta, yhteydenpidon vaikeutuminen läheisiin, rajoitettu muutoksenhakumahdollisuus, asioiden hidas käsittely ja tehtyjen päätösten puutteellinen perustelu. (Myhrberg. 2007: 16,17.)

Hyvä hallinto. Toiminta on avointa, laillista, ennustettavaa ja päätöksenteko mahdollisimman nopeaa. Päätökset ovat perusteltuja ja toiminnasta tiedottaminen tehokasta. Tuomituille kerrotaan rangaistuksen suorittamiseen liittyvistä käytännön asioista, hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä säännöistä ja niiden rikkomisen seurauksista. Tuomitulla on oikeus tulla kuulluksi häntä koskevissa asioissa. (Vankeinhoitolaitoksen ja kriminaalihuoltolaitoksen periaateohjelma. 1999.)

3.3 Hallintolain ja toimivaltuuksien käytön yleisistä periaatteista

Vaikka kyseessä on rikostorjuntaa käsittelevä aihe, on taustoista tuotava elementtejä, joiden kautta voi ymmärtää valvontatyöhön liittyviä velvoitteita. Valtion virkamiehiä koskevat säädökset kuuluvat olennaisena osana kaikkeen rikosseuraamustyöhön ja niiden sisällöstä on syytä osata ne kohdat, joiden mukaan tulee työssä toimia. Tärkeää on tuntee asioiden käsittelyn periaatteet ja järjestys, jotta sellaisen tilanteen tai asian ilmennyttyä, joka vaatii hallinnollisia toimenpiteitä, voidaan hoitaa oikein ja asianmukaisesti. Hyvän hallinnon periaatteista tulee myös eettis-moraaliselle työotteelle kehukset, jonka puitteissa virkamies voi lainmukaisesti (lainalaisuusperiaate) työskennellä. Hyvän hallinnon takeina pidetään perustuslain 2. luvun 21 §:n mukaan jokaisen oikeutena saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi (Perustuslaki. 1999).

Hyvän hallinnon periaatteet pohjautuvat asianmukaiselle ja lailliselle toiminnalle. Hallintolain mukaan toimien tavoitteena on tuottaa ennustettavaa, laillista ja oikeudenmukaista työskentelyä, jolla voidaan vaikuttaa kuitenkin myös tuloksellisesti rikostorjuntatyössä. Yhdenvertaisuusperiaatteessa viranomaisen on tärkeä pitää huolta siitä, että omassa toiminnassa on toimittu kaikkien kohdalla tasapuolisesti. Kuitenkin, jos ollaan jakamassa sellaisia etuja, joita ei voida taata kaikille, on päätöksenteon tapahduttava ennalta määriteltyjen, hyväksyttävien ja tasapuolisesti sovellettavien perusteiden mukaisesti. Kaiken valvonnan ja tarkastustoiminnan on tapahduttava hallitusti ja perustellusti, koska toimet kohdistuvat perus- ja ihmisoikeuksia rajoittaviin raja-alueisiin. Viranomaistoiminnassa puolueettomuus on yksi keskeisimpiä työtä ohjaavia periaatteita. Työ ei saa perustua ystävien suosintaan, henkilökohtaisten etujen tavoitteluun tai julkisyhteisön erityisten taloudellisten etujen tavoitteluun (vrt. esteellisyysperusteet ja lahjonnan kriminalisointi). Esimerkiksi silloin kun virkamies epäilee, ettei hän kykene toimimaan asiassa puolueettomasti, tulee hänen tuoda ilmi esteellisyytensä, jolloin tilalle vaihdetaan toinen virkamies puolueettoman käsittelyn takaamiseksi (objektiviteettiperiaate). Hallintolaki on toissijainen laki erityislakien, kuten vankeuslain, tutkintavankeuslain ja pakkokeinolain jälkeen (Myhberg, P. 2007: 23). Toissijaisuus tarkoittaa esimerkiksi pakkokei-

nolain tai vankeuslain menevän edelle sellaisessa tilanteessa, jossa hallintolaki ja erityislaki säättävät samasta asiasta.

Suoritettujen toimenpiteiden tulee noudattaa lievimmän keinon periaatetta, joka tarkoittaa sitä, että virkamiehen tulee toiminnassaan käyttää vain sellaisia keinoja, jotka lievimmillään johtavat haluttuun tulokseen. Vankiloissa voimankäyttötilanteissa suhteellisuuden periaate tulee konkreettisimmin virkamiehen harkittavaksi. Voimankäytön on tapahduttava siten, että esimerkiksi väkivaltaisesti käyttäytyvä vanki saadaan turvallisesti rauhoittumaan tai eristettyä muista ilman tarpeetonta väkivaltaa. Suhteellisuusperiaatetta viranomaistoiminnassa voidaan lyhyesti kuvata seuraavasti:

- asianmukainen, tehokas ja sopiva
- tarpeellisuuden ja välttämättömyyden arviointi
- oikeasuhtaisuus

Vankiloissa tulisi tämän vuoksi olla täsmälliset ohjeet kaikkien sellaisten tilanteen varalle, jossa yksittäisen vartijan olisi mahdollista noudattaa ”samaa linjaa” muiden vartijoiden kanssa. Ikävä kyllä vankiloissa vaihtelee ohjeet paljon toisaalta laitosten välillä, mutta myös suurelta osin päätöksiä tekevien esimiesten kesken. Hallintolain toissijaisuus ei vankeuslain rinnalla tule juuri esiin, koska hallintolain periaatteiden noudattaminen käytännössä tarkoittaa virkamiehen toiminnassa samaa kuin vankeuslain 1. luvun kuudennessa pykälässä on säädetty virkamiehen toiminnan tavoitteista.

”Vankeinhoitolaitoksen virkamiehen on toimittava asiallisesti ja puolueettomasti sekä sovinnollisuutta edistäen. Vankeinhoitolaitoksen virkamiehen tulee ensisijaisesti neuvoin, kehotuksin ja käskyin ylläpitää vankilan järjestystä ja turvallisuutta. Vankeinhoitolaitoksen virkamiehen on suoritettava virkatehtävänsä puuttumatta enempää kenenkään oikeuksiin ja aiheuttamatta suurempaa haittaa kuin on välttämätöntä ja puolustettavaa tehtävän suorittamiseksi.” (VankL 1 luku 6 §. 2005.)

3.4 Toimivaltuuksien käytöstä valtion hallinnossa

Viranomaisten toimien oikeellisuudesta säädetään myös virkamieslaissa, jossa määritellään virkamiesten tekemistä päätöksistä kunkin virka-aseman osalta erikseen. Toisin sanoen viranomaisen on käytettävä toimivaltaansa vain siihen tarkoitukseen, johon se on määritelty tai muuten tarkoitettu käytettäväksi. Vankeuslaissa on määritelty toimivallan käytöstä päätöksenteon yhteydessä. Toimivallan väärinkäyttö on lisäksi rikoslaissa määritelty virkarikokseksi (RL 40 luku 7 §. 2002) ja väärinkäyttöä voi ilmetä esimerkiksi virkamiehen toiminnalla tai pää-

töksenteolla kostamisena tai painostuskeinona (ts. harkintavallan väärinkäyttö). Lainsäädännössä määritellyt tehtävät ja toimivalta koskevat yleensä viranomaista tietyinä kokonaisuutena eivät niinkään yksittäistä virkamiestä. Viranomaiskokonaisuuden henkilökunnan tehtävät määritellään tarkemmin työjärjestyksessä tai määräyksessä. Viraston työjärjestyksen mukaisessa tehtävässä päätöksiä tekevä virkamies ei ole viranomainen, vaan hän käyttää viranomaiselle annettua päätösvaltaa. Samaan hallinnonhaaraan kuuluvat viranomaiset ovat alisteisia toisiinsa nähden muodostaen virka-asteikon eli virkahierarkian. Ylempi viranomainen ei voi yleensä puuttua alemman toimintaan yksittäistapauksessa, ellei sillä ole siihen valtuutusta. Poikkeuksen tekevät keskitetyt hallinnonalat kuten poliisi- ja sotilashallinto. (Virkamieslaki. 1994.)

Viranomaisessa toimiva henkilö toimii virkavastuulla ja on siksi raskaammassa vastuussa teoistaan kuin tavallinen työntekijä. Viranomaisia sitovat erilaiset lait, muun muassa syrjinnän kieltä ja velvollisuus palvella asiakasta (vankia) hänen äidinkielellään. Viranomaisten päätöksistä voi myös yleensä valittaa tai kannella, jos kokee joutuneensa rikkomuksen kohteeksi. Kantelun voi tehdä esimiehelle tai yleiselle laillisuusvalvojalle. Viranomaisen lopullisesta päätöksestä on mahdollista valittaa hallinto-oikeuteen sekä valtioneuvoston ja ministeriön päätöksestä voi valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Hallinnon sisäisestä määräyksestä ei saa valittaa. Usein ennen valituksen tekemistä on tehtävä oikaisuvaatimus viranomaiselle itselleen. Lopullisen päätöksen antaa viime kädessä korkein hallinto-oikeus. (Virkamieslaki. 1994., Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta. 1999.)

Vankeuslaissa on toimivaltuuksista sekä päätösvallosta säädetty jokaisen luvun jälkeen erikseen (VankL. 2005). Toimivalta on jaettu alkaen aina vankilanjohtajasta, turvallisuudesta vastaavalle virkamiehelle, valvonnan esimiestehtävissä toimivalle virkamiehelle, ohjaus- ja valvontatehtävissä toimivaan virkamieheen asti. Yleisesti voidaan ajatella perustyössä ilmaantuvien toimivallan käytön perusteista olevan valtaosa valvonnan esimiestehtävissä olevalla virkamiehellä, joka muun muassa päivystävänä virkamiehenä ilta- ja viikonloppu-aikaan joutuu usein itsenäisen päätöksenteon eteen. Raportoinnissa eri tilanteista tulee muistaa kirjata aina toimenpiteiden päätöksentekijän nimi ja virka-asema, jolloin voidaan varmistaa jälkikäteen toimivallan käytön oikeellisuus ja lainmukaisuus.

Monet viivytystä kestävämmät työtilanteet voivat muuttaa toimivallan käytön edellytyksiä, kuten esimerkiksi vangin tarkastamiset laitoksen ulkopuolella, voidaan toteuttaa ohjaus- ja valvontatehtävässä olevan virkamiehen toimesta ilman rikosseuraamusesimiestä.

"Vangin turvatarkastuksesta, henkilöntarkastuksesta ja päihitteettömyyden valvonnasta päättää valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies tai, jos asia ei siedä viivytystä, ohjaus- tai valvontatehtävissä toimiva virkamies" (VankL. 16 luku 10 §. 2005).

Joskus toimivallan käyttö voi vaarantaa virkatehtävän puolueettoman sekä tasa-arvoisen hoitamisen. Virkamiehen suhde toimenpiteen kohteena olevaan henkilöön voi olla esimerkiksi sukulaisuussuhde tai suhde voi olla hoidettavaan asiaan, tällöin virkamiehen asianomistajuus vaarantaa itse käsittelyn, jolloin puhutaan esteellisyydestä (ed. objektiviteettiperiaate) virkatehtävien hoidossa. Virkamiehen tulee olla tietoinen mahdollisesta esteellisyydestä, jotta asian ratkaiseminen voidaan hoitaa asianmukaisesti.

3.5 Vangin kohtelu

Vankien kohteluun on kiinnitetty paljon huomiota maailmalla ja sen seurauksena ihmisoikeusjärjestöt sekä valtiot ovat puuttuneet vankien kidutuksiin ja esimerkiksi erilaisten etnisten ryhmien huonoon kohteluun. Vankeuslaissa on säädetty virkamiehiä koskeva syrjinnän kieltö, joka takaa vankien tasavertaisen kohtelun.

”Vankeja on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Vankeja ei saa ilman hyväksyttävää syytä asettaa keskenään eri asemaan rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen, terveydentilan, vammaisuuden, uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan taikka muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Alle 21-vuotiaina rikoksensa tehneille nuorille tuomittua vankeutta täytäntöön pantaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota vangin iästä ja kehitysvaiheesta johtuviin tarpeisiin.” (VankL 1 luku 5 §. 2005.)

Vankien kohtelusta on säädetty myös kansainvälisesti YK:n (Yhdistyneiden kansakuntien) vankienhoidon vähimmäissäännöissä, EN:n (Euroopan neuvoston) vankilasäännöissä sekä Penal Reform Internationalin soveltamisohjeissa. Vankien kohtelua valvotaan erityisesti perus- ja ihmisoikeuksiin puututtaessa, jonka vuoksi virkamies vastaa toiminnastaan vangin ja rikosseuraamuslaitoksen lisäksi erilaisille viranomaisten toimintaa valvoville elimille. Vankien kohtelun yleiset peruseriaatteet sisältävät:

Normaalisuusperiaatteet, joissa rangaistuslaitoksen olo on järjestettävä niin pitkälle kuin mahdollista vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja.

Huoltovelvoitteen, johon kuuluu rangaistuksen täytäntöönpano siten, ettei se tarpeettomasti vaikeuta, vaan mahdollisuuksien mukaan edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan. Vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja on mahdollisuuksien mukaan ehkäistävä. Vangin perhettä tulee tukea sekä toimia viranomaisyhteistyössä.

Avoimuusperiaatteessa vankiloiden on kuuluttava säännöllisten tarkastusten piiriin ja riippumattoman valvonnan piiriin. Valvovia viranomaisia ovat muun muassa Rikosseuraamusvirasto, eduskunnan oikeusasiamies, eduskunnan apulaisoikeusasiamies sekä Euroopan kidutuksen vastainen komitea CPT.

Näiden kolmen perusperiaatteen sisällöstä on Vankeinhoitolaitoksen ja kriminaalihuoltolaitoksen (nyk. Rikosseuraamuslaitoksen) periaateohjelmassa mainittuna rikosseuraamusalan tehtävästä myötävaikuttaa uusintarikollisuuden vähentämiseen ja rikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskehityksen katkaisemiseen. Näihin voidaan vaikuttaa laitoksissa järjestetyllä työntekomahdollisuudella, opiskelulla, osallistumisella toimintakykyä parantavaan kuntouttavaan toimintaan, vapaa-ajan toimintamahdollisuuksilla, ravinnolla ja terveydenhuollolla, hengellisillä tilaisuuksilla, mahdollistamalla yhteydenpidon vankilan ulkopuolelle, tapaamisoikeudella sekä poistumisluvilla. Rangaistusten täytäntöönpanossa välittömät vaikutukset yhteiskuntaan ja yksilöön ovat kuitenkin suurimmat rajoitusten kautta, joiden perusteet tulevat turvallisuusperiaatteen noudattamisesta.

Turvallisuusperiaatteesta tulevat perusteet rajoituksille, joita vankilassa voidaan vangeille asettaa. Ihmis- ja perusoikeuksia voidaan rajoittaa ainoastaan laitoksessa pitämisen ja laitosten järjestyksen turvaamiseksi. Turvallisuusuhat on minimoitava sekä yksilöön kohdistuvia turvatoimia toteuttaa niin vähän kuin on tarpeen.

"Vankeinhoitolaitoksen [Rikosseuraamuslaitoksen] virkamiehen on toimittava asiallisesti ja puolueettomasti sekä sovinnollisuutta edistäen. Vankeinhoitolaitoksen virkamiehen tulee ensisijaisesti neuvoin, kehotuksin ja käskyin ylläpitää vankilan järjestystä ja turvallisuutta. Vankeinhoitolaitoksen virkamiehen on suoritettava virkatehtävänsä puuttumatta enempää kenenkään oikeuksiin ja aiheuttamatta suurempaa haittaa kuin on välttämätöntä ja puolustettavaa tehtävän suorittamiseksi." (VankL 1 luku 6 §.).

Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä on huolehtia osaltaan yhteiskunnan turvallisuudesta pitämällä yllä laillista ja turvallista täytäntöönpanojärjestelmää. Toisin sanoen täytäntöönpanon tulee olla turvallista yhteiskunnalle, tuomitulle ja henkilökunnalle (laitosturvallisuus ja laitoksessa pitämisen varmuus). Laitosten henkilökunnalla on toimivalta huolehtia turvallisuudesta valvonnan, voimankäytön, tarkastusten, eristämisen, toimintatapojen ja hallinnollisten menettelytapojen keinoin. Rikosseuraamuslaitoksen rooliristiriidan kuntoutuksen ja kontrollin toteuttajana voi nähdä toiminnassa, jossa uusintarikollisuuden vähentämiseksi ja syrjäytymiskehityksen katkaisemiseksi vaaditaan ohjaustyötä, joka on tasa-vertaisuuden edellytys henkilöstön ja tuomitun välillä. Vaikka toisaalta siinä on myös alistamisen elementtejä, kun laitosten

turvallisuutta ja laitoksessa pitämisen varmuutta joudutaan voimankäytön ja kurinpidollisin keinoin kontrolloimaan (Hyvärinen. 2008).

3.5.1 Perus- ja ihmisoikeudet vankeinhoidossa

Vankien oikeudenmukainen kohtelu vaatii ennen kaikkea perus- ja ihmisoikeuksien turvaamista myös vankilaolosuhteissa (Myhrberg. 2007). Suomessa jokaiselle, myös vangille, on turvattu perusoikeudet. Tällaisia perusoikeuksia ovat muun muassa yhdenvertaisuus, oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen, yksityiselämän suoja, luottamuksellisen viestin salaisuus sekä oikeus riittäviin sosiaali- ja terveystalouteihin. Vanki säilyttää perusoikeutensa täysimääräisesti myös vapaudenmenetyksen aikana. Näitä perusoikeuksia voidaan rajoittaa vain eduskunnan säätämällä lailla, jossa rajoitukset ja niiden täsmälliset edellytykset on säädetty. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että rikosseuraamustyössä tulee vankeus-, tutkintavankeus- tai pakkokeinolaista löytyä normi, jolla rajoitetaan perusoikeuksia. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen säädettävien rajoitusten tulee lisäksi täyttää välttämättömyys- ja hyväksyttävyyssvaatimukset. (Em. 2007.)

”Perusoikeuksia ovat 1) oikeus elämään, 2) oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen, 3) kidutuksen kieltä (josta solmittu 1.2.1989 Kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen ehkäisemiseksi eurooppalainen yleissopimus), 4) liikkumisvapaus, sekä 5) yksityiselämän suoja. Näiden pohjalta vankiloissa tulee suojella ihmishenkeä. Suomessa kuolemantuomio ei ole käytössä, jolloin ainoa uhka voi olla viranomaistoimessa hengelle välttämättömänä seurauksena voimankäytöstä, kun puolustaudutaan väkivallalta, toiminnasta pidätetyn tai vangin paon estämisestä, mutta seurausta myös mellakan tai kapinan kukistamisesta laillisin toimin.” (Hyvärinen. 2008.)

Vapaus käsittää fyysisen vapauden lisäksi myös tahdonvapauden ja itsemääräämisoikeuden. Vapaan ihmisen persoonallisuuden toteuttaminen edellyttää laajaa itsemääräämisoikeutta. Mitä suppeampi itsemääräämisoikeus on, sitä alistetumpi ihminen on. Vankilassa itsemääräämisoikeutta voidaan joutua rajoittamaan poliisin tai muun viranomaisen suorittaman esituttamisen syistä ihmissuhteissa ja yhteydenpidossa. Sitä voidaan myös rajoittaa turvallisuuden tai järjestyksenpidon perusteilla muussa sosiaalisessa yksityisyydessä, elinkeinovapaudessa, omistusoikeuden suojassa, tietosuojaoikeudessa sekä monessa muussa koskemattomuuteen, yksityisyyteen tai päätöksenteon vapauden koskevassa asiassa. Rajoitusten seurauksena voi riski vangin aggressiiviseen ja vihamieliseen käyttäytymiseen lisääntyä, sillä alistettu ihminen aloittaa herkästi vastarinnan (todellinen sitoumus ja suostumus puuttuvat). Lisäksi tämä aihe-

uttaa riskin laitosturvallisuudessa. Vihan tunteiden noustessa myös vankiloiden ohjaustyö vaikeutuu, jolloin resurssien hukkakäyttö on todennäköistä. (Em. 2008.)

Vankilasäännöt ja vankeuslaki korostavat vangin oikeutta pitää yhteyttä perheeseen ja tavata perhettä. Laissa on tarkemmin säädetty seuraavista kohdista: kirjeenvaihto, puhelut, tapaamiset ja poistumisluvat. Yhteydenpito-oikeuden rajoitukset tulevat ainoastaan tutkinnallisista syistä tai turvallisuussyistä, mutta tällöinkin on lähiomaisten kanssa oltava hyvin painavat perusteet rajoittaville toimille. Käytännössä yhteydenpito voi olla mahdollista valvottuna. Valvontaa vankiloiden tapaamisissa voidaan suorittaa kahdella eri tavalla, joista toisessa vartija valvoo fyysisesti tapaamista ja toisessa valvonta toteutetaan esimerkiksi kameroita käyttäen, tapaajat pleksilasein toisistaan erottavassa tilassa. Vapaudessa yksityiselämän suojaan kuuluu kotirauha, mitä vankilaolosuhteissa ei varsinaisesti ole. Henkilökunnan selliin meno ja sellitarkastukset eivät riko ”kotirauhaa”. (Em. 2008.) Henkilötietojen suoja tarkoittaa ehdottoman totuudenmukaista tiedon keruuta ja tallentamista. Luottamuksellisen viestin suoja koskee taas kirjeitä, puheluita sekä muuta luottamuksellista viestintää. Tietojen käsittelystä ja luottamuksellisen viestin suojasta säädetään tietosuoja-, hallinto-, vankeus- ja tutkintavankeuslaissa. Luottamuksellisen viestin suoja ei koske vangin kirjeitä esimerkiksi silloin, kun on perusteltu syy epäillä vankia rikoksen jatkamisesta rangaistusajalla.

Hallussapitomääräykset ovat yksi rajoittamisen muoto, jolla puututaan vangin oikeuksiin ja rajoitetaan niitä. Oikeuksista puhuttaessa tulee olla tarkkana sanojen oikeus ja mahdollisuus kanssa. Vangeille on säädetty tietyt perusoikeudet, mutta vapaudessa perusoikeuksiin kuuluvia tekijöitä joudutaan vankilassa rajoittamaan laitosjärjestyksen tai turvallisuuden vuoksi. Vankiloissa on kielletty pitämästä hallussa lukuisia eri aineita ja esineitä, joilla vanki voi vahingoittaa itseään tai muita. Tarkastustoiminnalla joudutaan konkreettisesti valvomaan luvattomien aineiden ja esineiden hallussapitoa ja näin puuttumaan sellaisiin asioihin, joihin ei vapaudessa kiinnitetä välttämättä lainkaan huomiota. Perus- ja ihmisoikeudet luovat turvallisuuden tunnetta vangeille ja he voivat luottaa siihen ettei Suomessa viranomaiset syyllisty esimerkiksi vankien kidutuksiin tai muihin epäasiallisiin ja epäinhimillisiin toimiin.

3.5.2 Eettisyys ja vangin oikeudet

Vankeus- ja tutkintavankeuslaki uudistettiin Suomessa 1.10.2006, jolloin uudistuksen tavoitteena oli säätää vankien henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaan puuttuvista tarkastus- ja valvontatoimenpiteistä täsmällisesti ja kattavasti lain tasolla perustuslain vaatimusten edellyttämällä tavalla. Perustuslain 7 §:n 1 momentissa on suojattu oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua mielivaltaisesti eikä vapautta rajoittaa ilman laissa säädettyä perustetta. Perustuslain 7 §:n 1 momentissa turvattu henkilö-

kohtainen vapaus on laajempi käsite kuin saman pykälän 3 momentissa turvattu suoja vapauden menetystä vastaan. Se suojaa paitsi ihmisen fyysistä vapautta, myös tahdon vapautta ja itsemääräämisoikeutta. (Mohell, U. & Pajuoja, J. 2006.) Vartijoiden ammattitaidon kohentamista asiakaspalveluhenkiseksi on Mohellin ja Pajuojan (2006) mukaan aiheellista kehittää, jotta voidaan saada yhdenmukaiset ja asialliset tavat kohdella valvonta- ja tarkastustoimenpiteiden kohteiksi joutuneita henkilöitä.

Vankiloiden turvallisuus perustuu ennen kaikkea vankien asianmukaiseen kohteluun ja rangaistusajan rakentavaan käyttöön. Vankiloissa korostetaankin dynaamisen turvallisuuden vaalimista. Koulutuksen ja myönteisen johtamisen avulla vankilahenkilökuntaa voidaan myös innostaa tekemään työtä siten, että se pyrkii tehtävässään inhimillisyyteen, tehokkuuteen ja huolelliseen paneutumiseen. Henkilökuntaan kuuluvilta edellytetään hyvää käytöstä ja sellaista työn tekemistä, että he saavuttavat vankien kunnioituksen. Ihmis- ja perusoikeudet luovat pohjan oikeudenmukaiselle vankeinhoitotyölle. Henkilöstölle on annettava sellaiset valmiudet, että se kykenee tekemään vaativaa työtään turvautumatta vankien epäasialliseen kohteluun (CPT). Näihin tekijöihin vaikuttavat: laitososolosuhteet, työyhteisön toimintatavat, yksilön asenteet sekä työssä onnistuminen. (Hyvärinen. 2008.)

Vangin oikeusturvasta vankeuslaissa on huolehdittu säännöksillä, joissa vankeja on esimerkiksi tiedotettava viipymättä laitoksen oloista sekä vankien oikeuksista ja velvollisuuksista heidän saapuessaan laitokseen. Lisäksi ulkomaalaisilla vangeilla on oikeus tulkitsemisapuun. Vangeilla on oltava saatavillaan kokoelma lakeja, asetuksia ja muita säännöksiä. Lisäksi heidän kuulemisestaan itseään koskevissa asioissa on säädetty erikseen vankeuslaissa ja tutkintavankeuslaissa. Lain mukaan vangeilla on oltava tilaisuus puolustella ja esittää näyttöä oman selvityksensä tueksi. (VankL. 2005., TVL. 2005.) Nämä edellä mainitut toimenpiteet antavat vangeille mahdollisuuden valmistautua omista velvollisuuksista huolehtimiseen ja saada tietoa oikeuksistaan ja laitosta koskevista laeista sekä säännöistä. Nykyisin kasvavana vankiryhmänä ovat ulkomaalaiset sekä maahanmuuttajavangit, joiden kommunikointivaikeuksien välttämiseksi tulkitsemisapu on välttämätöntä. Toisen vangin käyttäminen tulkkina on hyvin kyseenalaista, joskin usein perusteltua nopeissa arkisissa tilanteissa, milloin virallisen tulkin saaminen paikalle on mahdotonta. Koskaan ei tule käyttää kuitenkaan toista vankia, jos kyse on terveydenhuollollisista, kurinpidollisista tai muista henkilökohtaisista asioista. Tällä toiminnalla voidaan aiheuttaa pahimmassa tapauksessa epäoikeudenmukaista ja laitonta kohtelua vankien kesken. Vankeinhoidon yksityistämisestäkin on käyty jonkin verran nykyisin keskustelua, jolloin vangin oikeusturvan koettiin vaarantuvan julkisen vallan siirtyessä epäasianmukaisella ja kontrolloimattomalla tavalla yksityisiin käsiin. Nämä oikeusturvaan vaikuttavat uudistukset mitä vankeuslakiin ja tutkintavankeuslakiin säädettiin muutoksenhakuoikeudesta 2006, ovat todennäköisesti yksityistämisprosessissa vangin oikeusturvan parantamiseen tähtääviä toimia. (Pajuoja, J. 1997.)

3.6 Vaitiolovelvollisuus ja hyväksikäyttökielto

Vaitiolovelvollisuudesta ja salassa pidettävistä tiedoista sekä asiakirjoista on säädetty virkamieslaissa, hallintolaissa sekä vankeuslaissa ja tutkintavankeuslaissa. Tarkastustoimintaan ja muuhun valvontatyöhön liittyy paljon salassa pidettäviä tietoja. Tiedot voivat liittyä vankien henkilökohtaisiin asioihin, kuten terveydentilaan, luottamuksellisen viestin salaisuuteen tai esimerkiksi turvallisuuteen liittyviin tietoihin, joita voivat olla laitosturvallisuus, vankien keskinäinen tai henkilökunnan turvallisuus, mutta myös rikostutkinnan turvaaminen.

Olennaista on toimia tilanteissa siten, ettei vaarana tuomalla julki tahallisesti³ tai tahattomasti salassa pidettävän viestin tai muun vaitiolovelvollisuuden piirissä olevaa asiaa. Raportoinneissa tulee huomioida kyseiset asiat niiden julkisuuden ja tarpeellisuuden perusteella. Ei ole sopivaa mainita vangin terveyteen liittyviä tietoja ellei ne suoranaisesti ole aiheuttaneet turvallisuutta vaarantanutta tilannetta (esimerkiksi psykoottiset ja impulsiiviset vangit) (Richter, M. 2003). Raportoinnin tarpeellisuudesta tiettyjen salassa pidettävien asioiden osalta ratkaisee lisäksi sen jatkossa antama hyöty muun muassa sellaisten tilanteiden varalta, kun tiedossa on vangin taipumus aggressiiviseen käytökseen. Myös rikostutkinnallisten syiden vuoksi tulee miettiä kirjattavan materiaalin luonne raporttien osalta, miten saada kaikki tarvittava tieto sekä ennen kaikkea mitä tietoa raporttiin pitää kirjata mahdollisen tutkinnan edistämiseksi.

”Viranomaisen palveluksessa oleva samoin kuin luottamustehtävää hoitava ei saa paljastaa asiakirjan salassa pidettävää sisältöä tai tietoa, joka asiakirjaan merkittynä olisi salassa pidettävä, eikä muutakaan viranomaisessa toimiessaan tietoonsa saamaa seikkaa, josta lailla on säädetty vaitiolovelvollisuus. Vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvaa tietoa ei saa paljastaa senkään jälkeen, kun toiminta viranomaisessa tai tehtävän hoitaminen viranomaisen lukuun on päättynyt.” (ks. esim. VankL. 2005., Virkamieslaki. 1999.)

³Virkavastuu

Virkatoimintaan liittyvää vastuuta kutsutaan virkavastuuksi, joka voi olla luonteeltaan rikosoikeudellista, kurinpidollista tai vahingonkorvausvastuuta. Virkamies vastaa virkatoimiensa lainmukaisuudesta. Hän on myös vastuussa sellaisesta monijäsenisen toimielimen päätöksestä, jota hän on toimielimen jäsenenä kannattanut. Jokaisella, joka on kärsinyt oikeudenloukkauksen tai vahinkoa virkamiehen tai muun julkista tehtävää hoitavan henkilön lainvastaisen toimenpiteen tai laiminlyönnin vuoksi, on oikeus vaatia tämän tuomitsemista rangaistukseen sekä vahingonkorvausta julkisyhteisöltä taikka virkamieheltä tai muulta julkista tehtävää hoitavalta.

Laissa on mahdollistettu tiettyjen salassapitosäännösten osalta myös muista henkilöistä kuin viranomaisista, mutta käytännön tarkastustoiminnassa vankilan sisäpuolella ei ole merkitystä kyseisellä säädöksellä. Vankilan tarkastustoimintaa ei käytännössä voi tehdä kuin vankilan viranomainen tai hänen virka-apunaan poliisi-, tull- tai rajavartiolaitoksen viranomainen. Mitä 1 momentissa säädetään, koskee myös sitä, joka harjoittelijana tai muutoin toimii viranomaisessa taikka viranomaisen toimeksiannosta tai toimeksiantotehtävää hoitavan palveluksessa taikka joka on saanut salassa pidettäviä tietoja lain tai lain perusteella annetun luvan nojalla, jollei laista tai sen perusteella annetusta luvasta muuta johdu. Vaitiolovelvollisuus on myös sillä, jolle viranomainen on ilmoittanut julkisuus- tai salassapito-olettaman sisältävän salassapitosäännöksen osoittamissa rajoissa tietoja, jotka ovat yleisöltä salassa pidettäviä. Asianosainen, hänen edustajansa tai avustajansa ei saa ilmaista sivullisille asianosaisaseman perusteella saatuja salassa pidettäviä tietoja, jotka koskevat muita kuin asianosaista itseään. (Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta. 2005.) Nämä salassapito säännökset eivät koske vartijoita, sijaisvartijoita tai vartijakokelaita vankiloissa, sillä he ovat joko viranhaltijoita tai määräaikaaisessa virkasuhteessa ja heidän työtään määräävät lait virkamiestoiminnasta.

”Edellä 1 tai 2 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa käyttää salassa pidettäviä tietoja omaksi taikka toisen hyödyksi tai toisen vahingoksi. Asianosainen, hänen edustajansa tai avustajansa saa kuitenkin käyttää muita kuin asianosaista itseään koskevia tietoja, kun kysymys on sen oikeuden, edun tai velvollisuuden hoitamista koskevasta asiasta, johon asianosaisen tiedonsaantioikeus on perustunut.” (HallintoL 6 luku 23 §. 1999.)

Rikostorjunnassa salassa pidettäviä tietoja ovat erilaiset rakenteelliset ja tekniset ratkaisut vankiloissa ja esimerkiksi taktinen toiminta. Lisäksi vankeihin liittyvät tiedot ovat vaitiolovelvollisuuden alaisia ja niiden käyttöön rikostorjunnassa tulee olla lainmukaiset perusteet. Opinnäytetyöni kohdalla olen joutunut punnitsemaan salassa pidettävien tietojen ja julkisuuden välistä suhdetta sekä olla tietoinen aiheeseen liittyvistä salassa pidettävistä tiedoista, jotta lopputyöni täyttää julkiselta työltä vaadittavat kriteerit. Salassapidon osalta olen arvioinut ennen kaikkea turvallisuustietojen laatua, jotta riittävä tieto rikostorjunnasta on saatu työhön, kuitenkin tuomatta salassa pidettäviä tietoja julkisuuteen. Tutkimushaastattelut ovat tarkistaneet haastattelujen sisällöt kyseisten tietojen osalta, joten myös heidän hyväksyntänsä tietojen julkisuudesta on saatu opinnäytetyöhön.

4 Kriminaalipolitiikka ja kriminologia

Kriminaalipolitiikan ja rikostentorjunnan yleiset lähtökohdat ovat kulttuurihistoriallisen perimän, sosiaalipolitiikan, sosiologian, tilastotieteiden sekä usean muun tekijän summa. Lähden tarkastelemaan rikosseuraamuslaitoksen perustehtävää yhtenä osana Suomen kriminaalipolitiikkaa ja rikosentorjuntajärjestelmää. Kriminaalipolitiikka määrää käytännössä mitkä teot luokitellaan rikoksiksi ja kuinka paljon vankeja ohjautuu seuraamusten johdosta vankilaan. Kriminaalipolitiikalla on erityisen vaikea tehtävä politiikan alueella, sillä se pyrkii määrittelemään sellaista poikkeavaa käyttäytymistä, jota tulee valvoa virallisen kontrollin keinoin esimerkiksi muuttamalla rikoslainsäädäntöä kriminalisoinnilla ja dekriminallisoinnilla⁴ (Tamperen yliopisto. 2008). Se on yksi osa Suomen kontrollipolitiikan kokonaisuutta, joka laajimmillaan on toimia, joihin viranomaiset ryhtyvät saadakseen yhteiskunnan jäsenet menettelemään rooliodotusten mukaisesti.

Kriminaalipoliittisin toimin pyritään yhteiskunnan turvallisuuden ja väestön turvallisuuden tunteen parantamiseen. Se on yhteiskunnallista päätöksentekoa ja toimintaa, jonka tavoitteena on rikosten ehkäiseminen, ennustettavan ja oikeudenmukaisen rikosoikeusjärjestelmän ylläpito, luotettavan rikosseuraamusjärjestelmän toiminnan varmistaminen sekä rikosvahinkojen ja rikollisuuskontrollin aiheuttamien kustannusten minimoiminen ja oikeudenmukainen jakaminen. Kriminaalipolitiikalla pyritään vaikuttamaan myös vankeusaikaiseen rikollisuuteen, jota vangit jo seuraamuksen saaneena pyrkivät silti usein vankiloissa jatkamaan. Tämän tavoitteen asettelun perusoletuksiin kuuluu, ettei yhteiskuntaa ole koskaan mahdollista rakentaa rikoksettomaksi. Samasta perusajatuksesta olen rikosentorjuntatyöstä vankilassa kiinnostunut, enkä usko, että vankilaakaan saadaan koskaan rikoksettomaksi, koska vankilassa vangit ovat ennen vankilaan joutumistaan syyllistyneet vakaviin rikoksiin ja heidän taipumuksensa rikoksiin ja mahdolliseen rikosten jatkamiseen on tiedossa. Suomessa vankiloihin ei tuomita vähäisistä rikoksista ketään vaan rikoksia täytyy tehdä useita tai niiden on oltava vakavia, kuten esimerkiksi henkeen kohdistuvissa rikoksissa. Nykyisin ei välttämättä kuitenkaan edes taposta joudu suljettuun laitokseen vaikka rikos on kohdistunut toisen henkeen. Rangaistuskäytäntöjen lieventäminen on vaikuttanut tuomioihin siten, että ehdollisia vankeusrangaistuksia tuomitaan huomattavasti entistä useammin, kuin ehdottomia vankeusrangaistuksia.

Rikokset aiheuttavat yhteiskunnassa paljon vahinkoa taloudelle sekä rikoksen uhreille. Lisäksi rikosten seurauksena turvallisuuden tunne yhteiskunnassa heikkenee, mikä on turvallisen yhteiskunnan mittari. Rikoksista tulevia haittoja voidaan vähentää erilaisin ihmisiin ja yhteiskuntaan vaikuttavin toimin, mutta haittojen vähentäminen toimii usein tehokkaimmin suoraan

⁴Kriminalisointi tekee jonkin asian rangaistavaksi, rikolliseksi tai kielletyksi. Dekriminalisointi on teon laillistamista tai vastaavasti kiellon lakkauttamista. (Nurmi & kumpp. 2004.).

juuri rikoksia ehkäisemällä. Siten rikollisuuden ehkäisy on luonnollinen ja keskeinen kriminaalipolitiikan perustavoite. Rikoksentorjuntastrategioita voidaan ryhmitellä monin eri tavoin. Useissa kotimaisissa esityksissä on seurattu kolmijakoa, jossa erotetaan toimet, joilla (1) pyritään vaikuttamaan yksilön kehitykseen ja siihen vaikuttaviin sosiaalisiin ja ympäristöllisiin tekijöihin (*yksilön kehitystä tukeva ja sosiaalinen rikoksentorjunta*). Rikoksia voidaan torjua myös (2) kohdistamalla toimet ulkoisiin tekotilanteisiin ja tekoympäristöihin (*tilannetorjunta*). Ja kriminaalipolitiikkaa voidaan tehdä ja rikoksia torjua myös (3) normiohjaukseen ja rikoslakiin sekä rangaistusjärjestelmään nojaten. (Lappi-Seppälä. 2006.)

Kriminaalipolitiikkaa säädellään monien yhteisten toimijoiden kautta. Sen toimijoiden ryhmä koostuu muun muassa valtion hallinnon alla työskentelevistä turvallisuuden asiantuntijoista, kriminaalihuoltolaitoksesta (nyk. rikosseuraamuslaitos), sisäasiainministeriöstä, oikeusministeriöstä, opetusministeriöstä sekä ympäristöministeriöstä (Rikoksentorjuntaneuvosto. 2008). Itse rikoksentorjuntaan ja rikoksen selvittämiseen osallistuu valtio (mm. poliisi, oikeuslaitos, rikosseuraamuslaitos ja rikoksentorjuntaneuvosto), kunnat (rikoksentorjuntahankkeet sekä kaavoitus- ja muut järjestelyt rauhattomilla alueilla), kolmas sektori (ennen kaikkea seurakuntien ja yleishyödyllisten yhdistysten työ) sekä yksityinen sektori (mm. vähittäiskauppa ja rahoitusala). (Nuutila. 2008.)

4.1 Kontrollipolitiikan kehittyminen sekä kehittymisen taustaa viime vuosina

1970-luvulle asti on Suomen rangaistusjärjestelmä ollut poikkeuksellisen ankara. Eurooppalaiseen ja pohjoismaalaiseen tasoon verrattuna Suomessa on käytetty runsaasti ehdottomia vankeusrangaistuksia. Koska Suomalaiseen seuraamusjärjestelmään on kiinnitetty ankaruudesta johtuen voimakasta kritiikkiä, on rangaistustasoa lähdetty tietoisesti lieventämään. Suomen kriminaalipoliittinen suuntaus onkin saanut erityisen oikeudenmukaisuusnäkökulman painotuksen lievennysten seurauksena. Nykyisen suuntauksen tavoitteena on saada vähennettyä vankeusrangaistusten käyttöä seuraamuksina. Kyseisen kriminaalipolitiikan ansioista vankiluvut ovat jotakuinkin puolittuneet ja rangaistustaso on lievittynyt pohjoismaiselle tasolle. (Kinnunen. 2008: 68.) Rangaistusjärjestelmä ei sisältänyt kuitenkaan vielä kovinkaan paljon hoidollisia elementtejä, kuin vasta niitä on alettu enemmän kehittämään, kouluttamaan ja ottamaan käyttöön viimeisten parin vuoden aikana. Kinnunen kuvaa Suomen viime vuosikymmenten kriminaalipoliittista ajattelua "humaaniksi uusklassismiksi" (emt: 69).

Rikollisuus nähdään nykyisin monimuotoisena yhteiskunnallisena ilmiönä, joka tarkoittaa sitä, että rikosten seuraamuksiin keskittymisestä on pikku hiljaa alettu siirtymään sosiaalipoliittisen päätöksenteon kautta huono-osaisuuden ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Kinnunen (2008: 69) mainitsee väitöskirjassaan esimerkiksi ihmisten taloudellisen puutteen poistamisen, huonon fyysisen elinympäristön parantamisen ja tasa-arvoisen elämän mahdollisuuksien luomisen kei-

noksi vähentää rikollisuutta. Suomen kyseiset kriminaalipoliittiset opit ovat saaneet myös laajalti kansainvälistä tunnustusta muun muassa YK:lta. Kehityksen kuitenkin mennessä eteenpäin on huomattu eri väestöryhmien eriytymisen kasvavan entisestään. Tuloerot ovat kasvaneet ja huono-osaisten tilanne on vaikeutunut ja ilmi on tullut monenlaista tarpeiden tyydyttämättömyyttä ja palvelujen kyvyttömyyttä vastata tarpeisiin. Koska eriarvoisuuden kasvu on ollut ilmeistä, ovat Pohjoismaatkin joutuneet antamaan periksi tasa-arvoideologiastaan (emt. 2008: 70.)

Kriminaalipoliittisessa päätöksen teossa ja suuntauksissa onkin menty 1980 - 2010 -lukujen välillä laidasta laitaan. Yhtäältä rangaistuskäytäntöjä on lievennetty ja sosiaalipoliittisia toimia on kohdennettu huono-osaisuuden ehkäisemiseksi, mutta toisaalta esimerkiksi nuorten rikosten seuraamuksiin on puututtu matalammalla kynnyksellä. Tämä on johtanut siihen, että kouluista ilmoitetaan aiempaa herkemmin poliisille oppilaiden välienselvittelyistä ja rangaistukset ovat sitä myöten ankaroituneet, vaikka kouluissa kyseiset teot olisivat paikallisesti selvitettävissä aikuisten ohjauksella. Virkavallan ottaminen mukaan esimerkiksi normaali koulu-vaikkeuksien selvittämiseen sitoo valtavasti sellaisia resursseja, joita voidaan vaihtoehtoisesti käyttää vakavamman ja vaarallisemman rikollisuuden torjuntaan sekä selvittämiseen.

Rangaistusten lieventämisessä onkin menty 1999 -luvun jälkeen jälleen runsaampaan vankeusrangaistusten käyttöön. Keskivankiluku kasvoi voimakkaasti ja yhtäjaksoisesti. Vuoden 1999 vankiluvusta 2743:sta tultiin 3888:een vuonna 2005. Toisin sanoen vankiluvun kasvu oli kuudessa vuodessa runsaat 40 %. Vankiluvun kasvuun on vaikuttanut erityisesti rangaistuskäytännön ankaroituminen. (Kinnunen. 2008: 70.) Kinnunen toteaaakin rangaistuskäytäntöjen ankaruuteen vaikuttaneen voimakkaasti huumekontrollin kehitys Suomessa. Huumetorjunta nousi 1990 -luvulla poliisin ja tullin toimintastrategian kärkikohteiksi. 1994 vuonna valmisteltua huumausainelakia ohjasi ennen kaikkea pyrkimys puuttua ammattimaiseen ja järjestäytyneeseen huumausainerikollisuuteen (em. 2008: 70). Jo tällöin oli selkeä uhkakuva siitä, että ammattimainen rikollisuus soluttautuu yhteiskuntajärjestelmään.

2001 vuonna poliisille mahdollistettiin oikeuksien laajentamisen kautta keinoja telekuuntelun, teknisen tarkkailun ja turvallisuustarkastusten käyttöön. Samoihin aikoihin poliisilakiin (Poliisilaki. 1995) tuli lisäykset peitetoiminnasta ja valeostoista rikosten selvittämiseksi. Uudistukset tähtäsivät ensisijaisesti poliisin toimintavaltuuksien lisäämiseen vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa. Takana näissä kaikissa uudistuksissa oli yhdenmukaistaa lainsäädäntöä muiden EU-maiden kanssa silmällä pitäen erityisesti rikollisuuden entistä kansainvälisempiä ilmenemismuotoja ja sitä vastaavaa poliisitoiminnan kansainvälistymistä. (HE. 1999.) Kansainvälistyminen ja huumausainerikosten riskien lisääntyminen vankiloissa on näkynyt jo ainakin viimeisen vuosikymmenen ajan vankiloiden valvontahenkilöstölle. Rikosten suunnitelmallisuus on lisääntynyt ja kansainvälistyminen luo uusia rikollisia kontakteja sekä

kovenevaa rikollisuutta, joiden huomioon ottaminen vankiloiden rikostorjunnassa on yksi suurimmista tämän päivän haasteista.

Kriminaalipolitiikan vaikutukset poliittisessa päätöksen teossa on tärkeää tiedostaa, koska päätöksen teko ja päätösten taustalla olevat asiat vaikuttavat suoraan rikosseuraamustyön käytäntöihin rikostorjunnassa sekä vankipopulaation laatuun vankiloissa. Kontrollipolitiikassa on oleellista, että käytössä olevat kontrolloikeudet ovat oikeusvaltion toimintaperiaatteiden sekä perus- ja ihmisoikeuksien kannalta puolustettavia. Rikosoikeuspolitiikka on liukunut repressiiviseen suuntaan kaikissa pohjoismaissa viimeisen 10 vuoden aikana. Huumausainerikollisuus on ollut (seksuaali- ja väkivaltarikollisuuden ohella) keskeinen tekijä tämän muutoksen vauhdittamisessa. (Kinnunen. 2008: 72.) Suomessa muiden Pohjoismaisten huolien lisäksi, organisoidun rikollisuuden ja moottoripyöräjengien vaarallisuudesta, on uhkakuvana Venäjältä johdettu mafia ja muun muassa itäprostituution leviäminen Suomeen. Edellä on kerrottu kontrollipolitiikan muutoksista esimerkiksi huumausainerikollisuuden muuttumisen myötä. Kuitenkin useimpien EU-maiden huumepoliittisten näkemysten mukaan käyttäjiin kohdistuvan rikosoikeudellisen kontrollin rinnalla tai sijasta tulisi keskittyä huumeiden käytöstä aiheutuviin haittojen vähentämiseen. Hoito- ja tukitoimien ensisijainen tavoite on elämäntilanteen tasapainottaminen. (Em. 2008: 54.)

Vankiloissa pyritään toteuttamaan myös edellä mainituin keinoin rikosentorjuntaa vangin elämänhallintataitojen kehittämällä, elämäntilanteen parantamiseen vaikuttavilla toimilla (mm. sosiaali- ja verkostotyö) sekä puuttumalla suoraan rikosten tekotilanteisiin. Vankiloiden sisällä sekä sen ulkopuolella olevat verkostot muodostavat moniammatillisen työryhmän vangin elämänhallinnan ja -suunnittelun tueksi. Verkostot koostuvat valvonnan, sosiaali- ja terveydenhuollon ja opetustoimen ammattilaisista sekä kolmannen sektorin järjestöistä. Kuitenkaan pelkkä tukeminen ja auttaminen eivät aina riitä vaan suuri osa rikollisista uusii rikoksen tai sortuu muihin rikoksiin jo vankilassa ollessaan, johon tulee varautua vankiloissa tarkastustoiminnan sekä muun valvonnan keinoin.

4.2 Rikostentorjuntavelvoite vankiloissa

Vankiloiden rikosentorjuntavelvoite tulee lähtökohtaisesti kriminaalipolitiikasta, jossa ohjataan toimia yleisillä linjauksilla. Kriminaalipolitiikka vaikuttaa näin ollen lain säätämiseen, millä pyritään parantamaan yhteiskunnan turvallisuutta. Vankeuslaki ja tutkintavankeuslaki sekä pakkokeinot määräävät vankiloissa tehtävää valvonta- ja rikosentorjuntatyötä. Rikostentorjuntavelvoite tulee vankiloihin lainsäädännöstä ja velvoittaa viranomaisia laitoksissa puuttumaan havaittuihin rikosentekoyrityksiin sekä itse rikosten tekemiseen. Vankiloiden rikostorjunta vaikuttaa laajalti ympäröivään yhteiskuntaan, sillä vankiloissa on nykyisin entistä kansainvälisempää ja ammattimaisempaa rikollisainesta. Näiden rikollisten toimet suuntau-

tuvat suuriin kokonaisuuksiin ja rikosten laatu on usein paljon vakavampaa ja vahingollisempaa kuin yksittäisten rikosentekijöiden jäljiltä.

4.3 Vankeusrangaistuksen ja rikostentorjunnan taustaa

Kontrollipolitiikan ja rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän keskeisimmät käsitteet liittyvät vankeusrangaistuksen tarkoitukseen ja yhteiskunnalliseen tehtävään. Niiden kautta avaan ymmärrystä valvontatyöstä vankiloissa sekä valvonnan tarpeellisuudesta. Vankeusrangaistuksen aikana valvonnalla voidaan vaikuttaa rangaistuksen aikaiseen rikollisuuteen, mutta myös rikolliseen toimintaan vapaudessa. Valvontatoimien asianmukainen suorittaminen vaatii lainsäädännön tuntemusta, hienotunteisuutta ja taitoa kohdella valvonnan kohteeksi joutunutta henkilöä asiallisesti sekä oikeudenmukaisesti. Rikosseuraamusjärjestelmän poikkeavuus useista yhteiskunnan tuki- ja kontrollitoimista vaatii tiettyjen käsitteiden erottelua lukijalle, jotta voidaan määrittää tarkemmin vankiloiden valvonnan ja tarkastustoiminnan tarkoitus, tavoitteet ja toiminnan luonne. Käsitteillä voidaan erottaa myös seuraamusjärjestelmässä vankilan perustehtävä rikollisten vapauden rajoittajana sekä valvonta ja tarkastustoiminta rikollisuuden ennaltaehkäisyssä sekä vähentämisessä.

4.3.1 Ennaltaehkäisy

Ennaltaehkäisy (prevention) näkökulmasta erotetaan vankilasta puhuttaessa yleensä seuraamusten yleisestäävyys ja erityisestäävyys. Yleistävyydellä tarkoitetaan rangaistusuhan pelotevaikutusta. Uhka lisää yleistä lainkuuliaisuutta varoittamalla ennakolta potentiaalisia rikosentekijöitä. (Kiehelä, H. & Hakonen, K. 1993.) Tässä työssäni keskityn kuitenkin erityisestäävyteen ja ennaltaehkäisyn käsitteeseen rikosten ehkäisyn näkökulmasta. Rikoksia ennaltaehkäistään varhaisella puuttumisella, joka vankilassa tarkoittaa hieman eri asiaa kuin vapaudessa varhainen puuttuminen. Varhainen puuttuminen on vankilassa henkilökunnan havaintojen, tiedustelun sekä tehokkaan yhteistyön varassa ja vaatii rohkeaa ammattitaitoista osaamista.

4.3.2 Vapausrangaistuksen vaikutuksen funktio

Erityisestäävydellä (erityispreventiolla) pyritään estämään yksittäisten vankien osalta syyllistymistä uusintarikollisuuteen heidän eristämiseensä yhteiskunnasta sekä heidän rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttamalla (Laine, M. 2007: 194). Vankien rikollisen käyttäytymisen muuttamiseen vaikutetaan erityisestäävyden ohella vankiloissa myös useilla muilla toimilla, kuten informoinnilla, kuntoutuksella, koulutuksella, valvonnalla, tarkastustoiminnalla sekä yksittäisiin vankeihin kohdistuvilla pakkokeinoilla. Pakkokeinoina voidaan käyttää esimerkiksi vangin eristämistä, voimakeinoja ja vangin omaisuuden takavarikointia. Vankilassa uusintarikollisuus-

teen ja rikollisen toiminnan jatkamiseen voidaan valvonnan sekä tarkastustoiminnan keinoin puuttua estämällä vankien päihteiden käyttö ja päihteiden kulkeutuminen vankilaan. Rangaistusajaiseen rikollisuuteen voidaan puuttua lisäksi tehokkaasti esimerkiksi sijoittamalla suunnitelmallisesti vankeja eri osastoille, seuraamalla vankien toimintaa, viesti- ja rahaliikennettä niin laitoksen sisä- että ulkopuolelle sekä valvomalla vankien tapaamisia laitoksessa.

Vankilan suljetun luonteen vuoksi rikoksen tekijät voidaan eristää yhteiskunnasta estäen näin vankeusajana tehdyt rikokset vapaudessa. Kuten Salminen ja Toivonen sanovat vankilassa rikoksen tekijöiden olevan varmuudella rangaistuksensa suorittamisen ajan viranomaisen tavoitettavissa ja kontrolloitavissa (Salminen, M. & Toivonen, K. 2003). Vankeusrangaistuksen aikana pyritään yhä useammin vaikuttamaan tehokkaasti yksilöiden rikolliseen käyttäytymiseen. Vankeuslaissa on määritelty jokaiselle vangille tehtävästä rangaistusajansuunnitelmasta, johon kirjataan vangin yksilölliset ominaisuudet sekä niitä toimia, joilla rikolliseen käyttäytymiseen yritetään saada muutosta. Rikollinen toiminta, joihin kuntoutuksella sekä muulla yksilöllisellä valmentamisella ei päästä, voidaan rajata tai estää kokonaan valvonnalla, vankiloissa vankiin tai tiloihin kohdistuvilla tarkastuksilla sekä muilla rajoittamistoimenpiteillä.

Inkapaasitaatio sisältyy erityisestävyyden käsitteeseen ja tarkoittaa myös yksilön eristämistä yhteiskunnasta. Näin ollen uudet rikokset pyritään estämään suoraan vankeusrangaistukseen sisältyvän eristämisen avulla. Inkapaasitaatio eli yksilön eristämisen yhteiskunnasta on ollut 1800 -luvun lähtökohta vapausrangaistuksessa. Eristämisestä puhuminen on ollut yhteiskunnassa vaikeaa, koska eristämällä puututaan yksilön oikeudesta vapauteen sekä itsemääräämisoikeuteen. Eristäminen koskee siten yhteiskunnallisesti arkaluonteista perus- ja ihmisoikeutta, että siitä puhuminen on ollut myös kontrollin asiantuntijoille vaikeaa. Rikosoikeuden alalla huomattavan yleinen tapa onkin sivuuttaa eristämisen tai "vaarattomaksi tekemisen" ongelma ja mainita se ainoastaan osana virallista kontrollipoliittista intentiota eli sitä, mitä viranomaiset haluavat saada aikaan. Vaarattomaksi tekeminen kuuluu rangaistuksen erityisestäviin tehtäviin, mutta se jätetään monesti tarkemmin määrittelemättä. (Kiehelä, H. & Hakonen, K. 1993.) Yritän kuitenkin työssäni perustella rikostorjunnan toimia. Miksi eristäminen ja eristämiseen liittyvä valvonta on olennaista rikosten ennaltaehkäisyssä sekä itse rikosten estämisessä ja rikoksentekijän vaarattomaksi tekemisessä.

Kontrolli on yksi keskeisimmistä käsitteistä, joka liittyy tiiviisti vankilaviranomaisiin ja *tarkastustoimintaan*. Se sisältää seuraavien sanojen merkitykset, kuten vahtiminen, valvonta, tutkinta, testaus, tarkastus ja hallinta (Nurmi & Kump. 2004: 225). Kontrolli viranomaistoiminnassa puuttuu tavalla tai toisella yksilön oikeuksiin, koskemattomuuteen ja yksityisyyteen.

4.3.3 Oikeudenmukaisuus ja laillisuus

Oikeudenmukaisuuden ja laillisuuden vaatimukset ovat yksilöiden oikeuksiin puututtaessa korostetusti esillä. Sekä henkilökunnan että vangin oikeusturva edellyttää, että suoritettut toimenpiteet ovat yksilöitävissä tietyn virkamiehen harkituiksi, lakiin perustuviksi ratkaisuiksi. (Salminen, M. & Toivonen, K. 2003: 103.) Henkilökunnan tulee muun muassa kohdella vankeja oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen sekä esiintyä asiallisesti ja maltillisesti (Asetus vankeinhoitolaitoksesta. 2 Luku 31 §. 1986). Oikeudenmukaisuus on keskeinen yhteiskuntamoraalin käsite ja sen harjoittamisen peruseriaatteena on, että samanlaisia kohdellaan samalla tavoin ja erilaisia eritavoin ja että jokainen saa sen, mikä hänelle kuuluu (Koskinen, P. 2008). Tämä edellä esitetty määrittely oikeudenmukaisuudesta on vankilaympäristössä hyvin absurdi, johtuen vankilaa koskevasta lainsäädännöstä ja normistosta. Oikeudenmukaisuutta voi kuitenkin soveltaa, kun on jaettava jotain (distributiivinen oikeudenmukaisuus) tai kun on määriteltävä sopiva rangaistus rikkomuksesta (retributiivinen oikeudenmukaisuus) (emt. 2008). Oikeudenmukaisuuden ja laillisuuden toteutuminen käytännössä on riippuvainen työtä tekevistä virkamiehistä, joiden tehtävänä on ylläpitää omaa ammatillista osaamista lainsäädännöstä sekä inhimillistä ja asianmukaista työtettä vankien kohtelussa. Virkamiesten toiminnan laatu vaikuttaa myös rikosseuraamuslaitoksen yhteiskunnalliseen uskottavuuteen oikeudenmukaisuuden toteutumisessa. Nämä arvot ovat tärkeimpiä suunnan näyttäjiä rikosoikeudellisessa järjestelmässämme ja ne antavat myös mielekkään rungon virkamiehelle toimia yhtenä osana rikosoikeudellista järjestelmää.

4.4 Kontrolliteoria ja vankien alakulttuuri

Sosiologiset selitysmallit kuvaavat osaltaan hyvin vangin syylistymistä vankiloissa tapahtuvaan rikollisuuteen sekä järjestysrikkomuksiin. Sosiologisten mallien avulla on helpompi ymmärtää miksi vangit jatkavat rikollista toimintaansa vielä vankilassa. Vankien aiemmin elämässään opitut arvot, normit ja asenteet luovat ja ylläpitävät vankilarikollisuutta ja niihin on hyvin vaikea tehdä muutosta nykyisin vallalla olevilla kongitiivis-behavioraalisilla kuntoutusmenetelmillä. Silloin, kun vanki ei kykene itse pidättäytymään rikkomuksista vankiyhteisön sosiaalisessa paineessa, jää ainoaksi vaikuttamiskeinoksi valvonta ja tarkastustoiminta. Vankiyhteisöllä on siis kaiken kaikkiaan vankiloissa suuri merkitys yksittäisten vankien rikollisen käyttäytymisen jatkumiselle.

Mielikuva vankiyhteisön painostavasta kulttuurista on tuttu meille kaikille vankila-aiheisista elokuvista, joissa kuvataan usein juuri vankien näkökulmasta vankiyhteisön toimintaa ja vankilaympäristöä. Vankila suljettuna instituutiona ja osana rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää on luonut vuosisatojen saatossa edellytykset vankien oman alakulttuurin muodostumiselle sekä vankihierarkiaan perustuvan sosiaalisen kontrollin kehittymiselle. Kontrolliteoriaa

käytän rikoksia estävän sosiaalisen kontrollin merkityksestä poiketen eli toisin sanoen siten, miten vankien alakulttuuri vaikuttaa kielteisesti yksittäisten vankien asenteisiin ja käyttäytymiseen viranomaisia sekä rikosseuraamusjärjestelmää kohtaan.

Ensimmäiseksi avaan kontrolliteorian käsitettä, jotta voin esittää sen käänteisen vaikutuksen vankien alakulttuurissa. Kontrolliteorian kaksi päämuotoa ovat sosiaalisen kontrollin teoria ja itsekontrolliteoria. Sosiaalisen kontrollin teorian ymmärtämiseksi on hyvä tehdä ero virallisen (formaalisen) ja epävirallisen (informaalisen) sosiaalisen kontrollin välillä. Virallinen eli formaalinen sosiaalinen kontrolli sisältää virallisenormit alkaen vaikkapa koulun järjestyssäännöistä ja päättyen rikoslakiin. Viralliseen kontrolliin kuuluvat myös kaikki ne tahot ja toimet, jotka pyrkivät valvomaan virallisenormien toimeenpanoa. Opettaja, joka välitunnilla valvoo koulun järjestyssääntöjen noudattamista, harjoittaa virallista sosiaalista kontrollia. Julkisessa liikenteessä toimivat lipuntarkastajat edustavat niin ikään virallista kontrollia, samoin tietysti poliisi ja koko muu virallinen seuraamusjärjestelmä aina tuomioistuimiin ja vankiloihin asti. (Kivivuori, J. 2008.) Sosiaalinen kontrolli tarkoittaa rikoksen estymistä toisen tai toisten ihmisten läsnä ollessa mahdollisella rikosentekopaikalla, mutta myös ihmisten yleisenä ”paheksuntana”, jolloin rikos jää tekemättä, kun ympäristö ei hyväksy rikosta. Kriminologian peruskysymyksenä onkin pohdittu sitä, että mikä saa ihmisen viime kädessä sitten mukautumaan virallisiin normeihin ja onko yksilön rikolliseen käyttäytymiseen syy mahdollisesti häneen liittyvän sosiaalisen kontrollin tai yhteiskunnallisten sidosten heikentymisessä (Kiehelä, H. & Hakonen, K. 1993.)

Sosiaalisen kontrolliteorian edustaja Travis Hirsch on jakanut sosiaalista kontrollia lisäävät tekijät yksilöllä neljään eri ominaisuuteen. Nämä ominaisuudet voivat toteutua myös vankiyhteisön sisällä samoin kuin muualla yhteiskunnassa, jolloin sosiaalinen kontrolli toimii rikollisen käyttäytymisen ylläpitävänä tekijänä, eikä niin ikään rikollisuutta estävänä, kuten sillä on argumentoitu rikosten torjunnassa (ks. esim. Rikosentorjuntaneuvosto. 2011., Laine, M. 2007. ym.). *Kiinnittyminen* tarkoittaa yksilön siteitä lähiympäristönsä sosiaalisiin instituutioihin, kuten esimerkiksi kotiin, työhön ja kavereihin. *Sitoutumisella* viitataan sellaisiin kontrolloiviin mekanismeihin, jotka syntyvät sosiaalisen arvostukseen liittyvien toimintojen kautta. Esimerkiksi työhön tai kouluun ja vangilla se voi tarkoittaa siteitä rikollisen toiminnan jatkamiseen. *Osallistuminen* liittyy yksilön jokapäiväisiin sidosryhmien kanssa jakamiin normaali-toimintoihin. Vangin osallistuminen samaan toimintaan toisten vankien kanssa, saattaa ylläpitää rikosmyönteistä ajattelua ja ohjata toimintaa rikolliseen suuntaan. *Sisäistäminen* on taas yksilön näkemys eri normien tarpeellisuudesta. (Kiehelä, H. & Hakonen, K. 1993: 52.) Seuraavassa tekstissä käsittelen vankiyhteisön normeja sekä normeja, joita luodaan sellaisissa syrjäytyneissä yhteisöissä, mitä yhteiskunnan normit eivät tavoita.

Vankien oma alakulttuuri on rakentunut satojen vuosien saatossa kirjoittamattomaksi sääntöjen kokonaisuudeksi, joka on syntynyt vankien keskinäisestä hierarkiasta sekä hierarkiaan liittyvistä etuoikeuksista ja velvollisuuksista. Sosiaalisella kontrollilla on vankilassa ongelmallinen rooli, sillä vankiyhteisön alakulttuuri muodostaa oman sosiaalisen kontrollin vyöhykkeen, kun taas henkilökunta, ja jossain määrin myös yhteiskunta, muodostaa sosiaalisen kontrollin siinä, missä sosiaalisen kontrollin on todettu vaikuttavan rikostenteon estämiseen. Vankien mahdollisuus valita vankiyhteisöstä tuleva painostuksen ja toisaalta valvonnan puolelta tulevan viralliskontrollin väliltä on vaikeaa ja riski joutua hankaluuksiin valinnan johdosta on suuri. Vankien alakulttuuri muodostaa täten vahvan sosiaalisen ryhmittymän, jota on yhdenkään vangin vaikea välttää. Mukaan sosiaalisen paineen alaisuuden vaikeuteen voi liittää vielä päih-teistä tai mielenterveysongelmista johtuvat impulssikontrollin ongelmat sekä vangin kyvyn arvioida tilanteessa tekojaan ja niiden seurauksia.

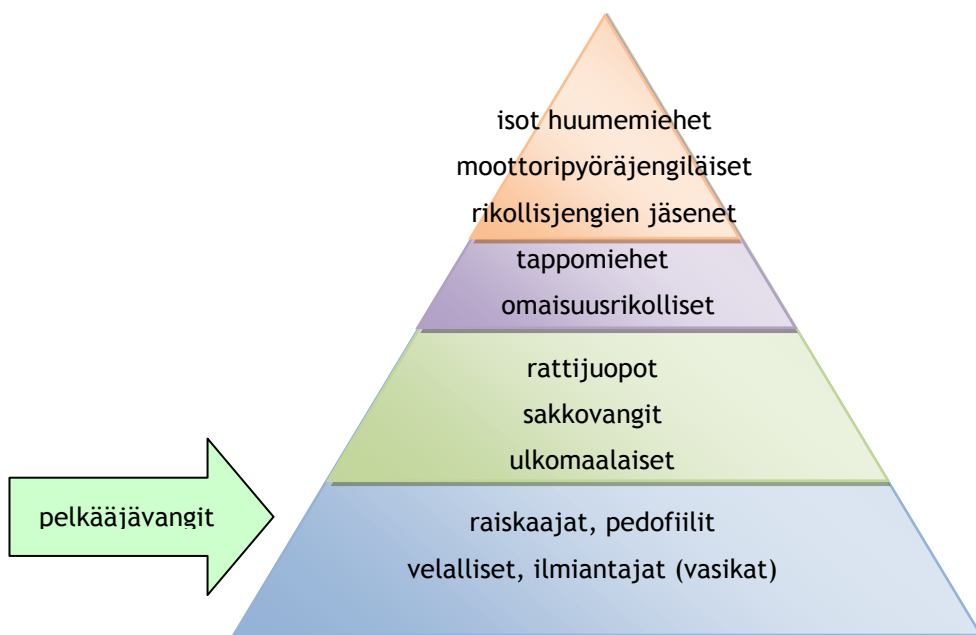
Laine (2007) kuvaa vankiyhteisön problematiikkaa seuraavasti: "Vangit eivät useinkaan vankilassa pohdi vain sitä, miten heistä voisi tulla kunnan kansalaisia tai vartijoiden kaltaisia, vaan heidän suurin huolensa liittyy siihen, miten selviytyä vankiyhteisön arkipäivässä" (Laine, M. 2002). Vankiyhteisön muodostamat paineet saavat useat vangit toimimaan vastoin omaa tahtoa tilanteissa, joissa he muutoin toimisivat eri tavalla. Ensisijaisesti kaikki vangit pyrkivät välttämään sääntörikkomuksia sekä muita rikoksia, joista on mahdollisuus saada lisärangastus, joko kurinpidollinen tai rikosoikeudellinen. Kuitenkin vankihierarkiassa on tavanomaista vahvemmassa asemassa olevien vankien painostaa muita vankeja rikollisiin tekoihin, joista itse saavat hyödyn, mutta siirtävät kiinnijäämisriskin heikommassa asemassa olevalle vangille. (Junninen, M. 2008: 114-120.)

4.5 Vankihierarkia ja pelkääjävangit

Vangit muodostavat oman kulttuurinsa lisäksi vankihierarkian laitoksissa, joka tarkoittaa vankien eriarvoista asemaa usein heidän tehtyjen rikosten laadun tai järjestäytyneeseen rikollisjärjestöön kuulumisen perusteella. Vankihierarkian tuntemus on valvontaviranomaiselle tärkeää tietoa siitä, millaiset vangit voivat johtaa vankiyhteisössä toimintaa, organisoida vankilassa tai vankilasta käsin tehtyä rikollisuutta ja vaikuttaa muiden vankien rikolliseen käyttäytymiseen negatiivisesti. Toisaalta on myös tärkeää tietää millaiset vangit ovat vaarassa joutua väkivallan tai painostuksen kohteeksi, jotta heidän turvallisuudesta voidaan vankeusaikansa huolehtia. Rikoksettoman vankeusajan turvaaminen onkin sitten vaikeampaa, johtuen vankihierarkian tiukasta kontrollista yksittäisiin vankeihin.

Vankiloissa erityisryhmiä suojellaan vankiyhteisön negatiivisilta vaikutuksilta ja erityisryhmät on lain mukaan sijoitettava erilleen toisista vangeista. Näitä erityisryhmiä vankiloissa ovat naiset, nuoret (15-21 -vuotiaat), fyysisesti ja psyykkisesti sairaat vangit sekä vankien lapset,

jotka ovat sijoitettuna vanhempansa kanssa laitokseen. Huomiota sijoittamisessa pitää kiinnittää myös muihin erityisryhmiin, kuten erilaisiin etnisiin ryhmiin. Vankiloissa on lähtökohdiltaan pyritty vähentämään vankihierarkiaan ja mahdolliseen väkivaltaan vaikuttavia asioita kieltämällä esimerkiksi jengitunnusten käyttö vankilassa sekä sijoittamalla vankeja suljetultaan eriasteisille osastoille. Pelkääjävankeihin lukeutuvat vangit osaavat usein itse pyytää siirtoa suljetulle osastolle tai eristykseen ja välttävät siten mahdolliset välien selvittelyt muiden vankien kanssa. Seuraavalla kaaviolla (kuva 4.5.1) pyrin tekemään näkyväksi vankien hierarkian rakenteita eri rikostaustaisista vangeista.

Kuva 3: Vankihierarkia vankiloissa

Vankihierarkia kuvattuna pelkääjävangeista aina vankiyhteisön johdossa oleviin jengiläisiin asti. Ulkomaalaisten vankien osalta poikkeuksen muodostaa järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvat vangit, joiden asema hierarkiassa on yksittäisiä ulkomaalaisia vankeja korkeammalla. Järjestäytyneiden rikollisjärjestöjen jäsenet sekä kovista rikoksista tuomitut miehet ovat vankihierarkiassa muita vankeja ylemmässä asemassa. Pelkääjävankeja on vankiloissa yhä enemmän rikollisen aineksen muuttuessa ammattimaisempaan ja järjestäytyneempään suuntaan, jolloin huono-osaisemmat vangit joutuvat entistä heikompaan asemaan.

4.6 Syrjäytymisen ja normien yhteys vankien asenteisiin

Vankien päätyminen vankilaan suorittamaan rangaistustaan on usein pitkään jatkuneen heikon elämäntilanteen tulosta, joka tarkoittaa, että monien vankien syrjäytymiskehitys on usein alkanut jo lapsuudesta ja lapsuuden ajan kokemuksista. Sosiaalisella oppimisella ja perimällä voi olla vaikutuksia päihteiden käytön aloittamiseen sekä siihen liittyvään rikolliseen elämäntapaan ja vangeista suurimmalla osalla on päihdeongelma. Huonot elämänhallintataidot luovat puitteet rikolliselle käyttäytymiselle, joita voivat olla rikokset hyväksyvä asenne, rikolliset ystävät, päihteiden käyttö, epäsosiaalinen persoonallisuus, ongelman ratkaisutaidot, vihan tunteet sekä monet muut staattiset⁵ ja dynaamiset⁶ tekijät henkilön elämässä (Bonta, J. & Andrews, D. A. 1994). Myös monet yhteiskunnalliset tekijät vaikuttavat rikollisuuden selittämiseen, kuten köyhyys, mahdollisuuksien rajallisuus (puutteellinen koulutus, yhteiskunnallinen asema, älykyys ja lahjakkuus) sekä asema sosiaalisessa hierarkiassa (sosiaalinen tai etninen tausta).

Näistä lähtökohdista tulevilla sekä ihmisillä, joilla on edellä kuvattuja vaikeuksia elämässä, ovat ongelmat usein jo kasaantuneet valtaviksi vyyhdiksi. Pois pääseminen ja uusien tapojen, käyttäytymis- ja ajattelumallien oppiminen on vaikeaa. Heidän tarvitsemansa apu ei yleensä löydy kokonaisvaltaista avuntarjoajaa vaan he putoavat yhteiskunnan tukiverkostosta kokonaan. Yhteiskunnan tarjoamat tukiratkaisut voivat joskus tuntua epäoikeudenmukaisilta ja viranomaisten puuttuminen koetaan aiempien kokemusten myötä usein myös kiusanteoksi, kun oman käyttäytymisen yhteys on ristiriidassa yleisten normien kanssa. Näiden lähtökohtien pohjalta ei ole vaikeaa ymmärtää vankien kielteistä ja varauksellista asennetta vankilan valvontahenkilökuntaa sekä yhteiskunnan yleisiä normeja kohtaan. Heidän hakeutumisensa muiden vankien muodostamaan yhteisöön ja vankien normiston omaksuminen on luontaisempaa kuin toiminta henkilökunnan ja laitosjärjestyksen odottamalla tavalla. Vankien oikeudenmukaisen ja tasa-arvoisen kohtelun edellytysten täyttyminen toteutuukin ainoastaan henkilökunnan taholta, sillä vankien keskinäinen kohtelu ei noudata lainsäädäntöä tai ihmisoikeuksia. Suurin osa vankien todellisesta toiminnasta, keskinäisestä hierarkiasta ja siihen liittyvästä painostuksesta ei näy henkilökunnalle asti, jotta siihen voitaisiin puuttua. Usein yhteiskunnassa heikossa osassa olevat henkilöt ovat vankiyhteisössä vieläkin heikommassa asemassa ja

⁵Staattiset tekijät tarkoittavat niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat henkilön elämään ja ovat muuttumattomia, kuten perhetausta ja monet biologiset tekijät esimerkiksi älylliset puutteet, psyykinen vajavaisuus, mielisairaudet ja neuropsykiatriset oireyhtymät, mielenhäiriöt ja järkkäminen (Arola. 2006).

⁶Dynaamiset tekijät ovat sellaisia, joita voidaan oikealla toiminnalla pyrkiä muuttamaan henkilön elämässä mutta ovat riskitekijöinä ei-toivotulle toiminnalle (muun muassa käyttäytyminen, asenteet, ajatukset, tunteet ja tavat) (Arola. 2006).

saattavat tästä syystä joutua vastaamaan sellaisista teoista ja asioista, joista loppujen lopuksi muut vangit ovat todellisuudessa vastuussa.

4.6.1 Ehdollistuminen vankilarikollisuuden taustalla

Ihmisen asenteita ja niihin vaikuttamista on tutkittu paljon. Ihmisen käyttäytymistä ja asenteiden muutosta voidaan palkita ja sitä kutsutaan väline-ehdollistamiseksi. Se on yksi käyttäytymisen ja asenteiden oppimisen muoto. Tämä tarkoittaa yksilölle joko palkintoa myönteisestä tapahtumasta tai jonkin kielteisen asian lakkaamista. Vastaavasti ne reaktiot, joiden seuraus on kielteinen, harvenevat ja heikkenevät. Kilpailevien käyttäytymismuotojen voimistuksessa ne muodot, joita ei vahvisteta, väistyvät. Kun myönteisiä asioita tapahtuu tai kielteisiä poistuu oman käyttäytymisen seurauksena, niin näiden opittujen asenteiden perusteella yksilö pitää todennäköisesti palkitsevampana hakeutua seuraan, jossa asenteet ovat samanlaiset. (Erwin, P. 2005: 45.)

Vankiyhteisössä palkitseminen tarkoittaa muiden vankien arvostusta tai mahdollisesti jotain hyödykettä laitosisolosuhteissa, jota muuten on vaikea saada (mm. huumausaineet tai lääkkeet). Rikkomuksista seuraavat kurinpitovangitukset aiheuttavat edelleen lisääntyvää epäoikeudenmukaisuuden tunnetta, jos rikkomuksia on jouduttu tekemään esimerkiksi painostuksen alaisena, mikä taas edesauttaa vangin kiinnittymistä entistä voimakkaammin vankiyhteisöön ja sen normeihin. Toisin sanoen avun saaminen elämäntilanteensa parantamiseen on ongelma kaikkein huono-osaisimmilla vangeilla, kuten vapaudessakin heidän kohdallaan (Jokinen & Juhila. 2008). Vankiyhteisössä tämä tarkoittaa, että yksittäisillä huono-osaisilla vangeilla on kaikkein heikoimmat mahdollisuudet päättää oman vankeusajan kulusta muiden vankien kanssa ja siitä, osallistuvatko he rikolliseen toimintaan vai ei. Vankien keskuudessa on myös tarve nostaa omaa asemaansa erilaisten hyödykkeiden saamiseksi ja mukanaan tuoma arvostus lisää myös vankeusajan helpottumista vankiyhteisössä. Arvostuksen saamiseksi vankien on usein pitänyt ansaita asemansa rikoksia tekemällä ja asema hierarkiassa on monesti kiinni lisäksi rikosten vakavuuden laadusta.

4.6.2 Rikollisryhmittymät ja vangin asema vankiyhteisössä

Ihmisillä ja eläimillä on taipumus luoda normeja yhteisössä jossa elävät (ks. esim. Laine, M., Saunamäki, A. 2003). Usein kaiken huono-osaisuuden ja syrjäytymisen seurauksena tällaiset henkilöt muodostavat keskenään epäviralliset normit, voidakseen elää ”samoilla säännöillä” yhdessä. Näiden epävirallisten normien seuraamukset perustuvat pääsääntöisesti palkintoihin

ja rangaistuksiin, kun taas viralliset normit perustuvat legaalisuuteen⁷. Järjestäytyneissä yhteiskunnissa on lainsäädännön avulla pyritty saamaan yhdenmukaiset normit ihmisten turvallisuuden ja hyvinvoinnin suojaksi, koska normit luovat yhdenmukaista käytöstä ja tapoja. Normit ovat lähtökodiltaan kulttuuri- ja aikasidonnaisia ja niihin vaikuttavat yhteiskunnassa vallitsevat olosuhteet sekä kulttuurin mukanaan tuomat arvot ja asenteet. Huono-osaisten ja syrjäytyneiden kohdalla, kun yhteiskunnan tukiverkosto ei heitä tavoita, saa epäviralliset normit paremman jalansijan kuin yhteiskunnan viralliset normit. Tästä seuraa rikollisen käyttäytymisen ylläpitäviä ryhmiä, joiden tavoitteena on saada sellaisia hyötyjä ja paikka yhteiskunnassa, mitä virallisella yhteiskunnalla ei ole heille tarjota. Tästä kertova esimerkki on erilaiset rikolliset järjestöt ympäri maailmaa, joiden toiminta perustuu rikollisuudelle.

Rikollisjärjestöjen toiminnan periaatteet ovat useimmiten samanlaiset riippumatta siitä, mistä maasta he ovat tai mikä on heidän rikollisen toiminnan suuntaus. Kaikissa järjestöissä on pääsääntöisesti oma tiukka hierarkiansa, jossa perustajajäsenillä on rikollispiireissä jo usein aiemminkin vahva asema. Arvostettuun asemaan pääseminen edellyttää rikosten tekemisen lisäksi ehdotonta lojaalisuutta korkeammalla hierarkiassa olevia järjestön jäseniä kohtaan. Yksi perusajatus on pitää merkittömänä yhteiskunnan virallista normistoa, aivan kuin ylenkatsoa niitä ja toimia omien tavoitteidensa mukaisesti. Kun rikollisjärjestöjen toiminta perustuu hyvin organisoidulle ja valvotulle toiminnalle, on yhteiskunnan mahdotonta puuttua rikolliseen toimintaan muulla kuin tehokkaalla rikoksentorjunnalla sekä pyrkiä vaikuttamaan yksittäisiin rikoksentekijöihin vankiloissa.

Muiden rikoksentekijöiden kohdalla rikollisuuteen vaikuttaminen on kuitenkin mahdollista viranomaisten tai esimerkiksi kolmannen sektorin⁸ puuttumisella, jolloin apua yksittäiselle henkilölle voidaan tarjota erilaisten elämänhallintataitoja tukevien toimien avulla. Sosiaalitoimessa tulee esimerkiksi auttaa kokonaisvaltaisesti henkilöä löytämään useita eri tekijöitä hänen elämästään, joihin hän voi saada apua. Apua voi saada muun muassa päihdehoidoista, terveydenhuollosta, mielenterveyspalveluista ja asumispalveluista. Kaikkein huono-osaisimpia ei kuitenkaan edes sosiaalitoimi tavoita, sillä heidän kohdallaan on muodostunut sosiaalitoimen usein epävirallinen jako ”ansaitsevista asiakkaista” tai ”ansaitsemattomista asiakkaista”. Nämä ansaitsemattomat asiakkaat ovat niitä, jotka eivät tavoittele samanlaisia perusarvoja kuin yhteiskunnassa on tapana vaan ajautuvat palvelujen tavoittamattomiin. (Jokinen & Juhila. 2008:60.) ”Ansaitsemattomat” asiakkaat ovat usein juuri niitä ihmisiä, joiden elämää ohjaavat elämänhallintataitojen puute ja rikollinen käyttäytyminen. Heidän pääsemisensä kai-

⁷ Legalisuus on rikollisuuden määrittelyä eli kaikki mikä on rikos- ja muussa lainsäädännössä on säädelty rangaistavaksi ja johon on valtiolla rankaisuoikeus. Se on eri valtioissa erilainen.

⁸ Kolmannen sektorin toimijoita ovat erilaiset sosiaalisten järjestöjen kuten mielenterveys-, päihde- sekä tukiasumis- ja asunnotto- muustyö, diakoniatyö sekä sosiaaliset yritykset. (Jokinen & Juhila. 2008: 44).

ken yhteiskunnan tuen piiriin on vaikeaa tämän valikoitumisen myötä, joten heidän selviytymisensä myös vankiyhteisössä on heikkoa. Vankilassa ei kuitenkaan valikoida vankeja vaan heitä tulee erilaisista elämäntilanteista sekä eri yhteiskuntaluokista ja heidän on näistä huolimatta sopeuduttava vankiyhteisössä toimimiseen.

Kuten Granfelt (2007) ja Hypen (2004) ovat todenneet: ”On eräs paikka, joka ei valikoi asiakkaitaan. Kaikkein huono-osaisimmat kansalaiset - köyhimmät, syrjäytyneimmät ja sairaimmat - ovat vankilassa.” (Jokinen & Juhila. 2008: 69.) Vankiloissa huono-osaisimmat ja syrjäytyneimmät muodostavat ongelmat myös vankilan järjestyssääntöjen noudattamisen osalta, jolloin opitut epäviralliset normit määräävät vankihierarkian sisällä järjestyssääntöjä vahvemmin heidän käyttäytymistään sekä toimiaan. Heidän heikon yhteiskuntaan kiinnittymisensä seurauksena on usein yhteys hankkia ympärilleen eräänlaista muista samassa tilanteessa olevista ”turvaverkkoa” tai olosuhteiden pakosta sekä mahdollisesta pelosta he joutuvat mukaan vankiyhteisön tarjoamaan asemaan sekä toimintaan.

Alakulttuuriteoria tarjoaa yksittäisille rikollisille mahdollisuuden sosiaaliseen nousuun keskuudessaan sekä ”hyvän” selviytymisstrategian yksilöille. Alakulttuuriteoriaa voi soveltaa ennen kaikkea kontrolliin tarkoitettujen laitosten vankiyhteisöihin. Kauko Aromaa (1983) on teoksessaan tutkinut varkaan ammattia ja alamaailman arvoja sekä vertaillut alakulttuurien sisältöjä amerikkalaisiin tutkimuksiin. Vertailun tuloksista ja Matti Laineen (2007) kokemuksista tehdystä yhteenvedosta on kyetty kokoamaan vankien alakulttuurin oma lainsäädäntö, normisto sekä oma kieli, slangi⁹ (Laine, M. 2007: 130). Alakulttuuriteoria rakentuu samantyyppisistä elementeistä, joita rikollisjärjestöt myös käyttävät. Näitä elementtejä ovat:

- Oma normisto
- Oma kieli ”vankilaslangi”
- Yhteinen maailmankatsomus (ideologia), esimerkiksi asenne valvontahenkilökuntaa kohtaan on negatiivinen usein jopa vihamielinen
- Yhteinen tunnistettavuus kuten ulkonäkö (vaatetus) ja tatuoinnit
- Oma luokkajako sekä hierarkia
- Omat alueet ja rekrytointikoneisto (Emt. 2007.)

Vankiloissa yleisellä valvonnalla ja tarkastustoiminnalla pyritään poistamaan sellaisia tunnuksia, joilla vanki kertoo kuuluvansa johonkin rikollisryhmään tai -järjestöön. Tunnuksien käyttäminen vankilassa voi aiheuttaa muiden vankien keskuudessa pelkoa, ristiriitoja sekä väkivaltaa eri rikollisryhmien välillä. Vankien sijoittelulla vankiloissa sekä osastoinneilla on myös ta-

⁹Vankilaslangi on vankien ja henkilökunnan luoma oma kieli, joka kuuluu osana vankilakulttuuria. Leo Lipsonen on koonnut vankilaslangisanastoa kirjaksi. (Lipsonen.1990).

voitteena estää eri ryhmittymiin kuuluvien vankien järjestäytyminen, ryhmien keskinäiset välien selvittelyt sekä uusien vankien rekrytointi näihin ryhmiin. Erityisesti alle 21-vuotiaat vangit ovat erityisasemassa nuoren ikänsä puolesta ja heitä on pidettävä erillään muista vangeista (VankL., TVL. 2006). Tarkastustoiminnassa on tärkeää kiinnittää huomiota erilaisiin tunnusmerkkeihin, vankien toimintaan vankilassa sekä heidän yhteydenpitoon, jotta voidaan tunnistaa ne vangit, jotka aktiivisesti yrittävät jatkaa rikollista toimintaa vankilassa, rekrytoivat uusia jäseniä tai painostavat muita vankeja tekemään rikoksia puolestaan. Painostus rikosten tekemiseen kuten esimerkiksi väkivaltaan toista vankia kohtaan tai huumausaineiden kuljetamiseen vankilaan ovat yleisiä toisiin vankeihin kohdistuneita lain vastaisia toimia vankihierarkiassa ylemmässä asemassa olevilta vangeilta.

4.7 Arkirutiiniteoria

Rikollisuuden **arkirutiiniteoria** korostaa rikollisuustilaisuuksien ja arkirutiinien merkitystä, joka keskittyy hyvin usein rikostilaisuuksien vähentämiseen *rikosten tilannetorjunnalla* sekä *ennaltaehkäisyllä* (Laine, M. 2007: 196, 197). Arkirutiiniteorian mukaan suuri osa rikoksista edellyttää kolmen välttämättömän tekijän yhteen osumista. Nämä kolme tekijää ovat todennäköinen rikoksentekijä, sopiva rikoksen kohde ja sellaisen kyvykkään valvojan poissaolo, joka voisi ehkäistä rikoksen. Mikään näistä ei yksin riitä tuottamaan rikoksia, ja yhdenkin puuttuminen ehkäisee rikostapahtuman. (Emt. 2007: 141.) Vankilassa tämä tarkoittaa käytännössä tarkastustoiminnalla puuttumista rikosvälineiden, kuten erilaisten aseiden ja päihteiden etsimistä sekä pois ottamista, tilanteiden ja paikkojen valvonnan maksimointia, mutta myös rikosten ennaltaehkäisyä havainnoimalla ja tietoa keräämällä. Rikoskohteen vaikeuttamista ja rikoskohteen poistamista voidaan vankilassa hallita muun muassa ovien lukituksesta huolehtimisella ja vangin omaisuuden hallussapidon valvonnalla.

5 Rikostorjunta

Rikostorjunnalle ei ole olemassa yleisesti hyväksyttyä rikoksentorjunnan määritelmää (Koskenranta, H.2008). Rikostorjunnan tavoitteena on vähentää rikoksia, lisätä turvallisuutta sekä pyrkiä ennaltaehkäisemään rikoksia eli voidaan sanoa, että kaikki toimet jotka ehkäisevät rikoksia ovat rikostorjuntaa. Rikoksentorjunnan kolme keskeistä strategiaa on rikollisuuden ehkäisy, rikosten tilannetorjunta sekä yhteisöpohjainen rikostorjunta. Rikollisuuden ehkäisy sisältää toimia, jotka vaikuttavat yksilöön siten, että heistä ei tulisi rikollisia tai etteivät he jatkaisi rikollista toimintaa (sosiaalinen rikosten ehkäisy). Rikollisuuden ehkäisyn tärkein kohderyhmä ovat lapset ja nuoret, joiden syrjäytymiskehitykseen pyritään vaikuttamaan erilaisin sosiaalisin keinoin. Näitä sosiaalisia keinoja ovat esimerkiksi erilaiset poliittiset päätöksenteot

muun muassa perhe-, koulutus-, nuoriso-, terveydenhuolto- ja työllisyyspolitiikassa, joiden toimilla voidaan syrjäytymisriskiin vaikuttaa ja sitä myöten rikoksiin syyllistymistä.

Rikosten tilannetorjunnan teoria perustuu olettamukseen, jonka mukaan ihmiset tekevät päätöksen rikoksen tekemisestä ja tilanteeseen liittyvät tekijät vaikuttavat tämän päätöksen tekemiseen. Rikosten tilannetorjunta on se rikostorjunnan muoto, jota työssäni käytän tarkoittaessani vankiloiden rikostorjuntaa. Tilannetorjuntatoimien kohdentuminen todellisiin rikoksentekotilanteisiin vankilassa, onnistuu hyvän strategisen ja operatiivisen suunnittelun sekä ammattitaitoisen valvontahenkilökunnan avulla. Vankituntemuksella on tilannetorjunnassa oma merkityksensä, koska tiedossa on kunkin vangin taipumukset syyllistyä tiettyihin rikoksiin tai vangin kuulumisesta johonkin rikollisryhmittymään. Lisäksi vankilarikollisuudesta on henkilökunnalla paljon tietoa ja kyky tunnistaa erilaiset luvattomat aineet, esineet sekä esimerkiksi tietyt kätköt ovat kokemuksen kautta työssä opittu.

Tilannetorjuntaa voidaan suorittaa kolmella eri tavalla:

1. Rikoksen tekemistä vaikeutetaan toimilla, joissa vaikeutetaan kohdetta, kontrolloidaan kohteeseen pääsyä, ohjataan rikoksentekijät pois kohteesta ja kontrolloidaan rikoksen tekemistä edistäviä tekijöitä.
2. Rikoksenteon riskejä lisäävillä toimilla, kuten rikoksen selvittämisen ja kiinnijäämisen todellista tai koettua uhkaa lisäämällä, muodollisella valvonnalla ja teknisillä laitteilla.
3. Rikoksista saatavaa hyötyä vähennetään toimilla, joilla rikoksista odotettavaa etua voidaan vähentää poistamalla fyysisesti rikosten mahdolliset kohteet, yllykkeet rikosten tekemiseen ja vahvistamalla käyttäytymistä rajoittavia sekä kontrolloivia sääntöjä. (Koskenranta, H. 2008.)

Yhteisöpohjainen rikosentorjunnan painopiste on paikallisessa rikosentorjunnassa, jossa turvallisuuden ylläpitämiseksi ja edistämiseksi tarvitaan kansalaisaktiivisuutta ja yhteisvastuuta. Hyvä turvallisuus edellyttää toimivaa ja aktiivista yhteistyötä eri toimijoiden välillä, jolloin kaikki osapuolet kokevat hyötyvänsä siitä.

5.1 Rikosentorjunnan kehittyminen

Rikostentorjunnan kriminologinen käsitteistö on kehittynyt suureksi osaksi vasta 1980- ja 1990-luvuilla. Järjestäytynyt rikosten torjunnan suunnittelutyö alkoi eri maissa jo hieman ennen tätä. Muihin Pohjoismaihin perustettiin rikostorjuntaneuvostot jo 1970-luvulla. Suomessa tämä tapahtui vasta 1980-luvun lopulla. Nyt rikosten torjuntaa koskeva suunnittelutyö on kes-

keinen osa oikeusministeriöiden hankkeita kaikissa Pohjoismaissa sekä myös EU:n piirissä. Meillä asiaan on aktivoitu etenkin 2000-luvulla. (Rikostorjuntaneuvosto. 2011.) Suomessa julkaistiin ensimmäinen kansallinen rikosentorjunnan ohjelma ”Turvallisuustalkoot” vuonna 1999. Tuo ohjelma rakentui tilannetorjuntamallin ja sosiaalisen rikosentorjunnan yhdistelmälle. Ohjelman lähtökohtana oli, että rikosten torjunta tapahtuu usein parhaiten siellä, missä rikoksetkin tapahtuvat - siis paikallistasolla.

5.2 Rikostorjunnan kustannukset ja tavoitteet

Rikostorjunnassa pyritään minimoimaan rikoksista aiheutuvaa taloudellista haittaa, mutta myös yksilöön ja yhteiskuntaan kohdistuvaa sosiaalista haittaa. Uhrin saamien vahingonkorvausten lisäksi tulee tarkastella myös itse rikosentekijään kohdistuvaa haittaa. Pidempään jatkunut rikosten tekeminen johtaa usein pysyvään yhteiskunnasta syrjäytymiseen. Ihmisen siirtyminen aktiivisesta toimijasta yhteiskunnan tukiverkkojen varaan on samanaikaisesti sekä inhimillinen että kansantaloudellinen menetys. Rikosseuraamustyössä uuteen vankeuslakiin kirjattu rangaistusajansuunnitelman teko tähtää juuri rikosentekijän henkilökohtaisiin ominaisuuksien sekä elämisen perustarpeiden huomioonottamiseen ja niiden parantamiseen, jotta rikosentekijän irtautuminen rikoskierteestä saadaan katkeamaan tai ainakin rikosten teko vähenemään.

Kontrollijärjestelmällä ja vankiloilla on tehtävänä yhteiskunnassamme rikosten tekijöiden eristämisen lisäksi luoda myös yleistä turvallisuuden tunnetta mm. rikospelkoja vähentämällä. Yhteiskuntapolitiikan yleistavoitteista (joiden osana myös kriminaalipolitiikan perustavoitteita tulee tarkastella) hyvinvoinnin ja turvallisuuden kannalta ratkaisevaa ei lopultakaan ole rikosten määrää, vaan rikoksilla aiheutettujen vahinkojen määrä, laatu ja pysyvyys. Tilanteessa, jossa resurssien rajallisuus pakottaa valintoihin on järkevää panostaa voimavarat ensisijaisesti kaikkein haitallisimpaan rikollisuuteen sekä sellaiseen rikollisuuteen, jossa vaikuttamisen mahdollisuudet ovat kaikkein suurimmat. (Rikostorjuntaneuvosto 2008.) Rikostentorjunnassa on otettava huomioon myös kontrollihaitat. Rikosten ennaltaehkäisystä, selvittämisestä, oikeuskäsittelystä sekä rangaistusten täytäntöönpanosta aiheutuu yhteiskunnalle vuosittain mittavat taloudelliset menetykset. Jo pelkästään vankilalaitoksen ylläpito maksaa vuosittain noin 170 miljoonaa euroa. Milloin muut näkökohdat sen sallisivat, tulisi kriminaalipolitiikassa pyrkiä taloudellisiin ja muutoinkin vähiten haittaa tuottaviin ratkaisuihin.

Kotimaaisessa kriminaalipolitiikassa on jo 1970-luvulta lähtien korostettu kriminaalipoliittiselle päätöksenteolle asetettavia yleisiä rationaalisuuden vaatimuksia. On edellytetty vaikutus-, vaihtoehto- kuin kustannus-hyöty -tietoisuutta. Vaikutustietoisuudella tarkoitetaan sitä, että päätöksentekijät ovat selvillä ehdotettujen toimien oletetuista vaikutuksista. Vaihtoehtotietoisuus tarkoittaa sitä, että on selvitetty mahdollisuuksien mukaan myös muut samaan pää-

määrään johtavat menetelmät ja keinot. Kustannus-hyöty -tietoisuus tarkoittaa sitä, että on selvitetty eri vaihtoehtojen kustannukset suhteessa saavutettaviin hyötyihin. Tässä siis kriminaalipoliittisen päätöksenteon odotetaan noudattavan samoja suunnittelun rationaliteettivaatimuksia kuin muussakin yhteiskuntasuunnittelussa. (Lappi-Seppälä, T. 2006.)

5.3 Kansalliset rikosentorjuntaohjelmat

Käsittelen muutamia kansallisista rikosentorjuntaohjelmistamme, jotka koskettavat osaltaan myös rikosseuraamuslaitoksissa tehtävää rikosentorjuntatyötä. Kansallisissa rikosentorjuntaohjelmissa on ollut mukana erialojen asiantuntijoita etsimässä yhteisiä ongelmakohtia rikosentorjunnassa sekä luoneet yhteisiä toimia ja tavoitteita rikosten ehkäisemiseksi ja estämiseksi. Ohjelmien toteutuminen on ollut koko ajan seurannassa, mutta kentältä tulleiden kokemusten perusteella tavoitteista iso osa on ollut todella haastavia. Tulevat myöhemmin työssäni tutkimusaineiston perusteella huomaamaan, kuinka järjestäytyneen rikollisuuden, ammattirikollisuuden ja huumausaineisiin liittyvän rikollisuuden torjunta on Suomessa suurelta osin vielä monta askelta jäljessä itse rikollisesta toiminnasta. Esittelen seuraavassa lyhyesti muutaman tärkeimmän kansallisista turvallisuusohjelmista.

5.3.1 Turvallisuustalkoot -kansallinen rikosentorjuntaohjelma 1999

Turvallisuustalkoot -ohjelman tavoitteena oli luoda yhteinen toimintapolitiikka rikollisuuden vähentämiseksi ja turvallisuuden lisäämiseksi. Tarkoitus on, että rikosentorjuntaan osallistuvat valtiovallan ohella entistä tietoisemmin ja aktiivisemmin kunnat, elinkeinoelämä, kirkko, kansalaisjärjestöt sekä yksityiset kansalaisetkin. Tavoitteena ohjelmalla on rikosten vähentämisen ja turvallisuuden parantamisella lisäksi lisätä rikosten ehkäisyä eli ehkäistä sekä rikoksia, että kehitystä rikosentekijäksi. Rikosten ehkäisy tapahtuu ennen kaikkea vaikeuttamalla niiden tekemistä. Rikosentekijäksi kehittymistä ehkäistään syrjäytymiskehitykseen puuttumisella sekä rikollisuuden varhaisiin riskitekijöihin puuttumalla. Tavoitteen takana on rikollisuuden ehkäisemisen taloudellisuus, sillä rikosten ehkäisy on huomattavasti edullisempaa, kun tehdyn rikoksen aiheuttamat kustannukset. Rikostorjunnassa on tehtävä myös arvovalintoja toimien suunnittelussa ja kohdentamisessa. Rikosentorjuntaneuvosto edistää ja seuraa ohjelman toteutusta. (Rikosentorjuntaneuvosto. 1999.)

5.3.2 Arjen turvaa -sisäisen turvallisuuden toimintaohjelma 2004

Sisäisen turvallisuuden käsitteellä tarkoitetaan tässä ohjelmassa sellaista yhteiskunnan tilaa, jossa jokainen voi nauttia oikeusjärjestelmän takaamista oikeuksista ja vapauksista ilman rikollisuudesta, häiriöistä, onnettomuuksista tai suomalaisen yhteiskunnan taikka kansainvälisytyvän maailman ilmiöistä ja muutoksista johtuvaa aiheellista pelkoa ja turvattomuutta. Ta-

voitteena on vuodelle 2015 saada Suomesta Euroopan turvallisin maa. Turvallisuuden perustana on hyvin toimiva julkinen sektori, jonka toiminta on ennalta estävää työtä. Viranomaisyhteistyöllä sekä sidosryhmien ja yksityisen sektorin kanssa kumppanuuksia solmimalla varmistetaan laadukkaat ja ihmisten turvallisuusodotuksia vastaavat sisäisen turvallisuuden palvelut. Tavoiteltavaan turvallisuustilanteeseen pyritään ohjelmassa yhteiskunnan ja yksilön yhden-suuntaisella toiminnalla, joka takaa hyvän turvallisuuskulttuurin yhteiskunnassa. Viranomaisten lisäksi toiminta edellyttää elinkeinoelämän, eri yhteisöjen ja yksityisten ihmisten halua ja osallisuutta turvallisuusasioiden huomioonottamisessa omassa ympäristössään sekä toiminnassaan, erityisesti viranomaisten yhteistyön parantaminen sisäisen turvallisuuden tuloksellisuuden lisäämiseksi ja palveluiden laadun parantamiseksi. Ohjelman erityistavoitteet ovat seuraavat:

- rikosten, häiriöiden ja onnettomuuksien vähentäminen ennalta estävää työtä tehostamalla
- rikosten määrän vähentäminen, kiinnijäämisriskin lisääminen ja uusintarikollisuuden vähentäminen erityisesti huumausaine-, väkivalta- ja talousrikollisuudessa sekä masarikollisuudessa
- rikosvastuun toteuttaminen tehokkaasti ja joutuisasti
- rikoksen uhrin aseman parantaminen
- rajaturvallisuuden ja tullivarmuuden ylläpitäminen sekä rajaliikenteen sujuvuuden turvaaminen
- turvallisuuskulttuurin parantaminen ja turvallisuusasioiden parempi huomioon ottaminen kaikessa päätöksenteossa

Arjen turvaa -ohjelman keskeisimmiksi tulevaisuuden haasteiksi nousivat syrjäytymisen lisääntyminen, tietoyhteiskunnan haavoittuvuuden lisääntyminen, ulkomailta johdetun, kovan rikollisuuskulttuurin vaikutuksen lisääntyminen, rajaturvallisuuden ja tullivalvonnan ylläpitäminen, onnettomuuksien määrän lisääntyminen, ihmisten arkiturvallisuuden heikkeneminen ja terrorismi.

5.3.3 Sisäinen turvallisuus -ohjelma 2008-2011

Sisäisen turvallisuusohjelman lähtökohtana toimii tulevan kehityksen arviointi. Kysymykset, kuten, miten maailma muuttuu, miten Suomi muuttuu, miten teknologia kehittyy, miten ihmisten käyttäytyminen kehittyy sekä resurssit tulevaisuudessa. Sisäisen turvallisuuden ohjelmaa on ollut valmistelemassa seitsemän eri asiantuntijatyöryhmää, joiden kehittämisen teemoina ovat:

- arjen turvallisuus

- hyvien etnisten suhteiden edistäminen ja etnisten vähemmistöjen turvallisuuden parantaminen
- onnettomuuksien ja tapaturmien määrän vähentäminen sekä asumisen ja liikenneturvallisuuden parantaminen
- järjestäytyneen rikollisuuden ja terrorismin torjunta
- rajaturvallisuus, ihmiskaupan estäminen ja laittoman maahantulon torjunta
- kilpailukyvyyn lisääminen yritystoiminnan turvallisuutta parantamalla
- merellisten suuronnettomuuksien ja ympäristötuhojen torjunta

5.4 Rikostorjuntaohjelmien vaikutukset vankiloihin

Turvallisuusohjelmien sisällöt muistuttavat toinen toisiaan suurelta osalta. Kaikilla ohjelmilla on tavoitteena parantaa omalla tavallaan valtion sisäistä turvallisuutta vaikuttamalla muun muassa rikosten ennalta ehkäisyyn ja estämiseen rikostorjunnalla. Rikostorjunnan keinoina on usein tilanne- tai sosiaalipreventio, joita myös vankiloissa käytetään sisällyttämällä ne vankeuslain tavoitteiksi. Vankeuslaissa on säädetty rikosten vähentämiseksi ja estämiseksi suuntaamalla rangaistusajan toimet vankien rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttamisella sekä rikosten teon estämisellä (VankL. 2005).

Turvallisuusohjelmissä tulee samanlaiset elementit esiin kuin mitä vankiloiden sisälläkin on todettu. Vankilarikollisuuteen vaikuttaa vankiloiden muuttuminen rakenteellisesti avonaisemmiksi, etnisten vähemmistöjen, ulkomaalaisten ammattirikollisten ja järjestäytyneen rikollisuuden lisääntyminen, huumausainerikosten sekä muiden rikosten koveneminen ja kansainvälistyminen. Vankiloiden velvollisuus on toimia omalta osaltaan turvallisuusohjelmien tavoitteiden mukaisesti ja työssä on kiinnitettävä huomiota edellä mainittuihin rikosriskeihin.

5.5 Vankeuslain rikostorjunnan velvoitteet

Rikosseuraamusalan toiminta- ja taloussuunnitelmassa 2011-2014 on seuraava visio: "Rangaistusten täytäntöönpano vaikuttaa uusintarikollisuuteen vähentävästi ja toimii kaikilla tasoilla turvallisesti, taloudellisesti ja tehokkaasti" (Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuusstrategia 2010-2015). Vankeuslain velvoitteet taata turvallinen seuraamusten täytäntöönpano yhteiskunnalle ja tuomitulle sekä estää rikosten teko rangaistuaikana, antavat selvät raamit työn vaatimuksille. Rikosten ennaltaehkäisyyn ja estämiseen käytetään lisäksi vangeilla henkilökohtaista rangaistusajan suunnitelmaa, johon kirjataan vangin riskit syyllistyä uusintarikollisuuteen sekä heidän aiemmat rikoksensa. Vaatimus rangaistusajan suunnitelman laatimiselle tulee vankeuslaista ja se tulee tehdä kaikille vangeille.

Rikostentorjunta vankiloissa keskittyy lainmukaisten rikostorjuntatoimien ja vankien oikeuksien sekä mahdollisuuksien rajavyöhykkeelle. Rajavyöhykkeellä tarkoitetaan sellaisia alueita, jossa rikostentorjuntatoimet kohdistuvat vapauden, henkilökohtaisen koskemattomuuden, luottamuksellisen viestin, oikeudesta olla yhteydessä vankilan ulkopuolelle ja esimerkiksi mahdollisuuden hankkia laitokseen erilaisia hyödykkeitä sekä niihin liittyvän rikosentekoriskin raja-alueita. Erilaiset oikeudet mahdollistavat kosketuksen vankilan ulkopuolisen maailman kanssa, milloin karkaaminen, huumeiden vastaanottaminen ja välittäminen sekä useat muut rikokset tulevat rikostilaisuuksien lisääntymisen myötä mahdolliseksi. Tämä rajavyöhyke asettaa valvonnan lainmukaiselle toiminnalle suuret vaatimukset, kuitenkin samalla estäen vankien rikosten tekemistä arkaluonteisten oikeuksien varjolla.

Vangit ovat usein omien oikeuksiensa asiantuntijoita ja ovat hyvin perehtyneet siihen, mihin heillä on vankilassa oikeus tai mahdollisuus. Vankeuslaissa on vankien oikeudet kirjattu selvästi ja ilman tulkinnan varaa. Vankien oikeudenmukainen ja tasa-arvoinen kohtelu määrää kaikkien samanarvoisen ja asianmukaisen kohtelun. Vankia on kuultava tiettyjen toimenpiteiden yhteydessä ja vangilla pitää olla tilaisuus ilmoittaa vangitsemisestaan lähiomaisille. Vangeilla pitää olla sellaiset oikeudet, joilla voidaan turvata vangin perustarpeet myös suljetussa laitoksessa. Lain mukaan vangeilla on oikeus tunnin mittaiseen päivittäiseen ulkoiluun sekä terveelliseen, monipuoliseen ja riittävään ravintoon. Vangeilla on oikeus myös asianmukaiseen terveydenhuoltoon, kirjeenvvaihtoon sekä mahdollisuuteen lähettää asianajajalleen tai viranomaisen toimintaa valvovalle elimelle kirje tarkastamattomana. (Vankeuslaki. 2006.) Vangin oikeuksien rikkominen on rangaistavaa, josta vanki voi myös itse ilmoittaa viranomaisen toimintaa valvovalle viranomaiselle.

Vankien mahdollisuuksia vankilassa voidaan rajoittaa tietyin edellytyksin ja nämä mahdollisuudet ovat erityisesti niitä, jotka sisältävät usein tilaisuuden väärinkäyttöön. Olen listannut väärinkäyttöön mahdollistavia tilanteita, joissa erityistä harkintaa tulisi käyttää aina:

- sijoittaminen avolaitokseen tai avo-osastolle
- poistumisluvat
- valvomattomat tapaamiset

Lisäksi on tilanteita, joihin valvontaa tulisi erityisesti kohdentaa ja tehostaa väärinkäytösten estämiseksi:

- vangin tulo laitokseen
- vangin siirtäminen osastolle
- vangin kuljetukset
- valvotut tapaamiset

- kirjeenvaihto
- puhelu
- ulkoilu
- toimintaan osallistuminen
- vankien keskinäinen vuorovaikutus

5.5.1 Vartijan ammattitaito ja koulutus

Vankilassa vallitsee jatkuva epäluottamuksen ilmapiiri, joka kohdistuu vartijoista vankeihin ja vangeista vankeihin. Epäluottamus perustuu osaltaan vankilan suljettuun luonteeseen ja siihen liittyviin etujen tavoitteluun. Vankeinhoidon perustutkinnolta saamistani opeista tärkeimmät olivat lainsäädännön lisäksi vangin kohtelun periaatteet (Peräkylä, A.1997), joita soveltamalla kontrollityön tekeminen rikollisten aikuisten kanssa sai selkeät kehykset. Aikuisen rajaaminen ei ole työtehtävänä kaikkein helpoimpia, mutta rikosseuraamusalalle lähtiesään tuleekin tiedostaa alan vaatimukset, jotta työtä kykenee tekemään vaatimusten mukaisesti. Vankien valvonta on kaiken kaikkiaan vaativaa ihmissuhdetyötä ja valvontahenkilökunnan pitää hallita laaja-alaisesti niin lainsäädäntö, laitoksen järjestyssäännöt kuin vankien elämänhallintaankin tähtäävän työ.

Vartijat ovat pääosin kaikki suorittaneet vankeinhoidon perustutkinnon (nyk. rikosseuraamusalan perustutkinnon). Lisäksi osalla valvontahenkilökunnasta on ammattikorkeakoulututkinto tai entinen vankeinhoitotutkinto. Vartijoiden tehtävissä ei nykyisin ole juuri lainkaan kouluttamattomia vartijoita ja kouluttamattomat vartijat keskittyvätkin lähinnä kesäaikoihin, jolloin he sijaistavat vuosilomalaisia. Vartijoiden ammattiosaaminen on keskimäärin hyvää ja perustutkinnolta saatavat tiedot riittävät kattamaan työn vaatimukset. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus järjestää valtakunnallisesti täydennyskoulutusta, jonka tavoitteena on syventää omaa ammattitaitoa ja osaamista.

Tarkastus- ja turvallisuuskoulutus on täydennyskoulutus muoto, jossa keskitytään vankiloiden rikostorjuntaan ja turvallisuuteen jokapäiväisessä valvontatyössä. Tarkastus- ja turvallisuuskoulutus (myöh. TATU -koulutus) on tarkoitettu vartijoille ja valvonnan esimiestehtävissä toimiville virkamiehille. TATU -koulutukseen pääsemiseksi täytyy saada laitoksen johtajalta hyväksyntä koulutukseen hakiessa. TATU -koulutuksen käyneet omaavat järjestäytyneeseen rikollisuuteen sekä vankilatiedusteluun tarvittavat erityistiedot. Näillä henkilöillä on myös erinomainen valmius toimia erityistilanteissa ja yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa.

5.5.2 Tilannetorjunta vankiloissa

Rikoksia voidaan tuloksellisesti ehkäistä vaikuttamalla suoraan siihen tilanteeseen ja siihen tapahtumaympäristöön, jossa rikos syntyy. Tilannetorjunta aiheuttaa välittömän keinon ehkäistä rikoksia. Tilannetorjunta on ennen kaikkea vankilassa yksi keskeisin keino puuttua rikosten ehkäisyyn. Tilannelähestymistapa perustuu jo esiteltyyn arkirutiinien teoriaan, jonka mukaan rikos on mahdollinen silloin, kun tekijä on motivoitunut, kohde on sopiva ja valvonta pettää. Asetelma tarjoaa useampiakin keinoja rikosten ehkäisyyn. Niitä yhdistävänä tavoitteena on, että potentiaalisten rikoksentekijöiden joukko havaitsee rikoksenteon vaatimien ponnistusten ja siihen liittyvien riskien lisääntyvän sekä saatavissa olevien hyötyjen vähenevän. Periaatteessa kysymys on tekojen vaikeuttamisesta, riskien lisäämisestä, hyötyjen vähentämisestä, rikosylykkeiden vähentämisestä ja tekosyiden poistamisesta. (Laine, M. 2007: 196-199.)

Vankilassa tekojen vaikeuttamiseen voidaan vaikuttaa ovien lukituksilla ja estämällä kiellettyjen esineiden sekä aineiden haltuun saaminen esimerkiksi tarkoilla ja valtakunnallisesti yhdenmukaisilla hallussapitomääräyksillä sekä tarkastustoiminnalla. Rikosriskien lisäämiseen pyritään valvontaa tehostamalla, joko vartijoiden määrää lisäämällä tai valvontakameroiden määrää lisäämällä sekä huolehtimalla tarpeen tullen riittävästi saatavilla olevista vartijoista. Hyötyjen vähentämiseen voi pyrkiä laitosympäristön siistinä pitämisellä, tarkalla vankiomaisuuden, kaluston ja ympäristön kirjaamisella sekä valvonnalla. Hyvin tärkeä toiminta rikostorjunnan kannalta tapahtuu vankilan portissa laitosliikenteen valvonnassa, joka on se kohta, mistä suurin osa kielletyistä aineista ja esineistä tulee laitokseen. Rikosylykkeitä vähennetään vankien sijoittamisella heille sopiville osastoille, valvontahenkilökunnan ammatillisella toiminnalla, johon kuuluu myös säännöllinen työnohjaus. Lisäksi vankiyhteisön ryhmäpaineiden neutralisointiin voidaan vaikuttaa jatkuvalla havainnoinnilla sekä puuttumisella. Tekosyiden poistaminen tarkoilla järjestyssäännöillä, joita koko henkilökunta noudattaa ja valvoo sekä saattaa vankien tietoon säännöt ja niistä mahdollisesti seuraavat sanktiot (eli kurinpitörajaistukset).

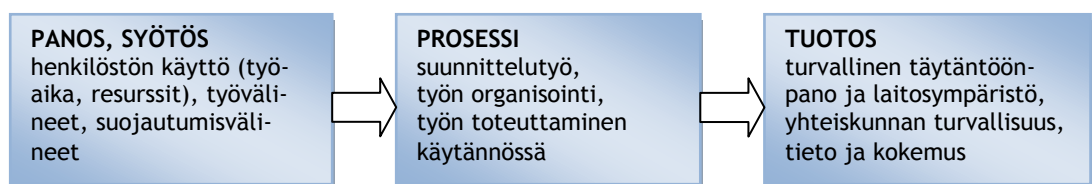
Tilannetorjunnalla voidaan vaikuttaa nopeasti paikallisiin ja tekotavaltaan rajattuihin rikosongelmiin. Se soveltuu ennen kaikkea erilaisten omaisuusrikosten, järjestyksrikkomusten ja hallinnan loukkausten torjuntaan. Toimet, joilla neutraloidaan konfliktitilanteiden syntyä, ehkäisevät myös väkivaltarikoksia. Tilannetorjunnan etuina on toimien yksinkertaisuus ja halpa hinta. Vankiloissa tilannetorjunta on tehokkain tapa torjua suoraan rikoksia. Vankiloissa tilannetorjunnan siirtovaikutusta ei tule samalla tavalla kuin laitosten ulkopuolella tapahtuvassa rikostentorjuntatyössä. Valvontaa ja tarkastustoimintaa lisäämällä ongelma ei voi siirtyä toiseen paikkaan laitoksen sisällä, mutta sillä saattaa olla vankien vihamielisyyttä lisääviä vaikutuksia ja tästä johtuen toimet voivat lisätä väkivallan mahdollisuutta. Vankituntemuksen

avulla valvontahenkilökunta voi kuitenkin ennalta ehkäistä väkivallan mahdollisuutta ja toimia verbaalisesti joustuen siten, että lopputulos esimerkiksi tarkastuksissa on tehokasta ja kaikkia tyydyttävää.

5.5.3 Teoriaperusteinen arviointi ja tuloksellisuus valvontatyössä

Jos rikostorjunnan vaikuttavuutta tai taloudellisuutta halutaan lähteä arvioimaan, joudumme ottamaan huomioon myös ne tulokset, joita ei voida mitata luotettavasti millään. Tällaisia elementtejä ovat tekemättömien rikosten kustannussäästöt, joita aiheutuu rikoksissa taloudellisten vahinkojen, henkilövahinkojen sekä yhteiskunnan turvallisuuden tunteen heikkene-
misen perusteella. Tuloksellisuuden laskennassa voidaan mitata ainoastaan toimiin kohdistu-
vien resurssien, välineiden käytön sekä osittain henkilöiden ja ympäristön kunnossa pysymisel-
lä. Teoriaperusteinen arviointi kuvaa nimensä mukaisesti teoriassa arviota siitä, miten paljon
työhön panostetaan ja minkälaisiin asioihin työllä vaikutetaan sekä minkälaisia tuloksia tai
säästöjä työn kohdentamisella on mahdollisuus saada.

Teoriaperusteisessa arvioinnissa luodaan kuvaus toiminnan perustana olevista oletuksista, otaksutuista syy-seuraus -suhteista ja vaikutusketjuista, tiettyjen tuotosten aikaansaamiseen tarvittavista resursseista ja toimenpiteistä sekä valittujen toimintatapojen teoreettisesta pe-
rustasta. Kuvaus muotoillaan malliksi. Vasta tämän jälkeen katsotaan olevan mahdollista
päättää, mihin arviointi kohdistuu, mitä kriteereitä käytetään ja mihin tarkoitukseen tietoa
hankitaan. (Hiironniemi, S. 1992:52.) Malli luodaan toiminnan tuotantoprosessista ja sen suh-
teista laajempaan kokonaisuuteen.

Kuva 4: Työn teoriaperusteisen arvioinnin prosessi

Arvioinnissa voidaan laskemalla yhteen käytetyt resurssit ja välineistön arvo sekä prosessiin kuluva työaika, josta vähennetään toiminnan tuloksena saadut tuotot eli löydöt ja niistä rikol-
lisuuden aiheuttamat kustannukset, saadaan toiminnan tuloksellisuudesta suuntaa antava mit-
tari.

Panos-tuotos-arvioinnissa suhteutetaan toisiinsa toiminnassa käytetyt panokset (resurssit) ja
aikaansaadut tuotokset (suoritteet ja konkreettiset hyödyt) ja pyritään etsimään niiden opti-

misuhde panosten ja tuotosten arvoja muuntelemalla. Toimintaa tarkastellaan tuotantoprosessina, jossa panoksia muuntelemalla saadaan aikaan muutoksia mitattavassa tuotoksessa (kuva 4). Arvioinnissa kiinnitetään huomiota muun muassa siihen ovatko ehdot onnistuneelle toiminnalle olemassa. Teoria antaa vihjeet toiminnan kriittisistä kohdista, joita koskeviin arviointikysymyksiin vastaamalla voidaan tehdä johtopäätöksiä koko toiminnan onnistuneisuudesta. Osin tarkastustoiminnassa voidaan tehdä myös tarveperusteista arviointia kohderyhmän (yhteiskunta, henkilöstön työturvallisuus, vankien turvallisuus) tarpeista ja toiminnan vastaavuutta tarpeisiin ja tarpeiden tyydyttämiseen. Ongelmaksi muodostuu tarveperusteisessa arvioinnissa ”todellisten” tarpeiden selvittäminen ja niiden muuttaminen kvalitatiiviseen tai kvantitatiiviseen mitattavaan muotoon, joita tarvitaan tarveanalyysissa.

Valvontatyötä ei ole mielekäästä lähteä mittaamaan pelkästään sen tarkoituksenmukaisuutta arvioimalla käytettyjen resurssien ja ehkäistyjen rikosten määrää, vaan pyrkiä löytämään toiminnasta kokonaisvaltaisempaa vaikuttavuutta sekä yhdenmukaisuutta esimerkiksi kriminaalipolitiikan yleisistä tavoitteista. Valvontatyö vankiloissa on kuitenkin yksi osa suurempaa kontrollipolitiikan koneistoa ja rikosseuraamusjärjestelmää, joiden päämääränä ovat yhteisen kriminaalipolitiikan asettamat tavoitteet (Rikoksentorjuntaneuvosto.2009). Kiinnitän huomiota arvioinnissa ennen kaikkea tarkastustoimintaan osana valvontatyötä, sillä missään ei ole määritelty kuinka suuri osa valvontatyöstä on käytettävä tarkastustoiminnan suorittamiseen. Tarkastus- ja tiedustelutoiminnan merkitys vankiloiden rikostorjunnassa on kiistaton ja niillä pyritään puuttumaan suoraan rikoksen tekotilanteisiin sekä rikosten suunnitteluun. Nykyisten muutosten ja resurssien puutteen seurauksesta perustyöksi kuitenkin koetaan usein vain välttämättömät vankien päiväjärjestykseen liittyvät toimet (Wuolijoki. 2007), jolloin tarkastustoiminta jää herkästi porttivartijoiden, vastaanoton vartijoiden sekä tarkastus- ja turvallisuustyöhön erikoistuneiden vartijoiden hoidettavaksi.

Tarkastus- ja tiedustelutoiminnan tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden arvioinnissa vaikeaksi tekevät sen ”ei suorat” taloudelliset tuotot, jotka näkyisivät euromääräisenä laitoksen budjetissa. Ne eivät esiinny asiakkaiden tyytyväisyytenä tai yhteiskunnan lisääntyvinä rahavaroina, kuten selkeiden palveluiden (kaupanala ym.) ja tuotteiden tuottajien tuloksina, vaan ovat lähinnä turvallisuuden tuottajia. Rikosten ehkäisy ei välttämättä näy yhteiskunnan varojen säästymisenä, kuin ainoastaan pitkällä ajanjaksolla, kun on tutkittu esimerkiksi vankilassa tai vankilasta käsin tapahtuvien rikosten määrää ja niiden taloudellista vaikutusta yhteiskuntaan. Poikittaistutkimuksen avulla ei rikostorjunnan vaikuttavuutta voida mitata.

Tarkastustoiminnassa on kiinnitetty laitostasolla usein huomiota tarkastusten määrälliseen toteuttamiseen ja niistä tehtyjen raporttien lukumäärään. Tämän vuoksi tarkastusten sisältö, niiden suorittamisen laatu, suunnittelu ja toteutus jäävät toisarvoiseksi vaikka toiminnassa itsessään ne ovat ensiarvoisen tärkeitä. Huonosti toteutettu tarkastus voi jopa aiheuttaa

enemmän haittaa kuin hyötyä. Saatetaan jopa virheellisesti luottaa vankilan osaston olevan huumausaineista ja astaloista (lyömäaseista) vapaa, kun osastolla on esimerkiksi tehty massiivinen erityistarkastus huonosti suunniteltuna ja toteutettuna, jonka tuloksena sinne on saatanut jäädä useita erilaisia kiellettyjä aineita ja esineitä.

Toiminnan **vaikuttavuutta** tulee mitata myös tarkastustoiminnassa. Vaikuttavuudella tarkoitetaan palvelutuotannon kykyä aikaansaada esimerkiksi vankien elämäntilanteisiin sekä henkilökunnan työturvallisuuteen sellaisia vaikutuksia, jotka joko tyydyttävät näiden tarpeet tai ainakin täyttävät tarpeiden tyydyttämiseksi valtion toimesta asettamat tavoitteet (Hiironniemi, S. 1992). Näitä mittareita voi olla vankilaturvallisuuteen ja riskienhallintaan liittyvät tavoitteet ja niiden saavuttaminen. Tavoitteita on asetettu vankien, henkilökunnan ja yhteiskunnan turvallisuuden huolehtimisesta karkaamisten, väkivallan ja päihteisiin liittyvän rikollisuuden estämisellä. Erilaisilla riskienhallintamenetelmillä, kuten esimerkiksi turvallisuusarvioilla ja turvallisuussuunnitelmilla, lisätään viranomaistyön tehokkuutta ja tuloksellisuutta. (Salminen, M. & Toivonen, K. 2003: 102,103.) Mittaamalla ja arvioimalla palveluorganisaation tehokkuutta tarvitaan ennen kaikkea tarkennuksia ja määritelmiä siitä, mitä tehokkuus on ja miten tehokkuutta mitataan. Valvontatyön tehokkuuden mittaaminen voidaan suorittaa tarkastustoiminnassa työhön käytettävän henkilöstön, käytetyn työajan, tehtävän aikana esiintyneiden ongelmien hoitamisen ja löydetyn esineistön, tiedon tai aineiden sekä niihin liittyvien konfliktien ja muiden rikosvaikutusten keskinäisillä suhteilla. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, kuinka monta henkilöä osallistuu aktiiviseen toimintaan, miten vankilan muut toiminnot saadaan suoritettua näiden toimien aikana, mitä välineistöä käytetään, millaisia asioita toiminnan seurauksena esiintyvät (löydöt, epäkohdat, ammattitaito ym.), alkavatko kurinpidolliset toimet vai ryhdytäänkö rikostutkintaan.

Vaikuttavuudet, tuottavuus ja tuloksellisuus arvioidaan teoriaperusteisesti myös löytöjen määrä ja laatu huomioon ottaen, sillä näyttää vaikuttavuudesta ei todennetusti voi arviointitilanteessa tehdä. Kaikessa tehokkuudessa peruskriteerit ja relaatiot ovat järjestelmän syötösten, prosessin ja tuotosten välillä. Tuottavuuden parantamisessa tarkastus- ja tiedustelutoiminnan osalta tulee ensin pohtia mikä on toimintojen tuottavuutta eli mitkä asiat ovat suoraa tuottavuutta ja mikä taas epäsuoraa. Tarkastus- ja tiedustelutoiminta on ennaltaehkäisevää ja jo tapahtuvaan rikolliseen tai muuhun luvattomaan toimintaan puuttumista, mutta myös yksi keino puuttua erilaisiin turvallisuusuhkiin. Ennaltaehkäisevänä tuottavuutena voidaan pitää vähentyneitä turvallisuusuhkia sekä vankilassa, vankilasta käsin tai sen ulkopuolella tapahtuvan rikollisuuden selvittämistä ja vähentämistä. Kaikki edellä mainitut tapahtumat tuottavat yhteiskunnalle, työnantajalle sekä monelle muulle paljon ylimääräisiä kustannuksia toteutuessaan ja näin ollen niiden ennaltaehkäisyllä tai mahdollisten tekijöiden kiinni jäämisellä voidaan aiheutuneet kustannukset joko välttää kokonaan tai saada osittaista korvausta aiheutuneista haitoista. Vaikka malliesimerkki oli rakennettu palvelujen tuottamisen tuloksellisuuden ja vaikuttavuuteen, on sillä kuitenkin yhteneväisyyksiä tarkastustoiminnan strategi-

sen ja operatiivisen toiminnan arvioinnissa, samoin kustannusten suhdetta suoritteisiin. Vaikuttavuuden ulottuvuudet antavat mahdollisuuden arvioida palveluorganisaatioiden tavoitteiden saavuttamista, onnistuneisuutta, toiminnan hyödyllisyyttä, päämääristä vallitsevia ristiriitoja ja epäselvyyksiä. (Emt. 2005: 150.)

Vankiloiden tarkastus- ja tiedustelutoiminnan tavoitteiden tuominen koko henkilöstön tietoisuuteen sekä tavoitteelliseen toimintaan, jonka lisäksi strateginen suunnittelu ja johtaminen, henkilöstön koulutus, välineistön ylläpito sekä huolto ovat tärkeitä vaikuttavuuden arvioinnin mahdollistajia. Arvioinnin tekoa ainoastaan löytöjen tai käytetyn työajan perusteella on mahdotonta suorittaa kokonaisvaltaisesti ja saada siten kattavaa kuvaa toiminnan tehokkuudesta. Vaikuttamistavoitteet sisältävät ihmisten tarpeiden arviointia, tärkeysjärjestykseen asettamista ja muokkaamista tavoittelemisen arvoisiksi tavoitteiksi. Se sisältää myös mittareiden rakentamisvaiheessa erilaisten vaikutusten tärkeys- ja arvojärjestykseen asettamista. (Hiironiemi, S. 1992: 80.) Tässä kohtaa tuleekin pohtia, minkälainen asema tarkastustoiminnalla vankiloiden valvontatyössä on nykyisin. Arviointiin kuuluu myös vertailu (emt. 1992: 83), mikä rikosseuraamusalalla tarkoittaa lähinnä kausaalista vertaamista, mutta toisaalta myös laitosten keskinäistä vertailua tarkastus- ja tiedustelutoiminnan tuloksellisuuden mittaamisessa. Nämä mittaustulokset vaihtelevat kuitenkin jo alkaen pelkästään raportoitujen tarkastusten ja löytöjen kirjaamiskäytännöistä aina kerättyjen tietojen käsittelyissä ja yhteenvedoissa.

Nykyisessä valvontatyössä tieto ja ymmärrys ovat lisääntyneet vankilarikollisuudessa ja huumausaineissa, joka valvontahenkilökunnan keskuudessa on osaltaan saattanut vaikuttaa asenteisiin myönteisesti tarkastus- ja tiedustelutoimintaa kohtaan. Toisaalta myös vankeinhoidossa tapahtuneet suuret muutokset viimeisten kymmenien vuosien aikana (esim. 1975 RTA¹⁰ ja vankeuslakipaketti sekä vankeinhoidon kokonaisuudistus 1.10.2006¹¹) ovat vaikuttaneet osaltaan myös negatiivisesti valvontahenkilöstön asenteisiin. Nämä toiminnot koetaan usein työtä lisääviksi ennen kaikkea uuden lain ja säädösten opettelemisessa. Sillä tarkastustoiminta on aina ollut hyvin tiukasti lakiin sidottua ja sitä on valvottu viranomaisten toimien laillisuutta valvovien elimien toimesta. Tarkastus- ja tiedustelutyön motivaatio on laskenut perusvalvontatyötä tekevien keskuudessa työn eriarvoistumisen myötä.

¹⁰ RTA –paketti astui voimaan 1975, jolloin valtaosa vanhoista täytäntöönpanoa koskevista säännöksistä kumottiin tai korvattiin uusilla. Samassa yhteydessä annettiin myös uudet tutkintavankeutta koskevat säännökset. (Myhrberg. 2007: 10.)

¹¹ Tultaessa 2000-luvulle kokonaisuudistuksen tarve oli ilmeinen. Voimassa ollut lainsäädäntö oli lakiteknisesti vanhentunut. Siinä ei ollut myöskään tarpeellisessa määrässä otettu huomioon uuden perustuslain ja uusien ihmisoikeussopimusten asettamia vaatimuksia eikä vankeinhoidon sisällössä tapahtuneita muutoksia. Vuoden 2006 kokonaisuudistuksen tarkoituksena oli poistaa muun muassa nämä lainsäädännössä esiintyneet puutteet. (Myhrberg. 2007: 11.)

Tarkastus- ja tiedustelutoiminnan tuloksellisesta suorittamisesta on vaikea tehdä arvioita ja palkita henkilöstöä esimerkiksi tulospalkkiojärjestelmällä. Henkilöstön palkitsemisessa on pidetty tärkeänä sitä, että palkitaan niitä, jotka tekevät hyvää tulosta. Ongelma tarkastustoiminnan tuloksellisen suorittamisen arvioinnissa on kuitenkin yksittäisen tarkastusentekijän kohdalla arvioida hänen henkilökohtaista panostaan ja tulosten laatua itse toiminnassa. Henkilön työnkuvan tai tehtyjen raporttien ja ilmoitusten määrällä ei voi olla vaikutusta kovin paljon tarkastustoiminnan laadun arvioinnissa. Yksi työntekijä saattaa kirjata määrällisesti paljon huonolaatuisia tarkastuksia, kun taas toinen vain muutaman erityistä huolellisuutta ja suunnitelmallisuutta noudattaen tehdyn tarkastuksen, jolloin virhearvio voidaan tehdä tarkastusten määrän perusteella ja jättää työn laatu huomiotta. Arvioinnissa on esimiehen tehtävänä tuntea henkilön työnkuva ja seurata sekä tuoda kehityskeskusteluissa esille työn laatuun liittyviä asioita.

6 Vankilarikollisuus

Vankilarikollisuuteen pyritään puuttumaan valvonnalla ja turvallisuustyöllä. Vankilarikollisuuden torjunnassa ja tutkinnassa hyödynnetään eri turvallisuustason vankitiloja ja valvontatekniikkaa sekä yhteistyötä eri viranomaisten kanssa. Väkivalta- ja huumausainerikoksiin syyllistyneet muodostavat tänä päivänä suurimman vankiryhmän, kun se aikaisemmin oli omaisuusrikoksiin syyllistyneet vangit. Lienee selvää, että nämä rikolliset pyrkivät jatkamaan kehittämänsä rikollista toimintaa myös vankeusrangaistuksen aikana.

Aiemmin rikokset vankiloissa olivat sattumanvaraisia, hetken mielijohteesta tehtyjä. Vankeinhoidon kehittymisen myötä vankilatoimintaan tulivat mukaan ulkopuoliset yhteydet kuten vankilomat, vankien tapaamiset ja siviilityössä sekä opiskelemassa käynti. Nämä asiat osaltaan lievensivät vankilan ilmapiiriä ja edesauttoivat vankeinhoidon toimivuutta. Haittapuolelta se tarjosi tilaisuuden rikollisesti toimiville vangeille käyttää järjestelmää hyväkseen, muun muassa huumeiden kuljettamiseksi vankilaan¹².

Huumausaineiden käytön lisääntyttyä vankilassa muodostui huumausaineiden kaupasta ja käytöstä pääasiallinen alkurikos lähes kaikkiin muihin vankiloissa tehtyihin rikoksiin. Myöhemmin todettiin, että huumausaineiden tuonti ja myynti vankiloissa oli hyvin järjestäytyneitä. Salassa pysyminen on ollut näihin päiviin asti rikollisen toiminnan onnistumisen edellytys. Huumausaineiden käyttö ja myynti vankiloissa on lisääntynyt siinä määrin, että se horjuttaa turvallisuutta vankiloissa. Huumausainekauppaa hallitsevat vangit pitävät huolen kuljetuksista ja

¹² Tarkastus- ja turvallisuuskoulutuksen suunnittelutyöryhmän muistio 1993.

maksujen perinnästä kovakouraisin ottein, uhkauksilla ja pahoinpitelyillä. Perustuslain sekä vankeuslain asettama vaatimus turvallisuuden suhteen on täten selvästi heikentynyt¹³.

Tarkasteltaessa rikollisen toiminnan ilmenemismuotoja vankiloissa paljastuu, että rikollinen toiminta on hyvin järjestäytyntä. On osoitettavissa, että vankiloissa tapahtuva rikollisuus liittyy yleensä vankilan ulkopuolelta johdettuun toimintaan. Toiminnan johtaminen voi tapahtua myös vankilan sisäpuolelta, mikäli joukon johtaja on suorittamassa rangaistustaan vankilassa. Vankilarikollisuus voidaan jakaa kolmeen pääosaan: 1) vankiloissa tapahtuva rikollisuus, 2) vankiloista käsin organisoitu rikollisuus ja 3) tekijän vankeusaikainen rikollisuus¹⁴.

Vankilarikollisuus painottuu selvästi huumausaineisiin ja huumaaviin lääkeaineisiin. Huumeiden käyttö ja välittäminen tapahtuvat vankiloissa hämmästyttävän taitavasti, koska ne ovat usein kytkettynä vankilan normaaleihin toimintoihin. Kun kyseessä on keskenään toimiva joukko rikollisia henkilöitä, eteen voi tulla tilanteita, joissa huumeet ja maksut niistä eivät mene perille oikealle henkilölle. Vangit eivät välttämättä omaa riittävää maksuvalmiutta tai maksuhalukkuutta. Jonkun on aina maksettava aiheutuneet kustannukset. Vankilassa tapahtuva kaupankäynti ei tunne hyväntekeväisyyttä. Tästä tuloksena ovat huumausainerikollisuuden seurannaisrikokset, johon läheisesti liittyvät ”pinnan alla” suoritettut ulosmittaukset, kiristykset, kostot, pahoinpitelyt ja ryöstöt¹⁵.

Toisiin vankeihin kohdistuvat rikokset ovat ongelmallisia. Henkilökunta tietää ja havainnoi näiden rikosten seurauksia, mutta pelko ja vankikulttuurin säännöt estävät rikoksen kohteeksi joutuneita vankeja kertomasta rikoksen tekijää ja täten asian selvittäminen estyy. Huumausaineiden kaupan liittyvää seurannaisrikosten tilastointia ei ole mahdollista tehdä kattavasti, koska nämä rikokset jäävät usein piilorikollisuudeksi. Vankilat tilastoivat pelkäämisen vuoksi erillään asuvat vangit sekä kurinpitomenettelyt. Näistä edellä mainituista tilastoista voidaan tehdä varovaisia johtopäätöksiä ilmiön laajuudesta. On kuitenkin realistista olettaa, että ongelma on huomattavasti laajempi ja monitahoisempi kuin esiin tulevat tapaukset osoittavat. Laitosolosuhteet korostavat ongelman vakavuutta, sillä vangeilla ei ole mahdollisuutta päästä tilanteesta pois. Samalla yhä suurempi osa vangeista joutuu mukaan rikolliseen toimintaan ja jää toimintaan liittyessään vankilan henkilökunnan vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle¹⁶.

¹³ Tarkastus- ja turvallisuuskoulutuksen suunnittelutyöryhmän muistio 1993, s. 2-3.

¹⁴ Kurenmaa 2006 s. 1030.

¹⁵ Tarkastus- ja turvallisuuskoulutuksen suunnittelutyöryhmän muistio 1993, s. 4-5.

¹⁶ Tarkastus- ja turvallisuuskoulutuksen suunnittelutyöryhmän muistio 1993, s. 5.

6.1 Tilastoja vankiloista

Rikosseuraamusalan vuosikertomuksessa 2007 kerrotaan vankiloissa esiintyvän sekä vankien välisen että henkilökuntaan kohdistuvan väkivallan vähentämisestä. Väkivaltaan on kiinnitetty viimeisinä vuosina erityistä huomiota. Omasta pyynnöstään erillään asuvia ns. pelkääjävankia oli keskimäärin 255 (282 vuonna 2006), kun taas vuonna 2009 niitä oli keskimäärin 166, joka on taas 35 vankia vähemmän kuin edellisenä vuonna. Pelkääjävankien määrän vähentymiseen on vaikuttanut vankiloiden parantunut osastointi sekä mahdollisesti vankiluvun yleinen lasku tai koetun uhan väheneminen. Vuonna 2009 vankiloiden terveydenhuoltohenkilöstö raportoi vankien välisestä väkivallasta 59 kertaa.

Vakavista rikkomuksista, joista tyypillisimpiä ovat huumausainerikokset, karkaamiset ja väkivaltarikokset, tehdään rikosilmoitus poliisille. Vuoden 2007 mittaan rikosilmoituksia tehtiin kaikkiaan 154, mikä on 28 % vähemmän kuin edellisenä vuonna, kun taas vuoden 2009 aikana rikosilmoituksia tehtiin kaikkiaan 279, mikä on neljä prosenttia vuotta 2008 enemmän. Rikkomuksista voidaan määrätä vangille kurinpitorangaistus, vuonna 2009 niitä määrättiin 1 263. Vankiloiden huumausaineiden takavarikoinnit pysyivät edellisvuoden tasolla. Vuonna 2007 laitoksissa tehtiin 1 808 kurinpitorikkomusta, joista määrättiin yhteensä 1 222 kurinpitorangaitusta. Vanki voidaan pitää erillään muista vangeista vankilajijärjestyksen vakavaan vaarantamiseen liittyvillä perusteilla. Kyseessä on tällöin turvallisuuden ylläpitoon liittyvä toimenpide eikä kurinpitorangaistus.

Valvonnan tehostuminen ja muun muassa huumekoiratoiminnan vakiintuminen, päihdeettömiin osastojen lisääntyminen sekä niissä suoritettava päihdetestaus ovat lisänneet vankien riskiä jäädä kiinni päihteiden käytöstä. Avolaitospaikan menettäminen ja poistumislupien epäminen ovat myös tehokkaita ennalta estäviä toimia. Hoitolaitoksesta luvatta poistuneet laskettiin karkaamisiksi. Rikkomusten määrä on siis kaiken kaikkiaan kasvanut vuoden 2009 aikana, mutta huumetakavarikot ovat pysyneet samalla tasolla.

Rikosseuraamusalan vuosikertomuksessa 2007 kerrottiin pyrkimyksistä vähentää edelleen järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamia uhkia vankiloiden laitosturvallisuudelle ja vangeille. Vähentämiseen tähtäviä toimia kyseisenä aikana hyödynnettiin käyttämällä mm. turvallisuustietorekisteriä sekä tehostettiin viranomaisyhteistyötä järjestäytyneen rikollisuuden tutkimuksessa. Henkilöstön valmiuksia tunnistaa ja torjua vankilarikollisuutta kehitettiin järjestämällä paikallistason koulutusta yhdessä poliisin kanssa. (Rikosseuraamusalan vuosikertomus. 2007 ja 2009.)

6.2 Huumausainerikollisuus ja päihdestrategia vankiloissa

Vuosina 1999 - 2001 tuli voimaan ensimmäinen vankeinhoitolaitoksen päihdestrategia, jossa määritellään vankiloiden päihhteettömyys ja päihhteettömyyden valvonta. Tämän jälkeen päihdestrategiaa on tarkistettu ja ajantasaistettu tarpeen mukaan. Päihdestrategian tavoitteena on ehkäistä päihteiden tarjontaa ja kysyntää sekä niiden käytöstä aiheutuvia haittoja. Vankeinhoidon (nyk. rikosseuraamuslaitoksen) päihdestrategia on osa kansallista sosiaali- ja terveyspolitiikkaa sekä kriminaalipolitiikkaa ja se toimii yhteiskunnan turvaamin rahoitusedellytyksin. Strategian mukaan päihteiden käytön valvontaan tulisi olla riittävät resurssit laitoksissa. Päihdetyö kaikkineen kuuluu osana koko rikosseuraamusalan työhön. (Vankeinhoitolaitoksen päihdestrategia vuosiksi 2005 - 2006.) Päihteisiin kuuluu huumausaineiden lisäksi muun muassa alkoholi, tupakka, lääkkeet ja erilaiset liuottimet. Huumausaineet ovat kuitenkin keskeinen epäjärjestyksen aiheuttaja sekä vankilarikollisuuden syy ja seuraus laitoksissa.

Päihdestrategiassa todetaan vankiloissa liikkuvan huumeita, johon pitää puuttua säännöllisellä tarkastustoiminnalla, valvonnan käsikirjan mukaan. Erityisesti huomiota tulisi kiinnittää vankikuljetuksen aikaisiin tilanteisiin sekä lisätä viranomaisyhteistyötä. Rikostorjunnan kannalta tämä tarkoittaa lisäksi sitä, että päihdevalvontaa suoritetaan laitoksissa säännöllisesti informoimalla henkilökuntaa, tiedustelemalla, havainnoimalla, testaamalla, eristämällä sekä tarkastamalla vankeja ja vankitiloja. Vankiloita on tänä päivänä lähes mahdoton saada täysin päihhteettömäksi. Henkilökunnan tulee olla motivoitunutta ja ammattitaitoista ja heidän pitää saada tarvittavaa tukea laitoksen johdolta sekä rikosseuraamuslaitoksen hallinnolta kyseisen tavoitteen saavuttamiseksi.

Vangeista suurin osa on päihteiden väärinkäyttäjiä ja he ovat tulleet vankilaan suorittamaan rangaistusta joko huumausainerikoksista tai huumausaineiden käyttöön liittyvistä rikoksista (esim. käytön rahoittaminen rikoksia tekemällä). Huumausaineet liikkuvat vankiloissa pääasiassa kehonsisäisellä kuljetuksella, kun ne on ensin saatu sinne tapaamisten, postilähetysten tai esimerkiksi jonkun muun ulkopuolisen henkilön taholta. Huumeiden käyttövälineet kulkevat, epämiellyttävästä ajatuksesta huolimatta, myös usein kehonsisäisesti. Kehonsisäisiin kuljetuksiin on valvontahenkilökunnan vaikea puuttua perustuslaista tulevat henkilön oikeudesta koskemattomuuteen -pykälän vuoksi. Vartijat eivät voi tarkastaa vankeja kuin turvallisuustarkastuksella tai henkilötarkastuksella, joissa tarkastetaan henkilö pintapuolisesti teknisiä apuvälineitä tai koiraa apuna käyttäen.

Henkilökatsastuksen voi suorittaa vain lääkäri ja perusteena on oltava todennäköisin syin epäily huumausainerikoksesta tai sellaisesta rikoksesta, josta on säädetty rangaistukseksi vähintään kuusi kuukautta vankeutta (VankL. 2006). Henkilökatsastuksen suorittaminen vaatii huolellista harkintaa ja kirjallisen päätöksen laitoksen johtajalta tai hänen sijaiseltaan, joka

aiheuttaa henkilökatsastusten vähäisten määrän ja mahdollistaa huumausaineiden kulkeutumisen laitokseen.

6.2.1 Kirjelain muutos vuonna 2006

Vankeuslain muuttuessa vuonna 2006, tuli kirjeiden tarkastamiseen myös huumeiden salakuljetuksen mahdollistava lainkohta. Kirjeiden tarkastamisesta säädettiin toimivalta pois valvontatehtävissä toimivalta virkamieheltä ja kirjeiden avaamiseen tarvittiin raskaammat perusteet kuin aiemmin oli säädetty. Kirjelain muuttuessa luottamuksellisen viestin turvaajaksi myös vankiloissa, aiheutti huumausaineita sisältäneiden lähetysten huomattavan lisääntymisen. Perustuslakivaliokunta joutuikin punnitsemaan uudestaan kirjelain sisältöä, jolloin he kävivät myös Vantaan vankilassa tutustumassa käytännön kirjeiden tarkastukseen. Vantaan vankilassa perustuslakivaliokunnalle esiteltiin kirjeiden tarkastamista voimaan tulleen lainmukaisesti, mikä tarkoitti hidasta ja monivaiheista tarkastuskäytäntöä tarkastajan aisteihin perustuen sekä erilaisien laitteiden ja huumekoiran avustuksella suorittaen. Laki sai lisäksi paljon kielteistä palautetta useista eri laitoksista, jonka jälkeen (noin puoli vuotta myöhemmin) se muutettiin hieman lievemmäksi.

6.2.2 Väkivalta ja perintä

Väkivalta vankilassa liittyy lähes aina huumausaineisiin, niiden kauppaan tai velkoihin. Väkivallan syynä on myös "vasikointi" eli toisten vankien ilmianto, erilainen rasismirikollisuus, jengit, rikoksen laadun mukainen väkivalta¹⁷ ja mielenterveysongelmat. Väkivallan vuoksi vankiloissa on pelkääjävankien eli omasta tahdostaan eristettyjen vankien määrä on vankilan henkilökunnan mukaan lisääntynyt viimeisten vuosien aikana (Ruckenstein & Teppo. 2005). Pelkääjävangeille yhteistä on se, etteivät he voi tai halua suorittaa rangaistustaan vankilan normaaleilla osastoilla vaan suorittavat sen eristyksissä tai pelkääjävangeille suunnatuilla osastoilla. Syitä heidän sopeutumattomuuteensa voi olla monia eri tekijöitä. Syyt voivat muodostua oikeudenmukaisuuskäsitysten eroista muun vankiyhteisön kanssa tai heidän toimintansa ei ole ollut vaikutusvaltaisempien vankien näkemysten mukaista. Pelkääjävangit ovat asemaltaan vankihierarkiassa alinta kastia. (Emt. 2005: 27.)

Vankien välinen väkivalta ei useinkaan tule ilmi valvontahenkilökunnalle vaan tilanteet peitellään erilaisilla selityksillä. Vangit eivät voi turvautua henkilökuntaan kokiessaan väkivaltaa osastolla, koska vankiyhteisön painostus on liian ankaraa. Vankien keskuudessa vallitseva vankihierarkia on tiukka ja siitä poikkeaminen valtaa pitäviä vankeja vastaan on rangaistavaa.

¹⁷ Erilaiset seksuaalirikolliset, kuten lasten hyväksikäyttäjät ja raiskausrikoksiin syyllistyneet.

Yleensä vankiosastojen vallassa olevat vangit ovat rikollisjengien jäseniä tai esimerkiksi henkirikoksiin syyllystyneitä vankeja (emt. 2005). Valtaapitävät vangit voivat painostaa hierarkiassa alemmassa asemassa olevia tekemään rikoksia puolestaan, mistä painostaja hyötyy jäämättä kuitenkaan itse kiinni teosta. Alemmassa asemassa olevien vankien mahdollisuudet päättää itse rikoksettomasta vankeusajastaan voi olla heikkoa silloin, jos heidän käsketään tuomaan esimerkiksi tapaamisista tai lomilta huumausaineita osastolle.

Ruumiillista väkivaltaa käytetään usein vasta siinä vaiheessa, kun muut painostuskeinot eivät ole tehonneet. Usein kuitenkin pelkkä henkinen väkivalta riittää saavuttamaan valtaapitävän vangin päämäärän. Helsingin vankilassa ilmoitettuja väkivalta tapauksia oli yhteensä vuosien 2000 - 2004 välisenä aikana 46 tapausta, jotka vankilan terveydenhuolto oli ilmoittanut. Väkivaltaa käyttävät vankiyhteisössä usein muut vangit valtaapitävien vankien painostuksesta. Esimerkiksi velkojen perinnät tai pahoinpitelyt voi vankilassa teettää torpedovangeilla¹⁸. (Emt: 54. 2005.)

6.2.3 Väkivallan riski valvontatyössä

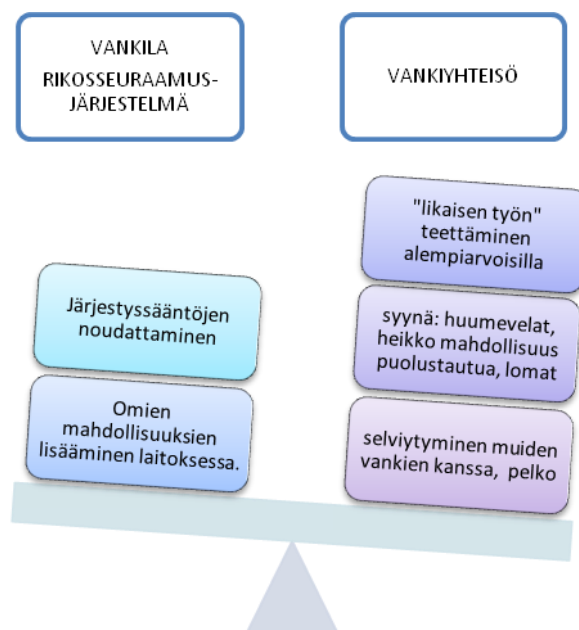
Fyysisen väkivallan riski vankiloiden valvontatyössä on riskitilanteiden lukumäärä huomioon ottaen suhteellisen pieni, mutta aina mahdollinen ja huomioitava asia. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto on teettänyt vuonna 1999 valmistuneen tutkimuksen, jossa selvitettiin, kuinka usein ja minkälaisen väkivallan kohteeksi henkilökunta joutuu vankien taholta. Samalla selvitettiin väkivallan uhan vaikutuksia työntekijöiden hyvinvointiin ja työssä jaksamiseen. Tavoitteena tutkimuksessa oli myös selvittää, miten työyhteisön toimintatavat ovat yhteydessä väkivallan kohtaamiseen ja miten työtä ja työoloja kehittämällä voidaan vaikuttaa väkivaltatilanteiden syntymiseen. Kyselytutkimuksen kohteena oli koko vankeinhoitohenkilöstö. Vastanneita oli 1870 mikä on noin 63 % kaikista vankiloissa työskentelevistä. (Väkivalta vankeinhoitotyössä -tutkimus.1999.)

Tuloksista oli arvioita väkivallan kehittymisestä vankeinhoitotyössä ja joka toinen kyselyyn osallistuneista oli sitä mieltä, että väkivallan uhka on vankiloissa lisääntynyt viimeksi kuluneiden parin vuoden aikana. Erityisesti vankien välinen väkivalta koettiin lisääntyväksi ongelmaksi (em.1999). Vankien väliseen väkivaltaan voi valvonnalla ja tarkastustoiminnalla vaikuttaa salassapitovelvoitteiden tiedostamisella myös mitättömiltä tuntuvien asioiden kanssa. Huonosti kätketyt löydöt tai vangin pelosta johtuva ilmianto on usein merkki toisten vankien aiheuttamasta painostuksesta sekä väkivallan mahdollisuudesta. Usein kiellettyjä aineita ja esineitä on sellaisilla vangeilla hallussa, jotka ovat syystä tai toisesta joutuneet muiden vankien

¹⁸ Torpedovangit ovat väkivaltaan suuntautuneita vankeja. Valtaapitävät vangit teettävät puolestaan pahoinpitelyjä sekä väkivallalla uhkailua toisia vankeja kohtaan torpedovankien kautta.

painostuksen kohteiksi, eivätkä välttämättä osallistu itse esimerkiksi kätkemänsä huumausaineen käyttöön. Näin ei voida rangaista sitä vankia, joka todellisuudessa olisi näiden kiellettyjen asioiden tilaajana, välittäjänä, salakuljettajana tai rahoittajana. Esitän kuvassa (kuva 5) millainen epätasapaino yksittäiseen vankiin vaikuttaa vankihierarkian ja rikosseuraamusjärjestelmän motiivien välillä. Vankiyhteisön vaikutukset voivat, vastoin kuin virallisen järjestelmän, kostautua väkivaltana yksittäistä vankia kohtaan.

Muiden vankien painostuksesta tai rangaistuksen mahdollisuudesta johtuva pelko voi ajaa vankeja ilmiäntoihin tai vaihtoehtoisesti kiellettyjen aineiden ja esineiden hallussapitoon toisten vankien puolesta, mikä on otettava huomioon jännitteiden aiheuttajana vankien välillä tarkastusten yhteydessä. Avaan hiukan edellistä vaikeasti tulkittavaa lausetta. Tarkoitan tässä vankien välisen väkivallan olevan hyvin riippuvaista siitä, minkälaisia keskinäisiä sopimuksia tai tekoja vangit toisilleen jakavat ja hoitavat vankihierarkian puitteissa. Vankihierarkia velvoittaa osaltaan kaikkia osastolla asuvia vankeja sopeutumaan ja noudattamaan vankiyhteisön omia normeja, mistä tavoitteesta vankiyhteisössä pidetään kiinni väkivallalla uhkailemalla sekä väkivallalla. Jokainen vanki joutuu näin osallistumaan vankiyhteisön toimintaan usein vastoin tahtoaan.

Kuva 5: Virallisen järjestelmän ja vankiyhteisön asettamat veloitteet sekä mahdollisuudet kohdistuen yksittäiseen vankiin

Väkivalta vankeinhoitotyössä -tutkimuksen tuloksista selvisi työntekijöiden ajatuksia toimintamallien kehittämiseen väkivaltatilanteiden varalta. Tutkimuksessa todettiin olevan olen-

naista analysoida tilanteita ja niihin johtaneita tapahtumaketjuja tilanteiden ennaltaehkäisemiseksi. Nykyistä selvemmin tulee sopia myös niistä toimintamalleista, joita väkivaltatilanteissa noudatetaan, sillä useimmiten toiminnasta oli sovittu epäselvästi. (Em. 1999: 109.) Toiminnan suunnittelu huolellisesti ennalta auttaa saavuttamaan tavoitteen, jossa tarkoituksena on tehtävän suorittaminen loppuun mahdollisimman onnistuneesti. Huolellisen suunnittelun taustalla on tehtävän jako ja siihen kuuluvat toimet määriteltynä tarkasti jokaiselle toimintaan osallistuvalle, jonka jälkeen tarkastetaan vielä, että kaikkien toimenkuva on selvä ja muilla toimijoilla tiedossa. Väkivallan uhka ja sen kohteeksi joutuminen ovat vaikuttaneet selvästi työntekijöiden kokemaan stressiin ja hyvinvointiin; mitä useammin koettiin väkivallan uhkaa tai oli jouduttu väkivallan kohteeksi, sitä enemmän koettiin stressiä (em: 1999: 117,118). Pelkästään tarkastustoiminnan ohella tehty kokonaisvaltainen ja täsmällinen suunnittelu vaikuttaa koko valvontatyössä stressin ja hyvinvoinnin määrään henkilökunnan keskuudessa ja näin ollen voi sanoa, että myös vankien hyvinvointiin vaikutetaan täsmällisellä suunnittelulla.

Työturvallisuuslaissa (27 §) mainitaan turvallisuustoimia, joihin on ryhdyttävä väkivallan uhan torjumiseksi tai rajoittamiseksi. Näitä toimia ovat muun muassa menettelyohjeiden antaminen työntekijöille tilanteen hallinnassa ja toimintatavoista väkivaltatilanteissa, ja mahdollisuus avun hälyttämiseen. Käytännön valvontatoimissa työsuojeluviranomaiset ovat edellyttäneet myös, että väkivaltatilanteen jälkihoito on riskityöpaikoilla suunniteltu ja siitä on tiedotettu työntekijöille (Saloheimo, J. 2003.)

6.3 Järjestäytynyt rikollisuus

6.3.1 Järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä rikoslaissa

Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta on Suomen rikoslaissa (Rikoslaki 17 luku 1a §. 1889) säädetty EU:n kriteerien mukaisesti (Liite 2). Suomessa on EU kriteerin lisäksi määritetty muista järjestäytyneistä rikollisryhmistä, jotka käsittävät sellaisen rikollisen toiminnan, jossa ryhmä toimii vain lyhytaikaisesti, on yhtä rikosta tai rikoskokonaisuuksia varten perustettu ryhmä tai verkosto (Poliisi. 2011). Rikollisryhmät eivät ole siis pelkästään paljon puhuttuja moottoripyöräjengejä tai Venäjän mafiaa vaan myös erilaisia suuria ja pieniä rikollisryhmittymiä, jotka tekevät itsenäisesti rikoksia tai toimivat esimerkiksi muille rikollisryhmille alihankkijoina.

Järjestäytyneessä rikollisryhmässä on selkeät käskyvaltasuhteet eli hierarkia sekä jokaisella on oma tehtävä. Moottoripyöräjengeillä on omat ulkoiset tunnusmerkit, joista heidät on helppo tunnistaa, mutta kaikilla ryhmittymillä ei aina ole ulkoisia tunnusmerkkejä. Pääasiassa

heidän toiminnan tavoitteena on kerätä varoja ryhmälle ja toiminta sisältää usein eriasteisia rikoksia. Rikollisryhmittymät suorittavat usein myös rahan pesua esimerkiksi omistamiensa laillisten yritysten kautta. Rikolliset toimet liittyvät pääasiassa huumausainekauppaan, ihmis- kauppaan ja ihmissalakuljetukseen.

Ryhmän uusien jäsenten värväminen kuuluu tärkeänä osana toimintaa, jotta ryhmä saisi lisää valtaa ja pysyisi elinkelpoisena. Järjestäytyneen rikollisuuden toiminta perustuu käskyval- tasuhteiden myötä usein väkivallalle tai väkivallalla uhkailulle. Järjestöillä on tapana varus- tautua erilaisilla aseilla ja räjähteillä ja jäsenten kouluttaminen on tavallista toimintaa var- ten. Järjestöillä on usein omat kerho- tai toimitilat, joista käsin toiminta tapahtuu ja mistä ohjataan toimintaa ulkopuolelle. Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta säädetään rikoslailla erilaisista toimista. Toisin sanoen järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuulumisen ei ole ainoastaan rangaistavaa vaan rangaistavaksi katsotaan rikoslaissa myös sel- lainen toiminta, joka jollain tavalla edistää rikollisryhmän toimintaa.

6.3.2 Vankilat järjestäytyneen rikollisuuden värväämispaikkoja?

Kuten Hietaniemi ja Korpisaari kuvailevat tutkimuksessaan (Hietaniemi & Korpisaari. 2005) vankiloita rikollisuuden järjestäytymisen foorumeina, on vankilat edelleen järjestäytyneen rikollisuuden keskeisimpiä uusien jäsenten värväämispaikkoja. He kuvaavat vankiloita näin:

"Vaikka vankeusrangaistuksen yhtenä tarkoituksena on estää rikokseen syyllis- tynyttä jatkamasta rikollista toimintaansa sekä ohjata tätä laillisten selviyty- miskeinojen piiriin, tutkimuksen kohteena olleissa leimallisesti ammattimaista ja järjestäytynyttä rikollisuutta edustavissa tapauksissa vankilat toimisivat erit- täin tärkeinä rikoksentekijöiden yhteydenpidon ja toiminnan suunnittelun foo- rumeina.

Ainakin kahdeksassa tapauksessa tutkituista 15:sta päätekijöiden vankilatutta- vuus ja vankeusajan muotoillut yhteiset suunnitelmat tai yhteydet muodostivat perustan rikolliselle yhteistyölle. Lisäksi joukossa oli muutamia pitkän yhdessä toimineita ammattirikollisryhmiä. On huomattava, että rikollisen toiminnan kannalta merkittävimmät vankilakontaktit eivät suinkaan aina syntyneet suo- malaisissa vankiloissa, vaan kyse oli eri kansalaisuuksiin kuuluvien henkilöiden välisten yhteyksien syntymisestä myös ulkomaiden rangaistuslaitoksissa.

Vankilaympäristö tarjoaa myös otollisen tilaisuuden uusien lupaavien kykyjen kiinnittämiseen rikollisverkostojen palvelukseen sekä kokemusten ja tiedon vaihtamiseen. Uusien tekijöiden värvämisessä kokeneilla rikoksentekijöillä on

keskeinen merkitys, ja vankien suunnitelmallisella sijoittelulla värväystä olisi mahdollista ehkäistä. Tätä varten vankilaviranomaiset tarvitsevat riittävästi pitävää tietoa laitokseen tulevien vankien taustasta ja toiminnasta. Rikollista toimintaa tehokkaasti ehkäisevä vankien sijoittelu edellyttää myös riittäviä ja tarkoituksenmukaisia tiloja." (Hietaniemi, Korpisaari. 2005.).

Vankiloiden rikostorjunnassa tulisikin kiinnittää erityisesti huomiota vankisijoitteluun, jotta rikollisryhmiin värväminen voitaisiin estää tehokkaasti. Vankien turvallisuusarvioissa tulisi ottaa huomioon vangin suhteet järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja harkita tarkkaan heidän sijoittamistaan eri osastoille. Vankien sijoittelussa voidaan kuitenkin olla kahta eri mieltä siitä tuleeko järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenten olla erillään toisistaan, vai pitääkö heidät sijoittaa ryhmän perusteella samalle osastolle. Eri osastoille sijoittamisessa värväämisen riskit ovat suuremmat kuin samalle osastolle sijoittamisessa. Toisaalta samalle osastolle sijoittaminen aiheuttaa vankilaturvallisuudelle suuren riskin sekä henkilökunnalle että muiden rikollisjärjestöjen vangeille. Esimerkkinä vankilaturvallisuuden vaarantumisesta voidaan pitää Riihimäellä lokakuussa 2005 tapahtunutta mellakkaa, jossa Rogues Galleryn jäsenet olivat vahvasti mukana. Myös Vantaan vankilan sijoittelutoimintaa voidaan pitää arveluttavana, missä Rogues Galleryn jäsenille oli oma suljettu osastonsa.

6.3.3 Vankilan rakenteiden yhteys rikollisuuteen

Vankiloiden kehityksessä on selkeästi nähty myös tavoite saavuttaa rikoksettomuutta erilaisilla arkkitehtuurisilla ratkaisuilla. Ensimmäiset yksinäissellit olivat vankien yhteenliittymisen ja sen kautta rikoksen estämiseen tarkoitettuja, mutta ongelmana oli mahdollisuus vangin yksin tekemistä rikoksista. Eräs vankiloiden rikoksettomuuteen pyrkivän kehityksen historiassa oli valistusfilosofi ja rikosoikeusudistaja Jeremy Benthamin luoma panoptikon-vankila, jonka taustalla oli ajatus vangin mahdollisuudesta tehdä myös yksin rikoksia. (Laine, M. 2007: 315.) Nykyisin eivät enää Benthamin luomien vankiloiden perusrakenne ole saanut kannatusta vankilarakentamisessa vaikka idean perusajatus oli hyvä ja uudenaikainen valvonnan kehittämistä vankiloissa resursseja ja rikoksentekotilaisuuksia vähentämällä.

Vankila turvallisuus voidaan jakaa kahteen osaan. Rakenteellinen turvallisuus käsittää ulkoisen turvallisuuden, sisäisen turvallisuuden ja valvontatekniikan. Toinen osa pitää sisällään toiminnallisen turvallisuuden. Ulkoisella turvallisuudella käsitetään silloin asioita, jotka liittyvät vankien karkaamiseen ja luvattomiin poistumisiin, vankilaan tunkeutumisiin sekä luvattomien aineiden, esineiden ja viestien kulkeutumiseen vankilaan. Kriittinen toimintakohta on laitoksen kehä, joko muuri tai aita ja vankilaan johtava kulkuportti. Sisäinen turvallisuus sisältää vankien välisten ja vangeista johtuvien asioiden analyysin, esimerkiksi osastosijoitukset. Kulkeminen vankilassa, vankien toisistaan erillään pitäminen ja valvontatekniikka tulee

hoitaa siten, että sillä saadaan paras mahdollinen lopputulos väkivallan uhan vähentämiseksi, tutkinnallisten eristysten turvaamiseksi, rikollisen toiminnan jatkamisen sekä huumeiden välityksen ja myynnin estämiseksi. Vankila ja siellä järjestettävät toiminnot täyttävät kaikki eri lainsäädännöissä esitetyt vaatimukset, kuten työturvallisuuteen ja paloturvallisuuteen liittyvät toiminta edellytykset. (Salminen & Toivonen. 2003.)

Käytännön ongelmia on uusien nykyisten vankiloiden kohdalla ollut runsaan osastoinnin johdosta tiedonkulun heikko taso osastoilta toisille sekä vankilan muille työntekijöille, kuten johtajalle, esimiehille, terveydenhuollolle sekä kuntoutus, koulutus- ja sosiaalitoimelle. Näin on muun muassa käynyt joidenkin tärkeiden tietojen välittymisen kohdalla, kun kyse on ollut jopa henkeä tai terveyttä vaarantavista tilanteista. Jostain syystä tärkeidenkin tietojen siirtäminen toiselle osastolle vaatii osastojen välisen ”kynnyksen” alentamista. Vaikka osastoinnilla on voitu välttää monenlaisia yhteenottoja vankien keskuudessa vankimäärän pienentymisellä osastoa kohti, sekä vaikuttaa luvattomien aineiden ja esineiden kulkeutumisesta osastoilta eteenpäin sekä toimintojen mahdollistettu keskittäminen ja valvominen osastoilla on tehty helpommaksi juuri näiden rakenteellisten ratkaisuiden avulla.

6.3.4 Vankiloiden rakenteiden muuttumisen riskit

Vankeusrangaistusten muuttuminen avoimempaan suuntaan aiheuttaa riskejä rangaistusajan rikollisuuden jatkamiselle ja lisääntymiselle. Avonaisemmissa olosuhteissa ammattirikolliset ja rikollisryhmittymät voivat jatkaa toimintaansa helpommin kuin jatkuvasti valvotussa suljetussa laitoksessa. Jo nyt on suljetuissa laitoksissa vaikeuksia rajoittaa ja estää näiden rikollisten toimintaa vankiloissa ja vankiloista käsin. Avonaisemmat olosuhteet mahdollistavat rikollisten suhteiden ylläpitämisen lisäksi rikollisen toiminnan joko teknisillä yhteydenpitolaitteilla tai itse fyysisesti paikalla olemalla. Jo 1970-luvulla Albert Cohen tutki jengiläisten käyttäytymistä vankiloissa, jolloin hän teki huomioita vankilan muuttumisesta enemmän vankien siviilissä olevaa rikollista maailmaa muistuttavammaksi, kun suljetuista laitoksista tuli entistä avonaisempia. Cohen huomasi tiedon vankilan ja ulkomaailman välillä kulkevan aiempaa vaivattomammin. (Ruckenstein & Teppo. 2005: 55.)

7 Tutkimushaastattelu

Edellä oli kuvattu vankiloiden rikostorjuntaan vaikuttavia elementtejä valitun kirjallisuuden pohjalta. Aineisto oli tutkielman ensimmäinen osa ja kertoi rikostorjunnallisista näkökulmista vangin asemasta ja toiminnasta rangaistusaikana sekä vangin taustojen vaikutuksista rikolliseen käyttäytymiseen vankilassa. Kuvauksen aiheena olivat myös yhteiskunnallisen päätöksen teon vaikutukset vankiloiden rikostorjuntaan. Seuraavassa haastattelututkimuksessa pyritään tavoittamaan samansuuntaisia elementtejä, jotta voidaan jatkaa rikostorjuntatyön tilanteen ja kehittämisen pohdintaa.

7.1 Tutkimusongelma

Opinnäytetyön ensimmäisen osan tutkimusongelma oli; mistä tulee rikostorjuntatyön tavoitteet rikosseuraamustyöhön ja minkälaiset asiat vaikuttavat vankien rikolliseen käyttäytymiseen vankilassa ja siellä tehtävään rikostorjuntatyöhön? Vastauksia ensimmäisessä osassa hain tutkimusongelmaan kirjallisuudesta sekä omasta kokemuksesta. Tutkimusongelman vastauksista sain materiaalia haastattelututkimuksen pohjaksi siitä, minkälaisia ongelmia vankiloiden rikostorjuntatyössä tulee tänä päivänä vastaan. Tutkimusongelma haastattelututkimukseen täsmentyi ensimmäisen osan jälkeen, jossa käsittelin myös niitä keinoja, joilla rikosseuraamuslaitos pystyy torjumaan vankilarikollisuutta. Täsmentynyt tutkimusongelma on; kuinka rikosseuraamuslaitos pystyy vastaamaan vankeuslaissa kirjattuun *rikosten tekemisen estämiseen rangaistusaikana* (VankL 1 luku 2 §. 2005)? Tutkimusongelma on lähtöisin omasta mielenkiinnostani etsiä vastauksia vankilassa tehtävän rikosentorjuntatyön tämän päivän haasteisiin suurien organisaatiouudistusten keskellä. Halusin vastauksia ennen kaikkea rikostorjunnan toimien toteuttamisesta vankiloissa, niiden kehittymisestä muutosten myötä sekä keskeisistä ongelmista rikostorjuntaan liittyen.

8 Tutkimuksen toteuttaminen

Olen valinnut tutkielmalleni kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimusmenetelmän, jossa pyrin keräämään aineistoa rikostorjuntatoimien keskeisiltä paikoilta. Tutkimusmetodia pohtiessani päädyin asiantuntijalähtöiseen puolistrukturoituun teemahaastatteluun rikosseuraamusalan sekä haastatteluaiheen henkilökohtaisen tuntemukseni perusteella. Valitsin yksilöhaastattelun ryhmähaastattelun sijasta, koska aihe koskee syvällisesti vain pientä osaa rikosseuraamusalan työntekijöistä ja keskittyy näissä osissa pitkälle henkilökohtaisen kiinnostuksen ja osaamisen alueille. Lisäksi yksilöhaastatteluissa on mahdollista keskittyä henkilön erityisosaamiseen paremmin. Olen itse joutunut haastattelemaan työssäni vankilassa ja lastensuojelussa paljon ihmisiä ja haastattelu tuntui luontevalta vaihtoehdolta tiedon keräämiseksi.

Ongelmaksi haastatteluissa muodostui haastateltavien tunnistettavuus aineistosta, joka on vaatinut paljon pohdintaa siitä, kuinka esitän haastattelujen sisältöä työssäni. Olen keskustellut tunnistettavuudesta haastateltavien kanssa ja he ovat tietoisia riskistä, joka liittyy heidän tunnistamiseensa aineistosta. Rikostorjunta on lisäksi aiheeltaan sellainen, jossa täytyy tarkkaan tunnistaa salassa pidettävien tietojen sekä arkaluonteisen materiaalin esiintyminen aineistossa. Haastateltavia sitoo laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta, jossa määrätään velvollisuudesta olla ilmaisematta salassa pidettäviä tietoja esimerkiksi turvallisuuden ja rikostorjunnan toimista.

”Poliisin, rajavartiolaitoksen ja tullilaitoksen sekä vankeinhoitoviranomaisen [nyk. rikosseuraamusviranomaisen] taktisia ja teknisiä menetelmiä ja suunnitelmia koskevia tietoja sisältävät asiakirjat, jos tiedon antaminen niistä vaarantaisi rikosten ehkäisemistä ja selvittämistä tai yleisen järjestyksen ja turvallisuuden taikka rangaistuslaitoksen järjestyksen ylläpitämistä.” (Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 24 § 5 mom. 1999.)

Näiden aineistojen pois karsimiseksi esittelen aineiston ja tulokset sisällön tulokinnalla teemoittain, käyttäen ainoastaan lyhyitä sitaatteja, jotka ovat sisällöltään toistuneet kaikissa haastatteluissa. Olen jättänyt murteet ja henkilökohtaiset toistot pois sitaateista niiden tunnistettavuuden estämiseksi. Kuitenkaan kokonaan ei näin pienestä ryhmästä voi sulkea pois tunnistettavuutta, mutta työn luonteeseen kuuluu tietoisuus riskeistä, jotka liittyvät tunnistettavuuteen jo luonnostaan. Teemahaastattelun toteuttaminen asiantuntijälähtöisesti kuitenkin mahdollisti täsmällisten rikostorjuntaan liittyvien kysymysten tarkentamiseen käytännön työn tuntemuksesta ja teemojen syvällisemmästä käsittelystä.

8.1 Haastateltavat

Teemahaastatteluihin olen valinnut kolme rikostorjunnan asiantuntijaa, joilla kaikilla on rikostorjuntaan liittyvää erityisosaamista sekä tietoa. Haastateltaviksi valikoitui Vantaan vankilan entinen koiranohjaaja ja nykyisin porttivartijana toimiva Jukka Paasonen, Vantaan keskusrikospoliisissa toimivan PTR -keskuksen rikosseuraamusalan yhdyshenkilö Jari-Pekka Holopainen ja Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen turvallisuuspäällikkö Jukka Lallukka. Valintaan on vaikuttanut ensisijaisesti heidän laaja asiantuntemus alaa kohtaan. Kaikki haastateltavat ovat toimineet rikosseuraamusalalla yli kymmenen vuotta ja kokeneet usean pääjohtajan vaihdoksen sekä nähneet viimeisten suurten organisaatiomuutosten vaikutukset rikosseuraamusalalla ja rikostorjuntatyössä. Jokaista haastateltavaa yhdistää henkilökohtainen mielenkiinto rikostorjuntatyötä kohtaan sekä erityiskoulutukset alan parissa. Yhdellä haastateltavista on lisäksi pitkältä ajanjaksolta myös kansainvälistä kokemusta rikostorjuntatyöstä. Kaikki ovat tällä hetkellä työssä keskeisillä paikoilla vankiloiden rikostorjunnan toteuttamisessa. Haastatelta-

vien toimenkuvaan kuuluu rikostorjunnan eri osa-alueiden hallinta sekä soveltaminen käytännön työssä. Haastateltavien asema vankiloiden rikostorjuntatyöhön on vastata osaltaan käytännön valvonnasta ja tarkastustoiminnasta, rikostiedustelusta, toiminnan seurannasta, kehittämisestä ja kouluttamisesta sekä rikostorjuntatietojen keräämisestä ja tiedottamisesta keskushallinnon suuntaan.

8.2 Haastattelut ja niiden kulku

Yhteyttä haastateltaviin otin puhelimitse ja kysyin heidän suostumustaan tutkielmaani vankiloiden rikostorjunnasta. Yhden haastateltavan tavoittaminen ei vaatinut puhelimitse yhteydenottoa, koska hän on puolisoni. Tosin vaimolta tulevaa suostuttelua jouduin hieman käyttämään saadakseni hänet mukaan haastateltavaksi. Kaksi muuta haastateltavaa halusivat osallistua haastatteluun ilman suostuttelua. En ottanut juuri lainkaan huomioon mahdollisia kieläytymisiä haastatteluihin osallistumisesta, sillä tunsin kohtalaisen hyvin kaikki osallistujat ja heidän suhtautumisensa kyseiseen aiheeseen on kaikilla positiivinen. Koin puhelinhaastattelun hankalaksi rikostorjunnan luonteen vuoksi, koska halusin häiriöttömän ja luotettavan ympäristön haastattelulle. Käytännön syistä halusin myös vähentää haastateltaville tulevaa vaivaa haastattelusta ja päätin mennä itse haastateltavien luokse. Haastattelusta aiheutuvilla kustannuksilla ei ollut itselleni merkitystä, joten siksi haastateltavien luokse meno oli itseltäni muutenkin luontevaa.

Tapasin haastateltavia henkilökohtaisesti heidän omassa ympäristössään. Kaksi haastatteluista tein pääkaupunkiseudulla, mutta yhden haastattelun järjestäminen Turkuun tuotti hieman hankaluuksia oman kalenterini sekä haastateltavan kiireisen aikataulun vuoksi. Matkalla junnassa Turkuun oli kuitenkin hyvää aikaa paneutua vielä haastateltavaan aiheeseen sekä palauttaa mieleen asioita tulevaa haastattelua varten. Haastattelut itsessään sujuivat omalla painollaan ja teema-alueita mukaillen kunkin oman erityisosaamista sekä tietoja alueeseen liittyen. Haastateltavat olivat kaikki tuttuja, joiden kanssa olen itse työskennellyt tai tavannut koulutuksissa, joten vuorovaikutus oli luontevaa aiheesta keskustelua. Haastattelua varten olin tehnyt itselleni muistiksi listan rikostorjunnan teema-alueista sekä täsmentävistä kysymyksistä (liite3). Äänitin kaikki haastattelut elektroniselle tallentimelle haastateltavien luvalla. Luvat haastatteluaineiston käyttöön tutkielmassani on kerätty kirjallisesti haastateltavilta (liite4 ja 5) ja äänitykset on hävitetty haastattelun litteroinnin jälkeen. Annoin haastateltaville mahdollisuuden puhua hyvin avoimesti omasta näkökulmastaan rikostorjuntaan, mikä mahdollisti yllättävien tai uusien tietojen esiintymistä aineistosta. Täsmensin kysymyksiä usein oman asiantuntemukseni pohjalta, jolloin keskusteluista tuli hyvin mielenkiintoisia itselleni.

9 Aineisto ja menetelmät

9.1 Teemahaastattelu

Kohdennettu haastattelu eli teemahaastattelu, josta Hirsjärvi ja Hurme (2009) kertovat kirjassaan on ominaispiirteiltään sellainen, missä haastateltavat ovat kokeneet tietyn asian ja johon tutkijalla on alustava tietopohja. Tämän tietopohjan perusteella tutkija on tehnyt oletuksia sisällöstä tai tilanteesta sekä kehittänyt haastattelurungon kyseisestä tietopohjasta. Tutkija kohdistaa haastattelunsa haastateltavien subjektiivisiin kokemuksiin tilanteesta tai asiasta, jotka tutkija on ennalta analysoinut. Haastattelut kohdistetaan teemahaastattelussa tiettyihin teemoihin, joista haastateltavien kanssa keskustellaan. (S. Hirsjärvi, H. Remes. 2009). Teemahaastattelu tuo tutkielmani kohteena olevan tutkimuskysymykseeni mielestäni parhaiten esille haastateltavien kokemuksen käytännöstä. Tämä tarkoittaa tietoa, jota heillä on rikosseuraamusalan rikostentorjunnan tilasta ja kehityksestä, mitä ei taas voida esimerkiksi tilastoilla vankilarikollisuudesta saada kuin korkeintaan vain suuntaa tai rikostyyppejä. Lisäksi tilastoja vankilarikollisuudesta ei ole virallisesti olemassa lainkaan vaan Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen turvallisuuspäällikkö tekee oman alueen tilastoja (J. Lallukka 6.3.2011. Liitteet 6 ja 7) ja yhteinen tilasto koko Suomesta on tehty pienimuotoisesti 2009 (M. Vesamaa 22.3.2011).

9.2 Aineiston analyysi

Haastattelut on litteroitu sana sanalta murre mukaan huomioituna vaikka tutkielmassani käsittelen aineistoa vain teemoittain. Haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 19 sivua. Litteroinnin jälkeen luin haastattelut läpi useaan kertaan ja jaoin teemoja aineiston sisällön mukaan. Teemat muokkautuivat lopullisesti vasta koko aineiston usean käsittelyn jälkeen. Teemoissa on paljon päällekkäisyyksiä, mutta olen jakanut ne mielekkäästi sisällön mukaisesti. Päällekkäisyydet koskivat usein globalisaation ja järjestäytyneen rikollisuuden teemoja tai näiden teemojen ja vankilarikollisuuden sekä rikostorjunnan kehityksen osuutta. Aineistosta nousi esiin myös haastateltavien omat tulkinnat

9.3 Eettisyys ja luotettavuus

Teemahaastattelussa tavoitteena oli aluksi pitäytyä itse sivussa varsinaisesta aiheesta siten, että vaikutan mahdollisimman vähän haastateltavaan. Tutkielmani luotettavuudesta voi olla montaa eri mieltä. Oman kokemuksen ja koulutuksen johdosta olen muodostanut näkökulman tutkimaani asiaan ja itselläni on vahvat mielipiteet rikosseuraamusalan toiminnasta rikosten-

torjunnassa. Näkemykseni tulee esiin tekstissä useissa eri kohdissa vaikka pyrin parhaani mukaan välttämään mielipiteideni esittämistä. Haastateltavien tuottama aineisto ei kuitenkaan ole omien mielipiteideni tulosta ja olen varmistanut tämän tarkastuttamalla tekstit haastateltavilla itsellään omien tulkintojeni aiheuttamien virheiden välttämiseksi. Omat ajatukseni työssä ovat tulleet eri ongelmien esiintymisistä vankilassa työskentelyssä ja mielenkiinnosta sekä halusta tehdä ongelmille jotain, olen pohdinnoissa tuonut esille niitä sekä muita tärkeitä kehittämisen kohteita vankiloiden rikostorjunnassa.

Haastattelujen tarkoitus ei ollut tuottaa niinkään puolueetonta tietoa, vaan puuttua nimenomaan asiantuntijoiden kokemuksiin rikostorjunnan rajapintoihin ja niihin liittyviin ongelmiin. Rajapinnoilla tarkoitan tässä niitä toimia, jotka aiheuttavat rikosten torjunnassa vankiloissa ongelmia tai ovat toimineet erityisen hyvin. Haastatteluja on ohjattu oman ammattitaidon pohjalta niihin rikostorjunnan osa-alueisiin, mihin olen itse kiinnittänyt työssäni huomiota. Aineiston perusteella löysin kuitenkin paljon yhtäläisyyksiä omien kokemusteni kanssa rikostorjunnasta, jotka entisestään vahvistivat tulkintaani organisaation toiminnan suunnasta ja rikostorjunnan tasosta vankiloissa. Omat tulkintani voivat olla osaltaan myös virheellisiä, kuten kaikessa inhimillisessä toiminnassa, joista esimerkkinä huomasin viranomaistyön kehittymistä parempaan suuntaan rikostiedustelussa. Lisäksi virheellisiin arvioihin johtavat näkemykseni, kiinnostuksestani ja opinnoistani huolimatta, tulevat erityisosaamista tarvittavaan rikosseuraamustyöhön suhteellisen lyhyeltä työkokemusajalta vuodesta 2003 alkaen.

Rikosseuraamusalalla olen joutunut kokemaan, miten vaikeaa on kritiikin esittäminen turvallisuutta koskevista strategioista. Puhuminen perus- ja ihmisoikeuksiin puuttuvista toiminnoista on myös muualla kuin rikosseuraamusalalla vaikeaa (vrt. Perussuomalaisten maahanmuuttopoliitiikkaa) vaikka puhuminen on edellytys toimien kehittämiseksi ja asianmukaisten toimien suorittamiselle. Hallinnon avoimuus ei toteudu siinä määrin em. oikeuksia rajoittavien toimien kohdalla, koska nämä asiat halutaan tietoisesti painaa taka-alalle ja pitää rikosseuraamusalalla yllä positiiviselta kuulostavaa vankien kuntouttamisen ajatusta. Rikostorjuntatoimet rajoittavina ja kontrolloivina tekijöinä vankilassa herättävät ristiriitaisia tunteita sellaisten vankien kohdalla, joita elämä on muutoinkin kaltoin kohdellut. Tällaisten henkilöiden rajoittaminen suljetussa laitoksessa saattaa vaikuttaa ikävältä lisäkiusailta, mutta tavoitteena on kaikesta huolimatta saavuttaa mahdollisimman turvallinen ja hyvä rangaistusajan niin vangille kuin henkilökunnallekin. Hyvä on myös muistaa, että vankilaan ei Suomessa tuomita kovin kevein perustein. Nykyisen avonaisempaan suuntaan muuttuvan rangaistusjärjestelmän johdosta vankilaan joutuu vain vakavimmista ja haitallisimmista rikoksista, usein vasta monien rikosten jälkeen. Henkilökunta, joka työskentelee vankiloissa, on tavallista väestöä, joilla on omat perheet ja tarve tehdä työtä elantonsa eteen. Rangaistusajan tarkoitus ei ole toimia siellä olevien henkilöiden selviytymispelinä vaan edesauttaa rikoksettomuutta vapaudessa kaikkien yhteiseksi parhaaksi.

10 Tutkimustulokset

10.1 Vankilarikollisuuden tilanne tällä hetkellä

Vankilarikollisuus on haastateltavien mukaan painottunut ulkomaalaisten vankien myötä tänä päivänä enemmän järjestäytyneempään rikollisuuteen ja huumausainekauppaan. Rikollisen toiminnan jatkaminen on aineiston perusteella tavallisempaa järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuuluvilla vangeilla sekä niillä vangeilla, jotka ovat jääneet esimerkiksi velkaa huume-kaupoista. Rikollisjärjestöillä on huomattava merkitys vankiloissa tapahtuvassa rikollisuudessa ja sieltä käsin johdetussa rikollisessa toiminnassa vaikka se ei näy välttämättä tavallisen kerrosvartijan silmin. Normaali kerros- tai osastovartijalla ei ole samanlaista intensiteettiä järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan, kuin turvallisuusvartijoilla tai apulaisjohtajalla, joka tarkoittaa sitä, että nämä vartijat ovat enemmän tietoisia muunlaisesta omalla osastollaan tapahtuvasta rikollisesta toiminnasta. Järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenet käyttäytyvät useimmiten vankiloissa ”tavallista” vankia paremmin ja kykenevät noudattamaan järjestys-sääntöjä juuri siinä määrin, miten sen rikkominen on valvonnan tavoittamattomissa. Haastateltavat toivat esiin näiden vankien keinoina vaikuttaa muihin vankeihin painostuksen ja verkostoitumisen kautta, jolloin rikosten tekeminen kaatuu heikompien vankien niskaan kiinni jäädessä.

Rikosten teon ”sykli” on muuttunut nopeammaksi ja rikokset tehdään usein hyvin suunnitellusti ja toteutetaan nopealla aikataululla. Nopeasti toimimalla pyritään ehkäisemään tiedustelulla saadun tiedon kulkeutumista ajoissa kyseiseen kohteeseen sekä välttämään toimien kohdentumista tiettyyn rikoksentekijään. Vankilarikollisuutta kuvataan myös entistä kovemmaksi ja häikäilemättömämmäksi ja keinot rikosten toteuttamiseksi ovat mitä moninaisimpia. Mitään toimintaa ja keinoa ei voi pitää valvonnan kannalta mahdottomana. Työn tekemisen näkökulmasta kaikki mahdottomaltakin tuntuvat vaihtoehdot on aina otettava huomioon, jotta rikosten tekemiseen voidaan puuttua ajoissa.

10.2 Vankilarikollisuuden kehittyminen sekä rikosseuraamusalan rakenteiden muutosten vaikutukset rikostorjuntaan

Kaikista haastatteluista nousi esiin selkeästi vankilarikollisuuden tilanteen huononeminen viimeisten kymmenen vuoden aikana. Huumeet ovat osaltaan vaikuttaneet vankilarikollisuuden lisääntymiseen, mutta huonontumiseen on vaikuttanut myös usea muu asia, kuten henkilöstörakenteiden muutokset sekä ”vankiaineksen” järjestäytyminen. Lähiesimiehiä ei kerrosvarti-innissa ole enää välttämättä tavoitettavissa ja esimiesten työskentely laitoksen muissa osissa vaikeuttaa heidän tietojensa ylläpitoa vankiosastojen tilanteesta. Rikosseuraamusalan siirty-

essä yhä avoimempaan rangaistusjärjestelmään koetaan olevan ristiriitaisena kovenevan ja kansainvälistyvän rikollisuuden kanssa. Haastateltavat pohtivat paljon toimien oikein kohdentamista, jotta potentiaaliset rikosten jatkajat saadaan tulevaisuudessa riittävän valvonnan kohteeksi. Huolta tuotiin esiin muun muassa rikollisjärjestöjen jäsenten rekrytoimisesta avoimemmissa olosuhteissa sekä rikosten ”leviämistä” erityisille kuntoutusosastoille. Esimerkkinä voidaan ajatella päihdekuntoutusosastoa, johon hakeutumisen taustalla on huumekauppiaina toimivan vangin halu saada hyvä ”markkinapaikka” ja saada huumeista vieroittautuvat vangit uudelleen aktiivikäyttäjiksi. Haastateltavat pitivät kuitenkin tärkeänä sitä, että toisaalta saadaan potentiaaliset kuntoutujat myös oikeiden toimien alle.

Turhautumista tuodaan esille valvontahenkilökunnan näkökulmasta, jossa koetaan muutosten hankaloittavan valvontatoimien suorittamista ja rikostorjunnan vaikeutumista avonaisempien seuraamusten vuoksi. Valvontahenkilöstön ja esimiesten tehtävien eriytyminen on selkeästi vaikeuttanut tiedon kulkua ja oikea aikaista toimintaa. Valvontahenkilökunnan osalta tuodaan esiin johtajuuden näkyvyyden heikkenemistä. Muutokset ovat vaikuttaneet myös apulaisjohtajien ja johtajien näkyvyyteen osastotyössä, jonka heikentyminen koettiin työyhteisön hyvinvointia huonontavana asiana sekä aiheuttavan ”omatoimista” johtamista valvontapuolella. Entinen henkilöstörakenne vankiloissa on vastaajien mukaan ollut enemmän yhteisöllisempää ja kaikki on joutunut kantamaan enemmän vastuuta omasta työstään sen näkyvyyden vuoksi. Vaikka uusien vankiloiden osastoinnit ovat vaikuttaneet positiivisesti rikosten vaikeutumisen myötä, niiden vaikutus on ollut negatiivinen työ hyvinvointiin ja työyhteisön kiinteuteen, koska valvontahenkilökunta on jakautunut pieniin yksiköihin laitoksen sisällä.

Hyvänä asiana rikostorjunnassa on koettu eri viranomaisten välisen tiedonkulun parantuminen, josta nousi esiin erityisesti PTR - keskuksen toiminnan keskeisyys tiedon kokoajana ja välittäjänä. PTR - keskuksessa aloittanut toinen yhteyshenkilö rikosseuraamuslaitoksen alaisuudessa sai positiivista palautetta. Toisen yhdyshenkilön valinta mahdollistaa tiedon kulun tasapuolisemmin laitoksiin eri puolille Suomea. Metallinilmaisilaitteiden, läpivalaisulaitteiden ja esimerkiksi huumetestereiden kehittyminen ovat helpottaneet tarkastustoiminnan suorittamista, kuten myös huumekoirat, jotka tulivat vankiloihin Markku Salmisen ollessa vankienhoitolaitoksen pääjohtajana. Salmisen toimiessa pääjohtajana koettiin yleisesti vankiloissa enemmän tarkastus- ja turvallisuusmyönteisyyttä verraten nykyhetkeen.

10.3 Globalisaation vaikutukset vankilarikollisuuteen

Ulkomaalaisten vankien määrän kasvu, niiden mukanaan tuomat rikollisuuden muodot ja järjestyshäiriöt esiintyivät selkeästi omana ryhmänään haastatteluissa. Ulkomaalaisten vankien runsaaseen lisääntymiseen Suomessa ei ole osattu varautua ennalta kunnolla. Myös ulkomaalaisten rikollisten taustat ovat usein hyvin rankkoja ja heillä on kokemusta erilaisista viran-

omaiskohteluista sekä tuomioiden täytäntöönpanoista lähinnä Itä-Euroopassa. Suomeen ulkomaalaisia vankeja tulee pääasiassa Venäjältä, Virosta, muista Baltian maista (nk. vanhalta Itäblokin alueelta), Afrikan valtioista, Aasiasta, Lähi-idästä ja Etelä-Amerikasta. Suurena ongelmana koetaan heidän voimakkaat kulttuurierot Suomalaiseen yhteiskuntaan verrattuna sekä joskus vihamieliset asenteet viranomaisten toiminnan kohteeksi joutuessaan. Ulkomaalaisille vangeille ei ole saatavissa riittävästi tietoa omalla kielellään laitosten järjestysään-
nöstä, vankeuslaista tai tutkintavankeuslaista. Heidän opastaminen vankilan arkeen on myös usein haastavaa yhteisen kielen puuttuessa, eikä tulkkia voi tilata jatkuvasti eri päivittäisten toimien hoitamiseen.

Vankien ennakoasenteet viranomaiskäsitteystä saattaa aiheuttaa heidän suuren epäluottamuksensa kohteluunsa vankilassa ja vankilan toimintaa kohtaan, mutta suurelta osin ongelmat ovat sopeutumisessa muiden vankien kanssa. Ulkomaalaiset rikolliset kuuluvat lähes poikkeuksetta johonkin rikolliseen ryhmittymään omassa kotimaassaan tai vaihtoehtoisesti johonkin kansainvälisempään ryhmittymään. Vastaajat toivat esiin ulkomaalaisten olevan usein sellaisen rikollisryhmien jäseniä, joilla ei ole esimerkiksi käyttää samanlaisia tunnuksia kuin kotimaisilla järjestäytyneen rikollisryhmien jäsenillä. Ulkomaalaisten rikollisjohtaja ”isäntä” on yleensä kotimaassaan ohjaamassa ryhmänsä toimintaa ja kiinnijäätyään rikolliset ovat usein omillaan ilman ryhmänsä tukea.

Ulkomaalaiset rikolliset ovat kuitenkin Suomen järjestäytyneille rikollisryhmille tervetulleita laitoksiin, koska heidän on helppo solmia laitoksissa uusia kansainvälisiä yhteyksiä huumausainekaupan sekä salakuljetuksen järjestämiseksi. Selkeää verkostoitumista on jo tapahtunut laitoksissa ja se tulee näkymään vielä tulevaisuudessa rikollisten toimintaketjujen sujuvuuden parantamisessa. Vantaan vankilassa on tällä hetkellä jo nyt yli puolet vangeista ulkomaalais-
taustaisia. Vastaajat puhuvat ulkomaalaisista rikollisista selkeästi ammattirikollisten ryhmänä, joilla kaikilla on jonkinlainen organisaatio ja käskyvaltasuhteet takanaan toiminnassa.

Kehittämis ehdotuksia on tullut ulkomaalaisten rikollisten osalta muun muassa siten, että heille teetetäisiin riittävästi omankielisiä tulo-oppaita laitoksiin. Ongelmaksi nähdään kuitenkin ymmärrykseen vetoava perusongelma, joka ulkomaalaisten kanssa on huomattu jo vuosien työskentelyn myötä. Vaikka tiedot olisivat saatavilla omalla kielellä, niin aina löytyy niitä, jotka ”eivät ymmärrä” mitä jollain tarkoitetaan saadakseen tahtonsa läpi. Ulkomaalaiset koetaan keskimääräistä hankalampana rikollisjoukkona laitoksissa osin puutteellisen kielitaidon, mutta myös erilaisen kulttuurin vuoksi. Ulkomaalaisten vankien ja valtaväestöä edustavien rikollisten keskuudessa aiheutuu paljon järjestyshäiriöitä, jotka työllistävät valvontahenkilöstöä. Aineiston perusteella pahin asian on kuitenkin uusien rikollisten suhteiden luominen ja verkostoituminen muiden rikollisryhmien kanssa.

10.4 Vankiloiden rikostorjunnan koulutus ja kehittäminen

Tarkastus- ja turvallisuuskoulutus (myöh. TATU) aloitettiin vuonna 1995 valtakunnallisessa täydennyskoulutuksessa vankeinhoidon koulutuskeskuksessa (nyk. rikosseuraamusalan koulutuskeskus), jossa Jukka Lallukka on toiminut kouluttajana alusta asti. TATU -koulutukset on toistaiseksi kuitenkin lopetettu, johon pääasiallisena syynä ovat olleet niiden suuret kustannukset. Viimeisin TATU -koulutus järjestettiin noin kolme vuotta sitten, mistä kaikki osallistujat eivät saaneet todistusta. Tähän syynä olivat osan koulutukseen päässeiden työtilanne laitoksissa, joista he eivät saaneet vapaata koulutusta varten tiukan resurssitilanteen vuoksi. Koulutukset kuitenkin koetaan tärkeinä motivaatiota luovana ja ylläpitävänä voimana. Eläkkeelle tai toisiin tehtäviin siirtyminen aiheuttaa myös omalta osaltaan koulutuksen tarvetta osaamisen siirtyessä muualle.

Koulutuksen lisäksi tiedon kulun tärkeys laitoksissa ja laitosten välillä korostui kaikissa haastatteluissa. Tiedon kulun varmistamiseksi ehdotettiin säännöllisiä henkilöstöpalavereja tiedon siirtämiseksi ylhäältä alas, mutta ennen kaikkea myös alhaalta ylös. Tämä tarkoittaa valvontahenkilöstön aktiivista työtettä siten, että tiedon keruu osastoilla ja sen siirtäminen laitoksen esimiehille ja johdolle sujuu saumattomasti. Laitoksen johdolta sekä esimiehiltä odotettiin ajantasaista tiedotusta laitoksen toiminnan muutoksista sekä suunnitelmista laitoksen toimintastrategiassa. Tiedon kasaantuminen tällä hetkellä yksittäisille virkamiehille aiheuttaa vaikeuksia toiminnan asianmukaisessa suunnittelussa ja ohjauksessa sekä herättää epäluottamuksen ilmapiiriä työyhteisössä. Tiedon keruun keskittäminen sitä tarvitseville virkamiehille vaikuttaa motivaatiota lisäävästi kaikissa henkilöstöryhmissä, koska toiminnan vaikutukset tulevat tällöin paremmin molempien osapuolten (vartijat ja esimiehet) tietoisuuteen.

Haastateltavat luokittelivat henkilökuntaa heidän työnkuvan toimivallan mukaisesti hierarkiassa järjestyksessä. Aineistosta korostuivat selkeästi haastateltavien jako henkilöstössä kentätasoon (vartijat), esimiehiin (rikosseuraamusesimiehet) ja johto (laitoksen johto ja rikosseuraamusalan hallinto). Turvallisuuspäällikön rooli hakeutui haastatteluissa kentän sekä esimiesten ja johdon väliseen portaaseen. Turvallisuuspäälliköiden rooli nousi yhdeksi kehittämisen kohteeksi eri henkilöstöryhmien lähentymisen edistäjänä sekä suunnan näyttäjänä avoimempaan viestintään.

Haastateltavat visioivat valtakunnallisesti kolmen turvallisuuspäällikön ja PTR - yhdyshenkilön toimivasta kokonaisuudesta, joka takaisi valtakunnallisesti tasapuolisen ja tehokkaan tiedustelutiedon käytön alueidensa laitoksissa. Osaltaan tämä on jo toteutunut kolmen turvallisuuspäällikön sekä kahden PTR - yhdyshenkilön, joista kaksi turvallisuuspäällikköä ja yksi PTR - yhdyshenkilö on tullut mukaan vasta hiljattain. Turvallisuuspäälliköillä on hyvät edellytykset itse kehittää ja kohdentaa työtään siihen suuntaan, joka vaatii eniten panostusta. Turvalli-

suuspäälliköitä tosin kuormittavat raportointi keskushallinnolle sekä sinne kerättävä tieto ja sen luokittelu tilastoinnin sekä tilastoinnin pohjalta tehtävään työnkehittämiseen. Turvallisuuspäälliköt ovat keskushallinnon ja laitosten välillä keskeinen toimija tiedon oikeaan paikkaan saatattamisessa sekä kehitysehdotusten välittäjänä kumpaankin suuntaan (liite 8). Ensijaisesti olisi mielekästä puhua ”kenttätöön” äänen kuuluviin saattamisesta resursseista ja työnsuuntaamisesta päättävälle taholle.

Koulutuksen lisäyksen kannalla rikostorjunnan kehittämisessä oli kaikki vastaajat yhtä mieltä. Yhtäältä tiedossa on nykyisten resurssien ja määrärahojen niukkuus, mutta toisaalta tiedetään myös laitoksen johdon ja esimiesten toimivallan käytön mahdollisuuksista kohdentaa toimintaa väliaikaisesti suppeammaksi koulutusten järjestämiseksi. Yhteisesti tuli ilmi yleisen tahtotilan vastentahtoisuus poiketa normaaleista päiväjärjestyksistä tai muutamien henkilöiden irrottamisesta toimipisteestään koulutusta varten. Koulutukset ovat pääsääntöisesti laitoksissa järjestettävää valvontahenkilöstön keskinäistä tiedon vaihtoa eli erityiskoulutettujen henkilöiden ohjaamaa koulutusta valvontahenkilöstölle. Myös terveys- ja kuntoutuspuolen henkilöstölle on toivottu koulutusta rikostorjunnan ehkäisemisen osalta heidän työkuvaan liittyen, mutta tämä tuntuu olevan vielä hyvin kaukana laitoksissa itse toteutuksesta. Jokainen vastaaja on itse käynyt paljon erityiskoulutuksia vankiloiden rikostorjunnasta ja he kaikki ovat toimineet myös kouluttajina laitoksissa, Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa tai muualla turvallisuustyössä. Pääasiassa laitoksissa järjestettävät koulutukset ovat rikostorjunnan osalta tiedon jakamista, tietoa siitä, kuinka saatua tietoa voi käyttää työssään ja miten raportoidaan tai toimitaan silloin, kun joutuu tekemisiin vankilarikollisuuden kanssa. Koulutukset sisältävät myös aiheeseen liittyvää materiaalia huumausaineista, tarkastusvälineistä sekä monesta muusta vankilarikollisuuden tunnistamiseen ja havainnoinnin tärkeydestä kertovaan materiaaliin. Materiaalit ovat sellaisia, jotka löytyvät itse kouluttajilta tai tarvittaessa eri yhteistyötahoilta lainaksi. Näin koulutusten järjestämät kustannukset laitoksissa tulevat lähes ainoastaan muutamien henkilöiden irrottamisesta koulutuksen ajaksi omista tehtävistä.

Koulutusten järjestämisen vaikeutta oli lähes kaikkien osalta pohdittu, vastaajien keskuudessa heräsi epätietoisuutta siitä, kuka laitostasolla järjestettävästä koulutuksesta päättää viime kädessä. Epätietoisuudesta tuli esiin selkeää epäluottamusta laitosten johtoa kohtaan siitä, ettei johto halua mahdollistaa koulutuksen järjestämistä ja vetoaa ylimääräisten kustannusten karsimiseen asiasta keskusteltaessa. Vastaajat ovat toimiessaan kouluttajina kuitenkin huomanneet, että yllättävän pienillä järjestelyillä voidaan saada aikaiseksi sellaista koulutusta, joka kykenee ylläpitämään tieto- taidontasoa vankiloiden rikostorjunnasta sekä auttaa valvontahenkilöstöä löytämään oikeat toimintatavat pienillä muutoksilla omassa toiminnassaan. Myös rikostorjuntatoimiin liittyvän yhteistyön merkityksen tiedottaminen, joka henkilöstöportaalle luo mielikuvan selkeästi toimivasta järjestelmästä, jossa heidän henkilökohtainen toiminta on yksi hyvin keskeinen tekijä. Poimin yhden sitaatin haastattelusta koulutuksiin liit-

tyen, joka kuvaa hyvin sitä, kuinka kouluttajan näkökulmasta koulutusten järjestämisen vaikeus näkyy.

”... ihan konkreettisesti koulutetaan ja tehdään sitä tarkastustyötä ja turvallisuuteen liittyvää ja tiedotetaan enemmän... Koulutus ja tiedotus ja käytännön työ jne.... ihan tällaisia perusjuttuja, ei tämä kuitenkaan mitään tähtitiedettä ole... Koulutus on aika surkeata. Lähinnä se keskittyy näihin voimankäyttökoulutuksiin...”

Voimankäyttökoulutukset eivät sinällään liity vankilarikollisuuteen, mutta voimankäytön avulla voidaan varmistaa turvallisuus erilaisissa väkivaltatilanteissa tai väkivallalla uhkaavissa tilanteissa. Voimankäytön koulutukset ovat tärkeitä valvontahenkilöstölle, mutta itse vankilarikollisuuden torjuntaan niillä on heikko yhteys. Laitoksissa on tosin voitu järjestää rikostorjuntaan liittyvää koulutusta, mutta laitoksen johto ja usein monet esimiesportaastakin sivuuttaa koulutuksen osallistumatta itse koulutukseen tai suhtautumalla välinpitämättömästi siihen. Vastaajat tuovat esiin jopa koulutuksen väheksymistä näiltä henkilöstöryhmiltä sekä ikäviä puheita aktiivisista kouluttajista, jotka yrittävät korvauksetta kuitenkin yhteistä hyvää järjestää laitokseen. Laitoksissa on myös paljon hyvin koulutettua henkilöstöä, mutta laitoksissa ei pidetä aina asianmukaisesti kirjaa siitä, millaista koulutusta kenelläkin on, jotta sitä voisi hyödyntää työpisteisiin sijoitettaessa. Motivointiin henkilöstössä auttaisi, kuten myös laitosta itseään koulutustietojen pitäminen ajan tasalla, että saadaan sellaisiin töihin sellaiset tekijät, joilla on tehtävään liittyvää erityisosaamista.

10.5 Vankilarikollisuuden ja rikostorjunnan haasteet ja riskitekijät

Tiedon siirtämisen tasolla tuotiin esiin vankiloissa yleistä kulttuuria, jossa ollaan ”mustasukkaisia” saadusta tiedosta eikä välitetä sinne tietoa, missä sitä todella tarvitaan. Kaikki valvontahenkilökunnan jäsenet pitäisi saada tietoiseksi siitä, että tietoa joka tulee mahdollisesta rikollisuudesta laitoksessa, tulisi ohjata välittömästi niille henkilöille, jotka sitä työssään voi hyödyntää heti. Usein vankilassa tiedustelutieto jää yksin turvallisuusvartijoiden ja turvallisuudesta vastaavan apulaisjohtajan käyttöön. Heistä kuitenkin vain harva on itse sellaisessa paikassa työssä sillä hetkellä, kun tieto olisi tärkeää saada käytännön työhön mukaan. Tiedon siirtämisellä asianmukaisesti, voidaan toimipaikoissa varautua tarpeellisiin toimenpiteisiin, resursseihin, koiraohjaajaa voidaan informoida koiran mukaan saamiseksi sekä saada mahdollinen riski ajoissa vältettyä nopealla toiminnalla.

Vastaajat toivat esiin myös toisen tärkeän seikan, jota täytyy aina tarkoin punnita tiedon laadusta riippuen. Nykyisten esiin tulleiden yksittäisten henkilökunnan väärinkäytösten vuoksi täytyy olla entistä varovaisempi siitä, kenelle tietoa voidaan laitoksessa jakaa. Yleisen käsi-

tyksen mukaan ja virkamieskuntaa sitovan virkamieslain perusteella kaikkiin virkamiehiin pitäisi kyetä luottamaan. Viimeaikaiset tapahtumat ovat kuitenkin osoittaneet liian avoimen työskentelyn voivan koitua, jopa uhkatekijäksi virkamiehiä vastaan. Vaikka kautta aikojen on vankiloissakin työskennellyt henkilöitä, jotka eivät ole ymmärtäneet työnsä laatua turvallisuutta valvovana viranomaisena, eivätkä ole osanneet rajata vankien kanssa työskentelyä riittävän ammatillisesti, ovat aiheuttaneet suuren turvallisuus ja luottamusriskin vankiloiden yhteiskunnallisen tehtävän suorittamisessa. Heitä on edelleen tullut ja on alalla, niin valvontapuolella, terveydenhuollon kuin koulutus- ja kuntoutussektorin taholtakin. Yksi yhteinen tekijä on selvästi enemmän korostunut näissä tämän päivän tekijöissä. He eivät ymmärrä tehneensä väärin. Joskus aiemmin tällaiset henkilöt osasivat sanoa itsensä irti työstä siinä vaiheessa, kun ammatillisen toiminnan raja ja suhde vangin kanssa oli hämärtynyt.

Rikostentorjunnan kannalta aiheutuu myös paljon hankaluuksia mentäessä kohti avoimempaan rangaistusten täytäntöönpanoa. Haastateltavat toivat esiin paljon sitä, kuinka oikeat seuraamukset saadaan kohdennettua oikeille henkilöille. Tarkoitus olisi saada riittävä valvonta vankilasta käsin rikollisuuteen pyrkiville vangeille. Avonaisemmissa olosuhteissa tällaiset vangit saavat hoitaa rikollisia toimiaan paljon enemmän omassa rauhassa, kenenkään puuttumatta siihen. Ristiriita koetaan siirtymisessä avoimempaan rangaistusten täytäntöönpanoon, koska vankilasta käsin johdettu rikollisuus on kuitenkin jatkuvasti ollut lisääntymään päin.

Yhden haastateltavan kuvaus rikollisuuden jatkumisesta vankilassa ja toimien kohdentamisesta: ”...mutta sit on tämä tietty vankipopulaatio (järjestäytynyt rikollisuus ja ammattirikolliset), niin näillä ei ole ikinä varmaan tarkoituskaan tässä yhteiskunnassa siirtyä sinne kaidalle tielle. He kyllä minun käsityksen mukaan pyrkivät vankilassa tai vankilasta käsin tätä toimintaa jatkamaan eli miten heihin saadaan riittäviä toimenpiteitä...”

Huoli vastaajien keskuudessa oli siitä, kuinka vankeuslaissa sanottuun rikosten tekemisen estämiseen rangaistusaikana (VL 1 luku 2 §) voidaan avonaisemmissa olosuhteissa toteuttaa. Nyt on jo kokemustietoa siitä, että avonaisemmista laitoksista tulee paljon vähemmän tiedustelutietoa ja tietoa rangaistuksen aikana tehdystä rikollisuudesta. Tähän on eräs syy se, ettei avolaitoksissa valvonta ole läheskään niin intensiivistä kuin suljetuissa laitoksissa. Vangit kykenevät toiminaan paljon omaehtoisemmin avonaisemmassa laitoksessa. Näiden avolaitosvankien tekemät ja ohjaamat rikokset ovat selvä riski myös yhteiskunnalle, koska niihin puuttuminen on usein valvonnan kannalta mahdotonta.

Seuraava ajankohtainen riski rikostorjuntatyössä on henkilökunnan ja laitosten motivaatio tehdä rikostentorjuntatyötä. Seuraavassa sitaatissa asia tulee hyvin selkeästi esiin:

”...ensinnäkin se, ettei kiinnosta. Suurinta osaa henkilökunnasta ei kiinnosta. Ja jos se lähtee vielä johdosta, ettei se kiinnosta, niin ei se kiinnosta alaisiakaan. Resurssien puute. On liian vähän henkilökuntaa, liian vähän koulutusta, ehkä liian vähän välineitäkin, mutta suurena syynä on se, ettei haluta. Talossa voi olla 200 henkeä töissä, mutta jonnekin ne saadaan hävitettyä ja sanotaan, ettei ole henkilökuntaa. Tietyillä toimenpiteillä, kuten sulkemalla osastoja ja karsimalla päiväjäristystä sekä keskittämällä niitä voimavaroja saadaan resursseja. Se on aika paljon kiinni halusta ja organisointikyvystä...”

Riskiksi koettiin osaltaan myös työneriytyminen tiettyjen henkilöiden varaan. Vantaan vankilassa on kolme turvallisuusvartijaa, koiranohjaaja ja turvallisuudesta vastaava apulaisjohtaja, jonka varassa pyörii lähes koko laitoksen tarkastus- ja turvallisuustyö, mutta tärkeimpänä tieto mahdollisista rikosriskeistä laitoksessa. Tieto pysyy hyvin tiukasti pienen ryhmän sisällä ja tiedon käyttö on mahdotonta juuri sellaisissa tehtävissä, mihin itse riski kohdistuu. Tällainen tiukka rajan veto ”tarkastus- ja turvallisuusryhmän” sekä muun valvontahenkilökunnan välille on aiheuttanut selkeää työyhteisön hyvinvoinnin heikkenemistä, ”pahoja puheita”, työn motivaation laskua ja tehtävien ”luovuttamista” turvallisuusryhmälle, jotka muutoin kuuluisivat normaalin vartijan arkeen. Henkilöstössä ei ole halua tehdä myöskään yhteistyötä ryhmän kanssa, koska ryhmässä myös palkkaus ja vapaudet ovat paremmat kuin muilla vartijoilla. Ryhmän jäsenillä on mahdollisuus sanella pitkälle omat työvuoronsa, mikä suuressa laitoksessa on muuten täysin mahdotonta. Ryhmällä on etuoikeus myös sellaisiin koulutustilaisuuksiin ja omatahtiseen työskentelyyn, mihin muut valvonnasta eivät saa tilaisuutta. Tällaiset eriarvoisuudet lisäävät rikosriskiä laitoksessa ja välinpitämättömyyttä omaa työtä kohtaan. Vangit havainnoivat kuitenkin herkästi työyhteisön ristiriidat ja käyttävät tarpeen tullen tilaisuutta hyväksi omaksi edukseen. Samansuuntaisia ajatuksia on kuullut myös muiden laitosten osalta työnjakoon liittyen.

Nykyisen kovatahtisen kilpailutuksen haitat valtion organisaatioissa näkyy vankilassa ongelmana ulkopuolisten toimijoiden valvonnassa. Ulkopuolisia toimijoita ovat vankilan jätekuljetukset, tavarantoimitukset, huoltotyöt, kolmannen sektorin toimijat, lähetit jne. Kaikille vankilassa asioiville tulisi tehdä turvallisuusselvitys, minkä ajantasaisuuden toteutumisesta oli epäilyksiä. Kuljetusliikkeet ja tavarantoimittajat vaihtuvat usein sekä ajoneuvojen kuljettajat yrityksissä. Heitä ei ole tiedotettu asianmukaisesti vankilassa asioimisesta vaan tiedotus tapahtuu vasta portilla, jossa tarkastus pitää myös heti suorittaa. Oikean tiedottamisen johdosta tarkastukset portilla sujuvat helpommin ja ulkopuoliset toimijat osaavat valmistautua portille tullessaan paremmin tarkastuksiin sekä vankilan alueella toimimiseen. Järjestäytyneen rikollisuuden myötä on seurannut paljon soluttautumisyriksiä myös vankiloihin, jolloin ulkopuolisten toimijoiden tiedot ja mahdolliset motiivit rikolliseen toimintaan, tulevat riittävän ajoissa ilmi, kun turvallisuusselvitykset ja tiedottaminen voidaan hoitaa asianmukaisesti.

Riskeistä suurimmat siis näyttävät liittyvän säästösyihin tehtyihin päätöksiin, jolloin turvallisuutta ei ole välttämättä ajateltu kovinkaan laajasti. Myös kustannus-hyöty -suhdetta hyvälaatuisen turvallisuustyön ja säästötoimien välillä ei ole arvioitu riittävästi. Vastaajilla oli hyviä ehdotuksia turvallisuuden ja rikosten estämisen parantamiseksi pienin investoinnein, mutta niiden hyöty pidemmällä aika välillä olisi mittava.

10.6 Hyvät käytännöt

Turun vankila oli ainoa vankila, jossa hyvät käytännöt tulivat laitostasolla esiin. Turun vankilaa pidetäänkin vankiloista kaikkein toimivimpana ja turvallisimpana kaikista Suomen vankiloista. Turku eroaa laitoksena muista esimerkillisen johtamisen ansioista, joka mahdollistaa ja vaatii laitoksessa asianmukaisen toiminnan. Turun vankilassa henkilöstöjen väliset erot on pidetty suhteellisen pieninä ja keskustelua ja tiedotustilaisuuksia järjestetään säännöllisesti. Henkilökuntaa kuunnellaan ja heidän näkemyksensä otetaan huomioon paremmin kuin useissa muissa laitoksissa. Toki Turussakin on omia vaikeuksia, mutta pääasiassa toiminta on esimerkillistä turvallisuustyön näkökulmasta. Turun yhtenä hyvänä käytäntönä on tehokas riski- ja tarvearvioiden käyttö vankien sijoittelussa, vankien oikean sijoituspaikan löytämiseksi. Turussa erityiskoulutettu TATU -esimies tarkistaa arviointikeskuksessa kaikkien vankien osalta heidän riskinsä syyllistyä rangaistusaikana rikolliseen toimintaan ja ilmoittaa siitä eteenpäin turvallisuuspäällikölle tai laitoksiin.

Turun vankilassa vankilaan tulevan liikenteen ja asioinnin tarkastaminen on hyvin suunniteltu ja toteutettu siten, ettei vankilaan tuleva henkilö tai ajoneuvo ole missään vaiheessa ilman valvontaa. Tähän on mahdollistanut suurelta osin uuden Saramäkeen sijoitetun vankilan hyvin suunnitellut rakenteet. Länsi-Suomen rikosseuraamusalueella on myös selkeä toimintamalli henkilökunnan väärinkäytönepäilyille, jolloin tilanteisiin päästään heti puuttumaan ja välttämään näin suuremmat riskit turvallisuudessa.

Turun turvallisuuspäällikkö pyrkii itse vaikuttamaan aktiivisesti oikeudenmukaiseen, asialliseen ja jämerään toimintaan laitoksissa. Hyviin käytänteisiin kuuluu säännölliset vierailut eri laitoksissa ja yhteyksien pitäminen henkilöstöön. Näin kaikki saavan selkeän kuvan ajantasaisesta tilanteesta ja turha hierarkkisuus katoaa henkilöstöryhmien väliltä. Tavoitettavuus on myös tärkeä ja ehdoton asia silloin, kun laitoksessa ei oma johtaja tai esimies ole tavoitettavissa, etenkin silloin kun tarvitaan käytännön neuvoja menettelytavoissa.

Kansainvälinen yhteistyö tuo myös paljon tietoa eri valtioiden rikosseuraamusalueelta ja tiedon vaihto molempiin suuntiin auttaa yhteistyökuvioiden muodostamisessa. Tärkeitä yhteistyötahoja ovat muun muassa Ruotsi ja Viro. Lisäksi myös Afganistanista on haettu näkökulmaa Suomen vankiloiden rikostorjuntaan.

10.7 PTR -keskus ja viranomaisyhteistyö rikostorjunnassa

PTR -keskuksen rooli nousi vastoin ennakko oletuksiani merkittäväksi rikostorjunnan yksiköksi, jonka paikkaa puolustivat kaikki vastaajat. PTR -keskus tuli mukaan vankeinhoitoon 2004 - 2005 ja on siitä lähtien toiminut keskitettynä tiedustelutiedon kerääjänä sekä luovuttanut sitä niille viranomaisille, joiden työtä se koskee. PTR -keskus on myös tilastoinut säännöllisesti keskuksen kautta kulkevaa tietoa. PTR -keskukseen saatiin, kuten jo aiemmin kerroin, toinen yhdyshenkilö ja toiveena olisi saada vielä yksi, jotta jokaisella rikosseuraamusalueella olisi ”oma” yhdyshenkilönsä. PTR -keskus on poliisin, tullin, rajavartiolaitoksen ja rikosseuraamusalan yhteinen toimintakeskus, josta kyseiset viranomaiset keräävät ja jakavat tietoa toisilleen.

Vankilat ja poliisi päivittää vuosittain yhteistyösopimukset, joissa sovitaan kuluvan vuoden yhteistyökuvioista. Turvallisuuspäällikkö valvoo että sopimukset ovat kunnossa. Usein TATU -esimiehillä on omat kontaktit poliisiin, joita ainakin Turussa on lupa käyttää tilanteen mukaisesti. Tärkeänä yhteistyössä pidetään kuitenkin sitä, että laitoksissa on tieto niistä numeroista yhteistyötahoille, joihin kannattaa ottaa yhteyttä missäkin tilanteessa.

Vastaajien ja omakohtaisen kokemuksen kautta tulee paljon ristiriitaista tietoa viranomaisyhteistyöstä laitoksissa. PTR -keskus erottuu kuitenkin selvästi ainoana säännöllisenä yhteistyön ylläpitäjänä ja paljon käytettynä muotona. Kuten yksi haastateltavista sanookin:

”...tietysti tämä PTR -toiminta tai tiedustelutoiminta ei organisaatiossa ole koko totuus viranomaisyhteistyöstä...”

Syyksi yhteistyön ja tiedustelutiedon täysivaltaisen käytön rajoituksiin on muun muassa PTR -yhdyshenkilön kapasiteetti, nykyisin kahden yhdyshenkilön, jotka eivät kykene välittämään sitä tahtia tietoa, kuin mitä sitä heille tulee. Toisaalta aineistosta tuli esiin myös tiedon siirtäminen suoraan tiedon saajalta toimivalle taholle, eikä tiedon tarvitsisi kulkea välttämättä lainkaan PTR -keskuksen kautta, jolloin PTR -keskus vain hidastaisi tiedon siirtymistä oikeaan paikkaan. Yhteistyötä laitostasolla pidetään kuitenkin jossain määrin liian vähäisenä ja sinne toivotaan enemmän yhteistyötä, tiedon kulun lisäksi, erilaisiin operatiivisiin tehtäviin.

10.8 Johtaminen ja laitosten väliset erot

Johtamisen ja organisaation toiminnan strategioista oli monenlaisia näkemyksiä. Yhtäältä oltiin tyytyväisiä muun muassa PTR -keskuksen ja turvallisuuspäälliköiden toiminnan kehittämisestä. Toisaalta oltiin tyytymättömiä keskushallinnon ja laitosten johdon eriytymiseen nor-

maalista valvontatyöstä. Yhteistä kokemusta tuotiin esiin yksittäisten ihmisten mahdollisuudesta päättää koko organisaatiota koskevista asioista. Rikosseuraamusalan organisaatio on verrattain kohtuullisen suuri, mutta päätökset organisaatiossa voidaan tehdä hyvinkin yksittäisten henkilöiden mielipiteiden ja mielenkiinnon kohteiden mukaisesti. Laitostasolla tämä näkyy ehkä selvimmin johtajan toiminnasta. Turku on selvästi eniten nähnyt vaivaa tavoitteenaan pyrkiä rikoksettomaan rangaistusaikaan. Turkua pidetään niin haastateltavien kuin monien kenttätöntekijöidenkin esikuvana hyvin toimivasta vankilasta sekä ennen kaikkea turvalisesta ja lainmukaisesta toiminnasta.

Laitoksissa tuli esiin paljon eroja turvallisuudessa ja rikostorjunnassa. Suurimmat erot tulivat laitosten avonaisuuden asteesta sekä työyhteisön yhtenäisyydestä ja yhteisistä tavoitteista. Avonaisemmissa laitoksissa tuotetaan vähiten tiedustelutietoa muihin laitoksiin ja PTR -keskukseen. Aineistossa oli myös mainittu laitoksia, joissa tiedustelu ja vankilarikollisuuden torjunta on täysin ”nollatasolla”. Nimetyistä laitoksista parhaiten toimivina Turun vankilan jälkeen nousi esiin seuraavana Riihimäen vankila, missä vastauksen perusteena oli osin varmuusosaston sijainti ja toiminta kyseisessä laitoksessa. Kohtuullisen tason em. toimissa saavuttivat Helsingin, Kylmäkosken, Vantaan, Keravan ja Jokelan vankilat.

Keskushallinnolle päin toivottiin välitettävän viestiä vaatimuksista laitosten rikostorjunnan ja tiedustelutiedon tason nostamisesta sekä ylläpidosta. Tavoitteena olisi saada ainakin nämä ”nollatason” vankilat kohtuulliselle tasolle. Keskushallinnolta odotetaan selkeästi tehokkaampaa suhtautumista vankiloiden rikostorjuntaan. Velvoitteita odotetaan keskushallinnolta laitosten resursoinnin oikein kohdentamiseen sekä laitosten valvontaan toimien järjeistämiseksi. Haastateltavista joissain laitoksissa jätetään noudattamatta lakia perusteetta rikostorjuntatoimien osalta, joka johtuu kiinnostuksen vähäisyydestä rikostorjuntatoimia kohtaan. Lainatakseni kuitenkin erään haastateltavan kommenttia vuosien takaisesta koulutuksesta, voi valvonnan ammattikuntaa ja sen motivaatiota pohtia seuraavasti:

”...Jos ei palomieskään halua ottaa letkua käteen palon sammuttamiseksi, niin silloin pitäisi valita ammattinsa uudelleen. Motivaatio lähtee itsestä...”

Tosin jokainen meistä tietää, että motivaatiota voi ruokkia monella eri tavalla. Työnantajalla on käytössään valtavasti työvälineitä motivaation herättämiseen, joita kannattaisi käyttää, kun kyseessä on kuitenkin ammattitaitoinen ja osaava henkilökunta.

11 Päätelmät

Rikostentorjunta vankiloissa on sidottu vankeuslain velvoitteeseen estää rikosten tekeminen vankeusaikana sekä vankilassa tunnustettuihin ihmisoikeuksien, vankeuslaista tulevien oikeuksien ja mahdollisuuksien kautta muodostuvaan rajapintaan. Rajapinta käsittää kaikki sellaiset kontaktit vankilan ulkopuolelle sekä vankilan sisällä, mitä ei voida rajoittaa tai voidaan rajoittaa vain osin. Tällaiset oikeudet, joita vangeilta ei voida poistaa, on kirjeenvaihto-oikeus, puhelut, tapaamiset sekä monet muut kontaktit, jotka mahdollistavat myös vankeusaikana jatkettua rikollisuutta. Rikostorjunnan tavoitteiden asettaminen valtakunnallisella aikaa sitotulla kriminaalipoliittisella linjauksella, ohjaa rikosseuraamusalan työtä ja sen tavoitteita. Ensisijaisia rikostorjuntatyötä ohjaavia tekijöitä ovat lainsäädäntö ja yhteiskunnalliset ”trendit” rikosseuraamuksissa. Suomen rikosseuraamuksien linjausta verrataan ja suunnataan muiden pohjoismaisien ja eurooppalaisien seuraamuksien suuntaisesti.

Rangaistusten muuttuminen yhä avonaisempaan suuntaan, aiheuttaa vankeusaikana suoritettun rikollisuuden lisääntymistä. Rikollisuuden lisääntyminen ei välttämättä näy vankiloissa, koska avonaisemmissa laitoksissa valvontaa ei voi, eikä saa suorittaa yhtä intensiivisesti kuin suljetussa laitoksessa. Toisaalta vangeilla on tiedossa, että jos he syyllistyvät rikoksiin avonaisemmassa laitoksessa, niin se voi johtaa suljetumpiin olosuhteisiin joutumista. Ammattirikolliset sekä järjestäytyneiden rikollisryhmien jäsenet voivat hoitaa rikollista toimintaan entistä huomaamattomammin, koska heillä on käytännön tekijät rikoksiin ilman, että heidän tarvitsee itse olla tekijänä.

Kuten haastatteluissa kerrottiin rikostiedustelun lisännen mahdollisuuksia puuttua rikoksiin entistä tehokkaammin ja saada esimerkiksi huumausaineet ennen vankilaan kulkeutumista pois. Rikostiedustelun organisointiin on nyt kiinnitetty enemmän huomiota kuin koskaan aikaisemmin rikosseuraamusalalla. Yhdyshenkilöiden toimintaa PTR -keskuksissa on kehitetty muiden viranomaisten kanssa yhteistyössä. Kehittäminen mahdollistaa taas täsmällisemmän tiedon keruun ja välittämisen laitostasolle sekä sitä kautta rikosten teon estämiseen. Poliisin, rajavartiolaitoksen, tullin ja rikosseuraamuslaitoksen yhteistyö on valtakunnallisesti parantanut rikostorjuntatyötä rikostiedustelun avulla. Voimme näin olleen tulla siihen tulokseen, että rikostiedustelun osalta on menty rikosseuraamusalalla parempaan suuntaan.

Rikostiedustelu on kuitenkin vain yksi osa rikostorjunnan kokonaisuudesta. Tärkeää on nähdä rikosten torjunta yhtenä peruselementtinä kaikesta rikosseuraamusalan työstä sekä rikosseuraamusalan yhteiskunnallisesta vastuusta estää rikosten tekeminen rangaistusaikana. Haastattelujen perusteella käytännön laitostyössä rikostentorjuntaa ei juurikaan tiedosteta rikosten torjunnan nimellä. Valvontatyötä tehdään vartijoiden toimesta kaikissa laitoksissa ja työ kohdistuu ensisijaisesti vankien arjen ohjaamiseen ja valvontaan. Käytännössä tämä tarkoittaa

tavoitetta päivittäisten toimien onnistumisista siten, että päiväjärjestykseen kuuluvat ulkoilut, ruokailut, vankityöt ja muut toiminnot saadaan suoritettua ilman vaikeuksia.

Valvontahenkilöstö tekee hiljaista rikosensorjunta työtään usein yksin mielessään, tarkkailemalla vankituntemukseensa perustuen vankien toimintaa muiden vankien kanssa sekä yksittäistä vankia omissa toiminnoissa. Päihdeettömillä sekä muilla sopimusosastoilla rikosensorjuntatyö on lisäksi säännöllistä testaamista ja keskusteluja vankien kanssa. Testaamiseen kuuluu virtsatestien ottaminen ja valvonta osastolla huumeiden käytön kartoittamiseksi.

Vankien välistä väkivaltaa pyritään ehkäisemään vankisijoittelulla. Vangeilta hankitaan tietoa heidän välisistään vaikeuksista, kuten esimerkiksi velkaantumisesta toiselle vangille tai toisen vangin ilmiannosta eli vasikoimisesta. Romanivangeilla on usein myös "verikoston" uhka toisen romanisuvun taholta ja heidän henkensä voi olla vaarassa väärälle osastolle jouduttuaan. Tietojen keräämistä tehdään vankiloissa heti vangin tullessa laitokseen sekä arviointikeskuksessa vangin taustoja tutkimalla. Käytännössä on kuitenkin paljon ongelmia, koska laitoksissa tietojen systemaattinen kerääminen on usein mahdotonta tietojen vaikean saannin ja asiantuntevan henkilökunnan puutteen vuoksi. Tiedot ovat monesti eri viranomaisten yhteisissä tietokannoissa, joiden käyttöoikeudet saattavat olla vain laitoksen turvallisuudesta vastaavan apulaisjohtajan tai esimerkiksi turvallisuusvartijan käytössä.

Asiantuntevaa henkilökuntaa vankihaastatteluihin ei juuri aina ole mahdollista saada. Vankihaastattelut tehdään pääasiassa erityisohjaajien, rikosseuraamustyöntekijöiden tai rikosseuraamusesimiesten toimesta, joiden koulutus saattaa käsittää ainoastaan jonkin korkeakoulututkinnon (miltä alalta hyvänsä) ja lisäksi voi olla esimerkiksi erilaisia vankien kuntouttamiseen tähtäviä kursseja. Turvallisuuteen ja rikosensorjuntaan ei sosionomikoulutuksissa ole riittävää tietoa vankien asianmukaisen sijoittelun varmistamiseksi eikä rikostiedustelusta ole käytännössä koulutusta lainkaan alalle tähtäävissä perusopinnoissa. Poikkeuksen koulutuksen sisällössä tekee kuitenkin rikosseuraamusalan perustutkinto, jossa rikosensorjunta tulee pieninä osana peruskoulutusta. Rikosseuraamusalan perustutkinto on ainoa vartijan ammattiin valmistava tutkinto, josta tulee rikosensorjunnan perusosaamista hallitsevia työntekijöitä. Perustutkinto ei kuitenkaan anna lainmukaisia valmiuksia sellaisille toimipaikoille laitoksissa, joissa on mahdollisuus päästä tekemään vankien turvallisuusarvioita tai sijoitteluratkaisuja.

Vangeilla on muuhun väestöön verraten huomattavasti enemmän vaikeuksia elämänhallinnassa, joka johtaa erilaiseen epäsosiaaliseen ja rikosmyönteiseen käyttäytymiseen. Vankien laajojen päihdeongelmien sekä laitoksen kurjien olosuhteiden vuoksi vangit pyrkivät usein jatkamaan päihdeiden käyttöä vankiloissa mahdollisuuksien mukaan. Päihdeiden laitokseen kuljettamiseen ja sen suunnittelemiseen käytetään paljon aikaa, vaivaa ja mielikuvitusta, koska huumausaineiden etsimiseen on kiinnitetty myös erityistä huomiota valvonnan taholta. Vangeilla on lisäksi paljon aikaa suunnitella erilaisia rikoksia yksin ja yhdessä olleessaan ja toi-

mintaa voi kuvata sen vuoksi jopa jonkinlaiseksi peliksi vankien ja valvonnan välillä. Huumausaineita kuljetetaan mitä moninaisimmissa muodoissa ja paikoissa laitokseen, mikä vaatii taas tarkkaa ja asiantuntevaa vartijaa, jotta huumeiden kulku voidaan katkaista ajoissa.

Vankiloissa toimii valvonnan tukena jonkin verran huumekoiria. Läheskään kaikissa vankiloissa ei ole omaa koiraa, mutta sellaisen saa paikalle periaatteessa aina tarvittaessa. Säästösyihin vedoten voidaan koiranohjaajan ja koiran käyttäminen kuitenkin kieltää muissa laitoksissa. Huumekoirat ovat ehdottoman tärkeitä ja korvaamattomia huumausaineiden etsinnässä ja ne pystyvät jäljittämään huumausaineet sellaisista paikoista, joihin ihmisten on usein mahdoton päästä tai huomata. Vuonna 2006 vankeuslaista voimaan tulleen kirjelain aikana, joka ei kuitenkaan ollut käytössä edes puolta vuotta, olivat huumekoirat lähes ainoa "tarkastusväline", jolla huumeet löydettiin postilähetyksistä. Lyhyt kirjelaki työllisti huumekoirat lähes hermoromahduksen partaalle, niiden joutuessa työskentelemään joka päivä pitkiä ajanjaksoja. Huumekoirat helpottavat laitoksen ulkopuolisen liikenteen tarkastamista sekä vankitilojen tarkastamista etenkin silloin, kun resursseja ei valvontahenkilökunnasta ole riittävästi käytettävissä tehokkaaseen tarkastukseen.

Huumekoirat eivät kuitenkaan kykene jäljittämään esimerkiksi aseita tai astaloita, joita käytetään väkivallan tekoihin, uhkailuihin tai karkaamisen valmisteleamiseen. Huumekoirien lisäksi tarvitaan myös henkilökuntaa etsimään koiran merkkaamista paikoista huumausaineita. Valvontahenkilökunta onkin ensisijainen "rikoksensorjuntaväline", joka soveltuu jokapäiväiseen rikoksensorjuntatyöhön. Vankiyhteisössä vallitseva hierarkia ja painostus saavat aikaan eriasteisia konflikteja vankien keskuudessa. Pelko toisia vankeja kohtaan tai halu olla rauhassa tuomion aikana voi tuottaa väkivaltasuunnitelmia ja varustautumista aseilla. Lisäksi karkaamisen suunnittelu ja toiveet päästä vankilasta ulos voi saada vangin hankkimaan tai valmistamaan aseita. Aseilla tarkoitan tässä kaikkea toisen vahingoittamiseen tarkoitettua esinettä myös ampuma-aseet mukaan luettuna. Aseina tiedetään vankiloissa olleen lähes kaikkea, mitä mielikuvitus voi tuottaa. Pahimmassa tapauksessa, kuten vangin karkaamisessa Katajanokan vankilasta vuonna 1994, käytettiin ampuma-asetta, jonka epäiltiin tulleen laitokseen muurin yli heitettyinä. Kyseisessä tapauksessa kukaan ulkopuolinen ei kuitenkaan onneksi loukkaantunut.

Vangit ovat tehneet aseita kaikesta mahdollisesta aina ruokailu- ja hygieniavälineistä kalusteisiin ja työvälineisiin. Aseiden yleisimmät tarkoitukset on aiheuttaa pisto- tai viiltohaavoja, toimia lyömäaseina tai muuna sellaisena, jolla saadaan aikaiseksi vaarallisia vammoja tai ainakin vastapuoli tyrmättyä. Lyömiseen tarkoitettuja aseita on tehty esimerkiksi paristoja keräämällä sukan sisälle, mutta kaikki painava, kuten kivet ja painonnostovälineet, mitä käsiin voi saada, kelpaa lyömävälineeksi. Vankien toiminta rangaistusaikana perustuu usein sellaiselle maailmalle, jollaisesta turvalliseen yhteiskuntaan tottuneella henkilöllä ei ole minkäänlais-

ta kokemusta. Vankien keskuudessa vallitsee hierarkiaan perustuva ns. vahvimman oikeus, joka käsittää yksittäisellä vangilla eniten kannattajavankeja ja pelkääjiä vankiyhteisössä. Kaikki vankien alakulttuuria sisältävät tutkimukset kertovat osaltaan karua kieltään vankien keskinäisistä suhteista ja vahvimman oikeuksista.

Päihteet ja väkivallan käyttöön tarkoitetut välineet ovat yhdessä vaarallisia kaikille vangeille, mutta ennen kaikkea laitoksessa työskentelevälle henkilökunnalle. Vankiloissa päihdyttävien aineiden saamista rajoitetaan jo taloushuollosta lähtevillä toimenpiteillä. Laitoksiin vankien käyttöön tulevat pesuaineet ovat sellaisia, jotka eivät sisällä väärinkäyttöön soveltuvia aineita esimerkiksi alkoholia tai liuottimia. Vankien lääkityksistä laitoksissa huolehtii lääkäri, jolla on erityistä taitoa olla käyttämättä päihdyttäviä lääkeaineita vankien lääkinnässä. Lääkkeinä käytetään ensisijaisesti sellaisia lääkkeitä, jotka eivät sovellu sellaisenaan väärinkäyttöön, kuten allergialääkkeet tai käsikaupan kipulääkkeet.

Opioideja tai bentsodiatsepiineja, jotka luokitellaan päihdyttäviksi lääkeaineiksi, osiltaan jopa huumausaineiksi luokiteltaviksi lääkkeiksi, ei juurikaan käytetä kuin ainoastaan pakottavissa tilanteissa. Näitä tilanteita on mahdollisesti silloin, kun vangilla on ennen laitokseen tuloa säännöllistä ja runsasta päihteidenkäyttöä, jota ei voi ilman vakavia haittavaikutuksia lopettaa yhtäkkiä. Tällöin lääkäri määrää esimerkiksi bentsodiatsepiineja juuri sen verran, että ne ilman näitä vakavia haittoja voidaan "ajaa alas" mahdollisimman pian, usein muutamassa viikossa. Joissain harvoissa perustelluissa tapauksissa vanki voi saada lääketieteellisistä syistä kyseisiä lääkkeitä oikeaan tarpeeseen. Lääkkeiden käytön peruseriaatteen vankilassa ovat jatkuva väärinkäytön oletus sekä asianmukaisen lääkehoidon toteuttaminen, jonka pohjalta lääkkeiden käytön valvontaa suoritetaan. Vankiloissa valvontahenkilökunta huolehtii lääkkeiden jaosta osastoilla. Lääkkeet säilytetään lähtökohtaisesti vankien ulottumattomissa ja lääkkeet otetaan valvotusti ennalta määrättyinä ajankohtina. Tavoitteena on valvoa lääkkeiden käyttöä siihen tarkoitukseen, mihin lääkkeet on määrätty. Lääkkeitä ei saa löytyä vangeilta lääkkeidenoton ulkopuolella, jolloin kaupanteko tai väärinkäyttö lääkkeillä on mahdollista. Vangit ovat tehneet vankiloissa myös omatekoisia päihteitä, joista yleisimpänä on alkoholipitoinen "kilju". Kiljun raaka-aineiden saatavuutta on vankiloissa kontrolloitu kanttiinien myyntiartikkeleiden harkitulla valinnalla sekä vankien ruokavalion sisällöllä. Kanttiinista ei voi ostaa esimerkiksi hiivaa ja lisäksi "valkoisten viljojen" sekä hedelmien käyttöä vangeilla seurataan.

Kirjeitä ja postilähetyksiä valvotaan vankiloissa erityisen kirjevartijan taholta tai muun valvonnan taholta. Kirjeiden ja postilähetyksien tarkastamista koskee erityinen laki, joka velvoittaa tarkastajan ehdottamaan huolellisuuteen lainmukaisuuden noudattamisessa, mutta kuitenkin siten, että laittomien aineiden ja esineiden kulkeutuminen laitokseen saadaan estettyä. Laittomista aineista ja esineistä yleisimpiä postilähetyksien mukana tulleista ovat huumat-

usaineet ja raha. Kuten postin, niin myös puheluiden osalta valvonnassa tulee kiinnittää huomiota rikosten suunnitteluun ja valmisteluun. Jokapäiväisestä rikostorjuntatyöstä vankiloissa haastavimpia ovatkin nimenomaan kirjeiden ja muiden postilähetysten sekä puhelujen valvonnat. Näitä toimenpiteitä rajoittaa juuri ne oikeudet, joihin ei voida juurikaan harkinnanvaraisesti puuttua. Esimerkiksi kirjeen pidättämiselle on oltavat painavat perusteet.

Tapaamiset ovat perinteisesti niitä tilanteita, joissa pyritään tuomaan laitoksen ulkopuolelta kiellettyjä aineita ja esineitä vangeille. Tapaamisia ei voi estää, ellei ole perusteltua syytä esimerkiksi todennäköisen rikoksen teon estämiseksi. Tapaamaan voi tulla kuka vain vangin omainen tai tuttava, jonka vanki itse haluaa tavata. Poikkeuksen muodostaa tutkinnallisista syistä eristetyt vangit, joiden tapaamisista tuomioistuin määrää. Rikollisjärjestöön kuulumisen ei voi olla esteenä tapaamisen sallimiselle. Tosin järjestöön kuulumisen tunnukset on useissa vankiloissa kielletty laitokseen tullessa. Tapaamiset voivat olla valvottuja tai valvomattomia, jonka mukaan tulee suunnitella ja toteuttaa myös valvonta. Valvomattomien tapaamisten valvontatoimiin kuuluu, kuten myös valvottuihinkin tapaamisiin, turvatarkastus, jossa tarkastetaan metalliesineet ja otetaan väliaikaiseen säilytykseen sellaiset esineet, jotka ovat kiellettyjä laitoksessa. Poistumisluvat ja liikkuminen laitoksen ulkopuolella vaatii myös vastaavia toimenpiteitä vangin kohdalla, mutta usein suoritetaan kokonaisvaltainen henkilöntarkastus.

Silloin, kun vanki on ylipäättään kosketuksissa laitoksen ulkopuolisiin henkilöihin tai liikkuu itse laitoksen ulkopuolella, on riski luvattomien aineiden ja esineiden kulkeutumisessa laitokseen suuri. Vangin liikkuminen laitoksen ulkopuolella on aina harkinnanvaraista ja sidoksissa vangin käyttäytymiseen, rikostaustaan ja muihin riskitekijöihin. Karkaaminen kuuluu myös rikoslainalaisuuteen ja lasketaan rikokseksi. Rikoksiksi lasketaan lisäksi vangin karkaamisen avustaminen. Karkaamisiin sekä niiden suunnitteluun suunnataan yhtäläillä rikosentorjuntatoimia kuin muihinkin rikoksiin, jolloin huomiota kiinnitetään karkaamiseen liittyviin riskitekijöihin. Internetin käyttöä vankiloissa on kaikkiaan hyvin vähän. Internet -yhteyksiä voidaan käyttää harkinnanvaraisesti ja valvotusti tietyillä ehdoilla. Yhteyksiä netin kautta ei siis voi käyttää rikosten tekemiseen tai suunnitteluun virallisesti. Matkapuhelimien tulo on kuitenkin mahdollistanut vankien luvattomat yhteydet vankilan ulkopuolelle, kun matkapuhelimia ja SIM -kortteja on salakuljetettu laitoksiin.

Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa ja ammattirikollisuutta voidaan valvonnalla oikeastaan rajoittaa vain suljetussa laitoksessa rangaistuksen aikana. Vaikuttamismahdollisuudet jäävät usein konkreettisiin rajaamistoiimiin, kuten vangin sijoitteluun laitoksessa, vangin toimintaan ja yhteyksiin puuttumisella ja valvonnalla. Nämä vangit ovat harvemmin, voidaan sanoa jopa mahdottomia, muutettavia rikolliselta käyttäytymiseltään, joten siksi rikosentorjunta tilannetorjunnan keinoin on tällaisten vankien kohdalla ainoa tehokas vaihtoehto. Sil-

loin, kun ihminen on tottunut saamaan elantonsa sekä muut hyödykkeet tai asemansa rikollisentoiminnan kautta, ei yhteiskunnalla ole useinkaan mahdollisuutta luvata parempaa elämää virallisen normiston puitteissa. Harvoin ammattirikolliset muuttavat käyttäytymistään vain sen vuoksi, että saavat viralliselta yhteiskunnalta hyväksynnän elämäntavalleen menettäen kuitenkin kaikki rikoksilla saamansa hyödyt.

Vankiyhteisössä vallitsee samat edellä mainitut elementit rangaistuksen sisällä. Vankien on usein helpompi sopeutua vankiyhteisön normeihin ja saada turvattu asema yhteisössä, kuin toimia virallisten normien mukaisesti. Vankiyhteisöä vastaan asettuminen tarkoittaa vangille taustastaan riippuen, joko täydellistä eristäytymistä vankiyhteisöstä tai jatkuvia hankaluuksia muiden vankien kanssa. Vain harvat yksittäiset vangit, voivat päättää itsenäisesti oman vankeusrangaistuksen sujumisesta laitoksessa. Nämä harvat vangit ovat kuitenkin sidoksissa usein muihin rikollisiin ryhmittymiin.

Vangin persoonallisuus, mielenterveysongelmat ja päihteiden käyttö aiheuttaa omat turvallisuusuhat laitoksissa. Vankien keskuudessa on paljon päihteiden käyttöä ja päihteiden käytöstä aiheutuneita mielenterveyden häiriöitä. Varsinaiset mielisairaudet eivät läheskään aina johda vangin sijoittamiseen hoitolaitokseen, vaan nämä vangit saattavat kuulua yhtenä osana laitoksen vankiyhteisöön. Vankien joukossa on myös paljon persoonallisuuden häiriöistä kärsiviä vankeja (Stoat, Häkkänen. 2008), joiden itsekontrolli rikosten osalta voi olla vääristynyt. Nämä vangit eivät toimi kaikissa tilanteissa rationaalisesti vaan toimintaa ohjaavat omat tarpeet ja tavoitteet riippumatta aina niiden laillisuudesta. Vankien kanssa työskennellessä ja rikostentorjuntatyössä vankilassa on otettava huomioon niin mahdolliset kuin mahdottomaltakin tuntuvat asiat. Aina ei ole selitettävissä, miksi jotain tapahtuu, vaan asioilla voi olla täysin järjettömältä tuntuja selityksiä ja lähtökohtia. Monesti vangit peittävät lisäksi rikoksiaan vedoten mielenterveyden häiriöihin ja päihtymykseen.

Vankien oikeudenmukainen ja asiallinen kohtelu muokkaa vankien asenteita viranomaisten toimintaa kohtaan. Eriarvoisuuteen ja vankiyhteisön painostukseen puuttuminen saattaa auttaa luottamuksen heräämiseen yksittäisten vankien kohdalla. Vankien on kuitenkin vaikea turvautua viranomaisiin jouduttuaan muiden painostuksen kohteeksi, joten viranomaisen toiminta on ensiarvoisen tärkeää silloin, kun havaitaan rikoksia laitoksessa. Tiedustelulla ja havainnoinnilla voidaan puuttua ajoissa vankien keskinäisiin vallan koitoksiin sekä painostukseen, jonka vuoksi alempi arvoinen vanki voi syyllistyä tahtomattaan järjestysrikkomuksiin tai rikoksiin. Viranomaiset voivat toiminnallaan näyttää esimerkkiä oikeudenmukaisesta sekä asiallisesta kohtelusta. Yksittäiseltä vartijalta tämä vaatii vankkaa ammattitaitoa ja itseluottamusta, jotta hän kykenee toimimaan vaikeissakin tilanteissa rakentavasti. Jos vangilla ei aikaisemmasta elämästä ole positiivisia kokemuksia viranomaistoiminnasta, on vartijoilla vankilas-

sa mahdollisuus yrittää muuttaa tätä kuvaa ja hankkia luottamusta työssään omalla toiminnallaan.

Rakenteelliset ratkaisut ja tekniikka ovat ohjanneet nykyistä vankilarakentamista. Uuden aikaiset vankilat sisältävät yksittäiselle, joissa on asianmukaiset wc- ja suihkutilat. Sellien varusteluun kuuluu televisiot ja dvd -laitteet normaalin kalustuksen lisäksi. Kalusteina ovat sänky, tuoli, kirjoituspöytä ja vaatekaappi. Sellien viihtyisyys perustuu vankeusrangaistuksen normalisuuskäsitteeseen, jonka mukaan vangeilla pitää olla mahdollisimman samankaltaiset olosuhteet kuin vankilan ulkopuolellakin. Vankeusrangaistuksen tarkoitus on rajoittaa ainoastaan vapautta. Uudet laitokset on osastoitu useisiin pieniin osastoihin, jolloin vankien kontrollointi sekä toiminta ovat helpommin ohjattavissa. Osastoinneilla voidaan välttää suuria järjestyshäiriöitä ja esimerkiksi mahdolliset mellakat rajautuvat osastojen mukaisiksi. Teknisen valvonnan lisääntymisen myötä, on vankilan rajapintojen valvomisesta voitu siirtyä enemmän vankien ja sisätilojen valvontaan. Vanhoja vankiloita on yhä edelleen käytössä, mutta niitä kunnostetaan ajantasaisiksi parasta aikaa. Vanhojen vankiloiden etuna on esitetty niiden valvonnan jatkuva valppaus verrattuna nykyaikaisiin osastoituihin vankiloihin, joissa valvontaa jätetään enemmän teknisille laitteille ja luotetaan rakenteiden rajoittavuuteen. Vanhojen vankiloiden on koettu myös edistyneen työ hyvinvointia yhtenäisemmästä henkilöstöstä johtuen. Osastoitujen vankiloiden henkilökunta on erillään toisistaan ja muodostaa omia pieniä ryhmittymiä työyhteisön sisälle ja ryhmittymien väliset näkemyserot aiheuttavat ristiriitoja työyhteisössä. Työ hyvinvointi ja yhteiset työn tavoitteet vaikuttavat hyvin paljon vankiloiden rikosentorjuntatoimien toteuttamiseen, jotka vaativat koko henkilöstön tiivistä yhteistyötä. Kouluttautuminen ja henkilökohtaiset tavoitteet ovat hyvän rikosentorjunnan lähtökohta. Jokaisella valvontahenkilökuntaan kuuluvalla tulee olla työhön perustuvaa motivaatiota suorittaa rikosentorjuntatyötä päivittäin.

11.1 Henkilöstöön kohdistuvat vaatimukset, koulutus ja ammattitaito

Rikosentorjunta on yksi tärkeä osa rikosseuraamusalan työstä. Kouluttautumalla ja hankkimalla henkilökohtaisesti lisää tietoa rikosentorjunnasta voi tehostaa ja motivoida omaa työskentelyään, mutta työyhteisöön sillä ei ole parantavaa vaikutusta. Koulutusta rikosentorjuntaan ei juurikaan järjestetä missään, mutta vaivaa nähdessään voi päästä ammattikorkeakoulun turvallisuusosalalle, poliisiammattikorkeakouluun, rajavartiolaitoksen tai tullin koulutukseen, josta tietoa rikosentorjunnasta saa. Kursseja ei rikosentorjunnasta ole nykyisin rikosseuraamusalalla, kun tarkastus- ja turvallisuuskoulutukset ovat toistaiseksi lakkautettu. Yksittäisiä luentoja tai aineistoa saa myös rikosentorjuntaneuvoston kautta, mutta säännöllisesti mitään yleispätevää koulutusta ei rikosentorjunnasta ole.

Vankiloiden nykyisen organisaatiokulttuurin ja johtamisen syyksi voidaan laskea paljon rikos-sentorjuntaa vaikeuttavia sekä motivaatiota heikentäviä tekijöitä. Vankiloiden valvontahenkilökunnan turhautuminen näkyy työyhteisön huonovointisuutena. Turhautumista aiheuttaa työn yleisten vaatimusten ja henkilökohtaisen osaamisen välinen ristiriita ja eritasoisuus. Rikosseuraamusalalle hakeutuneet henkilöt ovat pääasiassa halunneet suuntautua turvallisuusosalalle ja rikosseuraamusala mielletään yhtälailla rikosentorjuntaan suuntautuneeksi kuin poliisin, tullin tai rajavartiolaitoksen työ. Rikosseuraamusala on kuitenkin muuttunut turvallisuusviranomaisesta enemmän sosiaaliviranomaiseksi, jonka tehtävänä on kuntouttaa ja saada rikosten tekijät yhteiskuntaan sopeutuviksi yksilöiksi. Poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen tehtävänä on Suomen sisäisen turvallisuuden valvominen sekä ylläpitäminen. Vaikka poliisin työssäkkin on ohjaukselle, neuvonnalle ja julkisivulle annettu enemmän painoarvoa kuin aikaisempina vuosina, on perustehtävä turvallisuuden ylläpitäjänä silti säilynyt. Rikosseuraamusalalla turvallisuuden ylläpitämisestä on siirrytty rikosentekijän henkilökohtaiseen tukemiseen, joka tekee vaikeaksi hyväksyä sen tosiasian, että rikoksia ei tulla koskaan saamaan yhteiskunnasta loppumaan. Rikosentorjuntatyötä on helpompi toteuttaa, jos ei lähde pohtimaan yksittäisen rikosentekijän elämäntilanteen vaikeuksia vaan puuttuu itse rikokseen. Rikosseuraamusalan hyvää tarkoittava suunta rikosentekijän elämäntilanteen parantamiseksi ja vaikeuksien ymmärtämiseksi, ei kulje käsi kädessä valvontatyötä tekevien ja heidän motivaatiota ylläpitävän ammatinvalinnan kanssa. Jos poliisinkin olisi puututtava rikoksen havaittuaan rikosentekijän syihin tehdä rikos ja auttaa rikosentekijää ajattelemaan toisella tavalla, jäisi rikos selvittämättä, rikoksen uhri hoitamatta ja rikosentekijä tuomitsematta. Pohtia siis pitää, onko rikosseuraamusala enää nykyisin turvallisuusala vai voidaanko puhua sosiaalialasta.

Rikosseuraamusalan valvonnan työntekijöitä voi työmotivaatioon liittyen painaa huoli työllisyydestään tulevaisuudesta. Rikosseuraamusalan koulutus ei anna pätevyyttä vartiointityöhön yksityisellä sektorilla, mutta ei myöskään sosiaalialalle. Rikosseuraamustyötä ei turvallisuus-alalla mielletä turvallisuustyöksi ja vartijoiden pitää käydä samat koulutukset hakiessaan poliisin, tullin, rajavartiolaitoksen tai yksityisen vartiointiliikkeen työhön kuin muiden kouluttamattomien halukkaidenkin. Sosiaalialalla ei taas arvosteta rikosseuraamusalaa, koska se ei sisällä riittävästi sosiaalityön opintoja. Sosiaalialalla rikosseuraamusalan työntekijä joutuu taistelemaan huonommissa asemissa sosiaalialaa opiskelevien hakijoiden kanssa esimerkiksi sosiaaliohjaajan paikasta. Lisäksi rikosseuraamusalan sosionomiksi opiskelemaan pääseminen on pelkästään jo vaikeaa ja vaatii ammatillista osaamista ja kokemusta rikosseuraamusalalta.

Rikosseuraamusalan sosionomit saavat valmiudet vankiloiden esimiestehtäviin aina apulaisjohtajaksi asti. Kyseinen koulutus vaatii huomattavasti enemmän kuin entinen vankeinhoitotutkinto. Kuitenkin vankeinhoitotutkinnon käynneillä on samat mahdollisuudet vastaaviin tehtäviin kuin pidemmän koulutuksen saaneilla sosionomeillakin. Esimiestehtäviin ja apulaisjohtajaksi vankiloissa riittää tosin kaikki alemmat ammattikorkeakoulututkinnot aina puutarha- ja

insinöörikoulutuksesta lähtien. Sosiaalialalla taas kyseinen koulutus ei riitä kuin esimerkiksi ohjaajan tai sosiaaliohjaajan tehtäviin, jotka vastaavat sosiaalitoimistossa heikompaa asemaa ja palkkaa kuin vankilassa vartijana olevalla. Rikosseuraamusalan perustutkinto ei anna pätevyyttä mihinkään toiseen alaan rikosseuraamusalan ulkopuolella. Toisin sanoen alan vaihto on erityisen turhauttavaa ja työlästä esimerkiksi kymmenen vuotta vartijana toimineelle, koska lähtökohdat työmarkkinoilla on käytännössä samat kuin kouluttamattomalla muulla henkilöllä.

Rikosseuraamusalan organisaation muutosten seurauksia ei ole mietitty vartijoiden näkökulmasta, jotka ovat suurimpia häviäjiä yksilöllisellä tasolla. Vartijoiden on tehtävä valinta, joka on monen työn perusarvojen ja henkilökohtaisen motivaation vastainen, mutta vakituisen viran arvoinen. Tällainen valinta ei tuota motivoitunutta ja työn tavoitteita kunnioittavaa henkilöstöä. Toisaalta valinta vaihtaa työtä, palauttaa henkilön samalle viivalle kuin missä nuoret ovat silloin, kun peruskoulu loppuu. Ainoa ero tässä on korkeampi ikä ja karttunut työkokemus. Motivaatio ja ponnistaminen alan vaihtoon ovat monille liian haastavia, jonka johdosta rikosseuraamusalalle jääminen tarkoittaa elämänlaadun heikkenemistä epämieluisan työn vuoksi. Rikosseuraamusyössä, jossa työntekijä on vastentahtoisesti, ei ole työntekijän, vangin eikä työnantajan etu. Siksi on taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti järkevää motivoida jo ammattitaitoista henkilöstöä pysymään ja tekemään työtä alalla, josta kaikki hyötyvät tasapuolisesti.

12 Lopuksi

Lopputyön sisältö muotoutui historiallisen ja lainpohjaisen kirjallisuusalustuksen mukana rikosensorjuntatyön kuvailuun teoriassa sekä käytännön kokemuksen ja vallitsevien tosiasioiden näkökulmaksi. Punainen lanka oli työssäni jatkuvasti mukana vaikka se oli tavoittamattomissa lähes pohdintaan asti. Pohdinnan aikana sain oivalluksen siitä, mitä halusin varsinaisesti tavoittaa sisällöllä. Halusin puhua rikosensorjunnan puolesta yhtenä tärkeänä osana rikosseuraamusalan perustyötä, joka on jäänyt organisaatiouudistuksen johdosta muiden teemojen varjoon. Olen nähnyt ja kokenut henkilökohtaisesti vankilassa muutosten vaikutukset valvontahenkilökuntaan ja rikosensorjuntatyöhön. Vaikka paljon hyvää on rikosensorjunnassa saatu aikaan, on siinä myös paljon kehitettävää. Mietin miksi haastateltavillani on riittänyt motivaatio oman työnsä tekemiseen, mutta huomasin heidän olevan sellaisilla paikoilla, joissa he voivat kehittää omaa työtään ja näkevät rikosensorjunnan vaikutuksia konkreettisesti. Rikosensorjunnan tuloksia on vaikea tutkia, koska tekemättömät rikokset eivät näy lukuina. Rikosten kustannuksia voidaan laskea ja pitkällä aikavälillä saattaisi selvittää rikosensorjunnan kannattavuus kustannus -hyöty suhteena. Rikosuhrien hoitamisen kustannukset, inhimillinen kärsimys ja taloudellinen vahinko ovat myös suhteellisia asioita, joita ei juuri voi mitata rikosensorjunnan kannattavuudessa. Aina voi toki pohtia, kuinka mukavaa on päästä kotiin, kun koti on tallella

ja ehjä, taskussa on lompakko ja läheiset on vahingoittumattomia. Huomattavasti helpompi on siis toisin sanoen tutkia rikoksia, kuin niiden tekemättä jättämisiä.

Jatkotutkimuksen rikostorjunnasta ja vankilarikollisuuden tilasta olisi mielenkiintoista tehdä vankien näkökulmasta. Vankien välisestä väkivallasta, päihteiden käytöstä, mielenterveysongelmistä ja esimerkiksi vankien alakulttuurista on tehty tutkimuksia, mutta jäin kaipaamaan erilaista näkemystä vankilarikollisuuden tilanteeseen. Kvantitatiivisella kokemuksien ja havaintojen perustuvalla tutkimuksella on mahdollista selvittää rikollisuuden laajuutta ja luonnetta vankiloissa tarkemmin, kuin mitä tähänastisilla tutkimuksilla on selvitetty. Tavoitteena kartoittaa rikokseen syyllistyvien vankien määrää, laatua, piilorikollisuuden osuutta ja vankien suhtautumista vankilarikollisuuteen. Jätän kuitenkin aiheen ammattitaitoisemman tutkijan haasteeksi tai odotan omaa kehittymistäni riittävän hyväksi tutkijaksi.

LÄHTEET

- Ajantasainen lainsäädäntö. 2011. Viitattu 7.3.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>
- Anttila, I. & Törnudd, P. 1983. Kriminologia ja kriminaalipolitiikka. Juva: WSOY.
- Arola, A. 2006. Täydennyskoulutus luento Sijoittelutoiminta ja suunnitelmallinen rangaistusai-
 ka. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- Asetus vankeinhoitolaitoksesta. 1986. Virkamiesten yleiset velvollisuudet. Viitattu 26.11.2010.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1986/19860134>
- Bonta, J. & Andrews, D. A. 1994. The Psychology of criminal conduct. Aderson Publishing Co. /
 Cincinnati. OH.
- Engeström, Y. 1995. Kehittävä työntutkimus: Perusteita, tuloksia ja haasteita. Helsinki: Hal-
 linnon kehittämiskeskus.
- Erwin, P. 2005. Asenteet ja niihin vaikuttaminen. Alkuperäinen englanninkielinen teos: Atti-
 tudes and Persuasion. First published 2001 by Psychology Press Ltd. Simultaneously published
 in the USA and Canada by Taylor & Francis, Inc. © Phil Erwin. 2001. Werner Söderström
 Osakeyhtiö.
- Hallituksen esitys. 1999. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi poliisilain muuttamiseksi
 34/1999. <http://www.edilex.fi/virallistieto/he/19990034>
- Hietaniemi, T. & Korpisaari, H. 2005. Rikostutkimus 2003-2004 -Rikosten ehkäisy järjestäyty-
 neen rikollisuuden torjunnassa. Keskusrikospoliisin (KRP) julkaisu. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Hiironniemi, S. 1992. Tuloksellisuuden arviointi. Käsikirja kunnallisille työpaikoille. Jyväskylä:
 Gummeruksen Kirjapaino Oy.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu - teemahaastattelun teoria ja käytäntö.
 Helsinki: Painopaikka Yliopistopaino.
- Holopainen, J-P. 2011. PTR -yhdyshenkilö Vantaan keskusrikospoliisi haastattelu 11.3.
- Hussi, T. 2005. Sosiaalinen raportointi tiedon rakentajana - menetelmäkuvaus ja käytännön
 kokemukset. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 4/2005. Helsinki: Digipaino.
- Hyvän vankeinhoidon käsikirja. 1998. Vähimmäissääntöjen soveltaminen. Vankeinhoidon kou-
 lutuskeskuksen julkaisu 4/97. Penal Reform Internationalin maaliskuussa 1995 Haagissa jul-
 kistama ohjeisto, joka laadittiin yhteistyössä Alankomaiden oikeusministeriön kanssa. Alku-
 teos Making Standards Work, An International Handbook On Good Prison Practice. Suom. Sou-
 kola, T. Helsinki: Hakapaino.
- Hyvärinen, H. 2008. Luento Rikosseuraamusalan hallinto ja lainsäädäntö. Laurea-
 ammattikorkeakoulu.
- Jokinen, A. 2005. Muutosvastarinta uuden tietojärjestelmän käyttöönoton yhteydessä. Pro
 Gradu -tutkielma Tampereen yliopisto. Tietojenkäsittelytieteiden laitos. Tietojen käsittely-
 oppi.
- Jokinen, J. & Juhila, K. (toim.) 2008. Sosiaalityö aikuisten parissa. Jyväskylä: Gummerus kir-
 japaino Oy.

- Kiehelä, H. & Hakonen, K. 1993. Rikostorjunnan perusteet. Poliisin oppikirjasarja 2/93. Helsinki: Painatuskeskus Oy.
- Kinnunen, A. 2008. Kriminaalipolitiikan paradoksi -tutkimuksia huumausainerikollisuudesta ja sen kontrollista Suomessa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 233. Helsinki.
- Kivimäki, I. & Peltonen, V. 2007. Työyhteisön muutos. Jyväskylän kaupungin sosiaali- ja terveystoimen organisaatiomuutoksen vaikutus Myllyjärven nuorisokodin työyhteisöön. Opinnäytetyö marraskuu 2007. Jyväskylän ammattikorkeakoulu Sosiaali- ja terveysala.
- Kivivuori, J. 2008. V Nuorisirikollisuuden sosiologiset selitykset. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkojulkaisu. www.optula.om.fi/uploads/5gf3n2qtu3y.pdf
- Koskenranta, H. Rikostorjuntaosaaminen luento 16.1.2008. Turvallisuusalan opinnot. Laurea ammattikorkeakoulu Leppävaara.
- Kultalahti, J. 2008. Julkisoikeuden perusteiden verkkomateriaali. Oikeustieteiden laitos Tampereen yliopisto. <http://www.uta.fi/~jukka.kultalahti/verkkoOpetus/index.html>
- Laine, M. 2007. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Lallukka, J. 2011. Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen turvallisuuspäällikkö haastattelu 6.3.
- Lappi-Seppälä, T. 2006. Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lipsonen, L. 1990. Vankilaslangin sanakirja. ISBN: 951-37-0261-8.
- Mohell, U. & Pajuoja, J. 2006. Vankeuspaketti -Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Tallinna: Painopaikka AS Pakett.
- Myhrberg, P. 2007. Vangin asema ja valvonta. Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen oppikirja 1/2007. Juvenes Print.
- Nurmi, T., Rekiaro, I., Rekiaro, P. & Sorjanen, T. 2004. Gummeruksen suuri sivistyssanakirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Nuutila, A-M. 2007. Hyvinvointi, pahoinvointi ja kriminaalipolitiikka. Artikkelit 11.6. Haaste 2/2007.
- Paasonen, J. 2011. Vartijan haastattelu 4.3. Vantaan vankila. Vantaa.
- Pajuoja, J. 1997. Vankeinhoidon vaihtoehdot. Hakapaino.
- Poliisilaki. 1995. Peitetoiminta ja valeostot rikosten selvittämiseksi 493/1995. Viitattu 14.5.2011. [http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/EA91D3A40A58C698C2256BD80035BF6E/\\$file/poliisilaki.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/EA91D3A40A58C698C2256BD80035BF6E/$file/poliisilaki.pdf)
- Poliisin internet sivut. 2011. Järjestäytyneen rikollisuuden määritelmä. Viitattu 2.4.2011. <http://www.poliisi.fi/poliisi/krp/home.nsf/pages/83DEC49196CB5E4DC2256C8A003B9C49>
- Richter, M. 2003. Vankeinhoidon [Rikosseuraamusalan] koulutuskeskuksen opetusmateriaalia. Vankeinhoidon perustutkiminto.
- Rikoksentorjuntaneuvosto. 2009. Viitattu 5.3.2011. <http://www.rikoksentorjunta.fi/32984.htm>
- Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio 2011. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 7.4.2011 <http://www.rikosseuraamus.fi/49205.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2007. Rikosseuraamusalan vuosikertomus.
<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/kng0h7uqhyq.pdf>

Rikosseuraamusvirasto. 2002. Rikosseuraamusviraston ohje dnro 2/30/2002 24.7.2002. Ohje kumottu 2006.

Rikosseuraamusvirasto. 2006. Rangaistuslaitosten terveydelliset olot ja terveyshaittojen ehkäisy. Ohje dnro 15/011/2006 8.9.2006.

Rikosseuraamusvirasto. 2006. Tulotarkastus. 8.9.2006. Määräys nro 5/011/2006.

Rikosseuraamusviraston verkkojulkaisuja. 2008. Vankeinhoitolaitoksen tavoitteet, arvot ja periaatteet. <http://www.rikosseuraamus.fi/tulostus/15108.htm>

Rissanen, R., Sääski, K. & Vornanen, J. 1996. Uudistuvat organisaatiot - käsikirja organisaatioista ja henkilöstöjohtamisesta. Pohjois-Savon ammattikorkeakoulu. Pieksämäki: Kirjapaino Raamattutalo.

Ruckenstein, M. & Teppo, A. 2005. Vankien väliset valtasuhteet ja väkivallan pelko suljetussa vankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2005. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Salminen, A. 2005. Hallintotiede - organisaatioiden hallinnolliset perusteet. Helsinki: Edita Prima Oy.

Salminen, M. & Toivonen, K. (toim.) 2002. Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Tietosanoma Oy.

Stoat, T. & Häkkänen, H. 2008. Väkivaltarikollisten persoonallisuuspiirteiden ja attribuutioiden yhteydet rikosten uusimiseen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.

Suomalainen kontrollipolitiikka autonomian ajan alusta nykyaikaan. Luento 1.1.2010. Viitattu 2.1.2011. <http://www.uta.fi/laitokset/historia/sivut/kurssit/rungot.pdf>

Suomen lainsäädäntö. 1994. Valtion virkamieslaki 19.8.1994/750.

Suomen lainsäädäntö. 1999. Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621.

Suomen lainsäädäntö. 1999. Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Suomen lainsäädäntö. 2003. Hallintolaki 6.6.2003/434.

Suomen lainsäädäntö. 2005. Vankeuslaki ja tutkintavankeuslaki. Suomen säädöskokoelma 2005 N:o 767-788.

Suomen Laki. Rikosoikeus 2008. Helsinki: Talentum Media Oy.

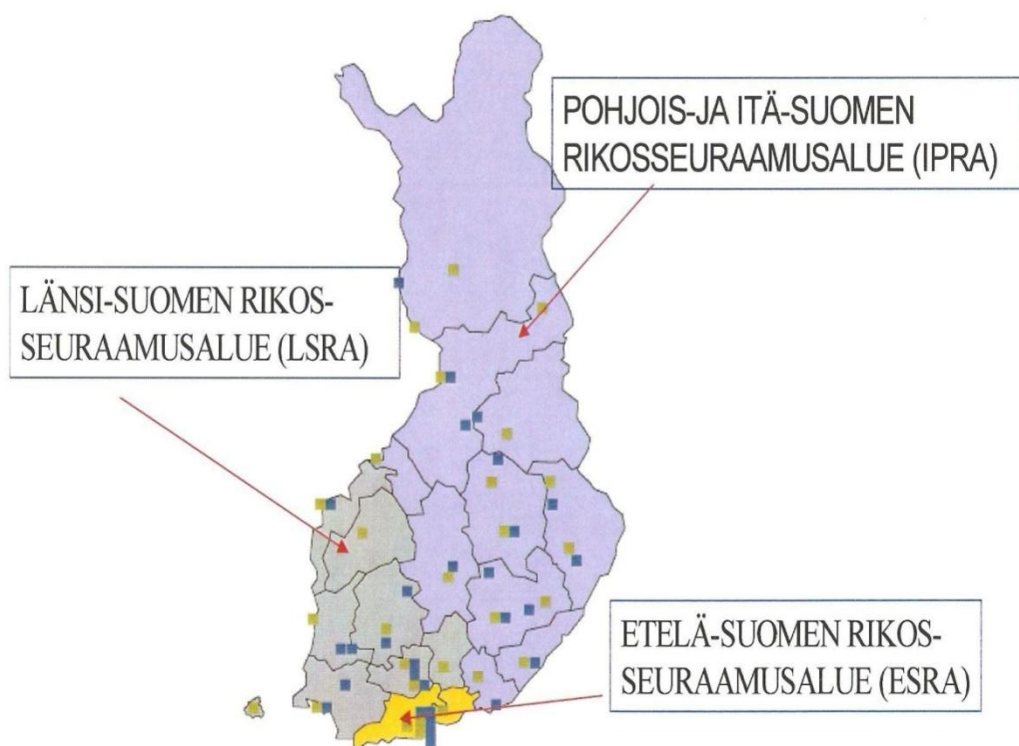
Valtioneuvoston asetus vankeudesta 21.6.2006/509. Viitattu 8.10.2010.
<http://www.edilex.fi/saadokset/lainsaadanto/20060509/P78>

Vankeinhoitolaitoksen ja kriminaalihuoltolaitoksen periaateohjelma sekä lähiajan toimintalinjat. 1999. Helsinki: Yliopistopaino.

Vesanmaa, M. 2011. Yliopettajan henkilökohtainen tiedoksianto 22.3. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.

Viitala, R. 2004. Henkilöstöjohtaminen. 4. tarkistettu painos. Helsinki: Edita Prima.

LIITTEET

Järjestäytyneen rikollisuuden EU-kriteerit

Euroopan unionissa on määritelty termi "järjestäytynyt rikollisuus" yhdentoista ominaisuuden luettelon avulla.

Jotta rikollisryhmä täyttäisi järjestäytyneisyyden kriteerit, on ryhmän täytettävä kuusi listassa mainituista ominaisuuksista. Näihin kuuteen on pakollisina sisällyttävä kohtien 1, 3, 5 ja 11.

1. **useamman kuin kahden henkilön yhteistyö**
2. ryhmän jäsenillä omat määrätyt tehtävät
3. **ryhmä toimii pitkän tai rajoittamattoman ajan**
4. ryhmä käyttää sisäistä kuria
5. **ryhmää epäillään törkeistä rikoksista**
6. ryhmä toimii kansainvälisellä tasolla
7. ryhmä käyttää väkivaltaa tai muita uhkailukeinoja
8. ryhmä käyttää peiteyhtiöitä
9. ryhmä harjoittaa rahanpesua
10. ryhmä pyrkii vaikuttamaan poliitikkoihin, julkiseen hallintoon, tiedotusvälineisiin, oikeusviranomaisiin tai talouselämän edustajiin
11. **ryhmän toiminnassa taloudellisen hyödyn ja/tai vallan tavoittelu on määräävänä tekijänä.**

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Vankilarikollisuuden torjunta

1. Vankilarikollisuuden tilanne 2011?
2. Vankilarikollisuuden torjuntaan käytettävien toimien riittävyys sekä toimien kehitys viimeisten kymmenen vuoden aikana?
3. Näkyykö globalisaatio vankilarikollisuudessa?
4. Organisaatiomuutoksen vaikutukset vankilarikollisuuden torjunnassa?
5. Ongelmat Suomen vankiloiden rikostorjunnassa?
6. Vankilarikollisuuden torjunnan kehittämisen kohteet?

Tarkentavat teemat ja alaotsikot

- vankiaines
 - päihteiden käyttö
 - väkivalta
 - verkostoituminen
- henkilökunta
 - motivaatio
 - koulutus
- koirat
- väärinkäytökset
- laitosrakenteet
 - laitosten luonne, sijainti
 - osastoinnit / fyysiset rakenteet
 - tekniikka
 - ulkopuolisten tahojen asiointi laitoksessa
- organisaatio
 - tahtotila
 - rikostorjunta strategia vs. käytäntö
 - johdon ja suunnittelun rakenteet / tietotaso

(voiko kuntoutuksen ja rikostorjunnan toimet olla ristiriidattomia keskenään?)
- lainsäädäntö, kansainväliset sopimukset
- viranomaisyhteistyö
- riskit

Laurea ammattikorkeakoulu

Tikkurila

Opinnäytetiedote ja suostumuslomake

Rikostorjunta vankiloissa

TIEDOTE HAASTATELTAVILLE JA SUOSTUMUS HAASTATTELUUN KÄYTTÄMISESTÄ OPINNÄYTETYÖSSÄ

1. Opinnäytetyön tekijän yhteystiedot

Katja Paasonen

rikosseuraamusalan sosionomiopiskelija / vartija

Vantaan vankila

p. 0500-838102

katja.paasonen@luukku.com

2. Opinnäytetyön taustatiedot

Opinnäytetyö tehdään Laurea ammattikorkeakoulun rikosseuraamusalan sosionomitutkinnon lopputyönä. Opinnäytetyö on itsenäinen työ ja sen tavoitteena on valmistuminen kevään - kesän 2011 aikana.

3. Haastatteluaineiston säilyttäminen

Opinnäytetyön tekijä vastaa haastatteluaineiston turvallisesta säilyttämisestä.

Elektroniselle tallentimelle äänitetyt haastattelut hävitetään heti litteroinnin jälkeen. Litte-roidut haastattelut hävitetään työn valmistuttua. Haastatteluaineistoa ei jää sellaisenaan jäl- jelle vaan säilyy anonyymina aineistona opinnäytetyön lopullisessa versioissa.

4. Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja merkitys

Opinnäytetyö on kuvaus Suomalaisten vankiloiden rikostorjunnasta ja rikostorjuntaa ohjaavis- ta tekijöistä. Tavoitteena on löytää rikostorjuntatyön nykyistä tilannetta, kehittymisen koh- teita, rikollisuuden muutoksia sekä kehittämis ehdotuksia.

5. Opinnäytetyön hyödyt ja haitat tutkittaville

Haastateltaville on kerrottu haastatteluun osallistuvan yhteensä kolme henkilöä, jotka ovat erityiskoulutettu rikostorjunnan tehtäviin ja/tai toimivat rikostorjunnan tehtävissä. Henkilöi- den tunnistettavuus pyritään pitämään anonyymina ja haastattelut tuodaan esille työssä tee- mojen mukaisesti, jättäen pois henkilökohtaisen tunnistettavuuden tekstistä. Tekstissä ei käy- tetä murre sanoja tai henkilökohtaisia toistoja. Yksittäisten sitaattien käytössä, tekstit muute- taan yleiskielelle tunnistettavuuden estämiseksi. Haastateltavat tiedostavat riskin joutua tun- nistettavaksi aineiston perusteella vaikka tunnistetiedot on hävitetty huolellisesti. Haastatel-

tava on saanut valmiin tekstin tarkastettavaksi ja hyväksynyt sen sisällöltään oikeaksi sekä hyväksynyt tunnistettavuuden riittävästi hävitetyksi.

6. Miten ja mihin tuloksia aiotaan käyttää

Opinnäytetyö on julkinen työ ja salassa pidettäviä turvallisuustietoja ei julkaista työssä.

7. Haastateltavien oikeudet

Osallistuminen haastatteluun on täysin vapaaehtoista. Opinnäytetyön järjestelyt ja tulosten raportointi ovat luottamuksellisia. Tulokset julkaistaan opinnäytetyössä siten, ettei yksittäistä haastateltavaa voi tunnistaa.

8. Tutkittavan suostumus

Olen perehtynyt tämän opinnäytetyön tarkoitukseen ja sisältöön, haastateltaville aiheutuviin mahdollisiin haittoihin sekä haastateltavien oikeuksiin. Suostun osallistumaan haastatteluun ja haastattelua saa käyttää tieteelliseen raportointiin (esim. julkaisuihin) sellaisessa muodossa, jossa yksittäistä tutkittavaa ei voi tunnistaa.

Päiväys	Haastateltavan allekirjoitus
Päiväys	Opinnäytetyön tekijän allekirjoitus

LSRA YHTEENSÄ 2010											
LÖYDÖS	TUV	KÄYRÄ	KYV	VAV	VIV	SAV KÖÖS	SAV HUOS	HÄV	VAVA OJOS	VAVA VANOS	LSRA YHT
Hormonitabletit kpl	67	0	0	98	0	46	84	0	0	0	295
Hormoniampullit kpl	0	0	0	0	2	1	4	0	1	0	8
Imeytetyt/Jauhe kpl (kirjeet yms.)	50	0	5	4	2	1	0	32	0	0	94
Pillerit kpl	624,8	191,5	348,5	112	17,3	49,5	176,5	61,9	24	13	1619
Huumausaineet g	18,2	0	1,25	0	0	5	0	3,7	0	0	28,15
Käyttövälineet kpl	112	0	16	15	15	46	16	18	0	0	238
Puhelimet kpl	0	11	2	1	2	3	7	10	0	9	45
Astalot kpl	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Teräaseet kpl	4	0	3	4	9	3	1	2	1	0	27
Tatuointivälineet kpl	19	0	13	6	2	0	3	21	0	0	64
Alkoholi l	43	0	13,3	4,3	1,77	2	0,1	49,5	0,3	0	114,27
Raha €	15	0	0	0	0	4670	0	0	0	0	4685
Räjähteet kpl	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voimankäyttötilanteet kpl	9	1	2	0	0	0	2	6	0	0	20
Eriyistarkastukset kpl	1	0	5	4	2	0	0	3	0	0	15
Hlökuntaan kohd. uhkaukset kpl	3	0	12	0	1	0	1	2	0	0	19
MUITA LÖYDÖKSIÄ, MITÄ?	4	0	12	9	4	4	2	12	2	3	52

LSRA SEURANTARAPORTTI 2010											
	TUV	KÄYRÄ	KYV	VAV	VIV	SAV KÖÖS	SAV HUOS	HÄV	VAVA OJOS	VAVA VANOS	LSRA YHT
Yhteensä 2010 (1.1.-31.12.2010)											
Päihtyneenä ilmoittautunut	27	0	0	8	0	0	33	12	1	2	83
Päihtyneenä poliisin tuoma	49	0	0	11	0	0	0	7	0	0	67
Itsensä päihdyttäminen	5	14	15	22	13	7	4	27	5	1	113
Tehdyt päihdetestit	664	544	987	408	1126	935	1056	1300	1310	2068	10398
Positiiviset testit	51	71	63	45	29	26	138	127	23	29	602
Luvaton poistuminen	0	4	3	0	6	4	3	0	7	1	28
Lomalle jäänyt	1	6	6	1	3	4	11	2	6	5	45
Poistumislupaehtojen rikkominen	2	15	1	5	25	28	17	1	18	2	114
Valvotussa koevapaudessa	6	36	5	36	61	54	38	0	105	166	507
Valvotun koevapauden rikkominen	0	8	4	3	10	10	11	0	26	25	97
Siviilityöehtojen rikkominen/Opisk.	0	1	1	1	5	4	1	0	8	1	22
Vangin karkaaminen/ yritys	2	0	3	0	0	0	0	0	1	0	6
Vankien keskinäinen väkivalta	13	1	8	3	0	1	0	10	0	0	36
Vankien keskinäinen uhkailu	24	4	3	16	0	0	2	11	0	6	66
Sopimaton käytös/Niskoitt./vast.	48	7	22	3	5	6	13	84	2	4	194
Vangin itsemurha/ itsetuh.käytös	11	0	2	5	0	0	0	5	0	0	23
Tuntematon ainelöydös	9	80	5	2	0	1	85,5	2	1	9	194,5
määrä (g/kpl)	145,5	0	44,5	0	0	21	47	5	0	0	263

•Valvotussa koevapaudessa keskimäärin 42,7 vankia kuukaudessa vuoden aikana.

LSRA ALKE:N TURVALLISUUSYHDYSHENKILÖT

Yhdyskuntaseuraamustoimistot;

Yks, Turku

Yks, Tampere

Yks, Hämeenlinna

Yks, Lahti

Yks, Pori

Yks, Seinäjoki

Yks, Vaasa

Vankilat:

Turun vankila

Käyrän vankila

Vilppulan vankila

Sav/Huos

Sav/Köös

Vaasan vankila

Kylmäkosken vankila

Hämeenlinnan vankila

Vava/Vanos

Vava/Ojos

Lisäksi:

Vankiloissa TUTI-
tietokannan syöttäjät

Turvallisuuden Rset

Rise

Turvallisuuspäällikkö
LSRAPTR-keskukset
-Vantaa
-Turku
-TampereKansain-
väliset
-Viro
-Ruotsi
-AfganistanPoliisilaitokset
-TutkintaMuut viranomaiset
-Tulli/Raja/PV